

MUNTANYA

4,30€ / ANY 131 / FEBRER 2007 / 869

CEC

VIATGES

Del regne perdut al petit Tibet

ESQUÍ DE MUNTANYA

La vall de Gulling,
als Alps austríacs

PIRINEUS RIBAGORÇANS

Vall de Boí,
per descobrir l'art romànic

EXCURSIONISME I LLENGUA

Centenari de l'excursió
filològica d'Antoni M. Alcover

REFUGIS

Remodelació del refugi
de la Renclusa

SI ETS SOCI DEL CEC pots regalar una subscripció a la revista **MUNTANYA** per tan sols 24 €

I rebràs com a obsequi
una brúixola

RECTA+

www.recta.ch

valorada en 37 €

NO DEIXIS PASSAR
AQUESTA OPORTUNITAT
TRUCA'NS ARA
933 152 311

BRÚIXOLA RECTA DP 2

- Caixa de Noryl resistent als cops
- Agulla muntada damunt d'un piu de safir
- Mirall per a lectura directa d'azimuts
- Valorada en 37 €

SUBSCRIU-TE ARA A **MUNTANYA**
la primera revista excursionista catalana
I APROFITA AQUESTS AVANTATGES:

OFERTA ESPECIAL DE SUBSCRIPCIÓ:

- ▲ 20 % de descompte fins al 30 de març
- ▲ 1 any (6 números) per 20,80 €
- ▲ 2 anys (12 números) per 41,40 €

- ▲ Recepció de la revista al teu domicili de forma gratuïta
- ▲ Una guia excursionista del CEC/PAM de regal, perquè no et perdis per la muntanya.

- MUNTANYA publica sis números l'any (PVP: 4,30 €)
- Si t'interessa algun número endarrerit te l'enviem al preu de 3,30 €

DADES PERSONALS

Nom	1r cognom	2n cognom		
Adreça	Núm.	Pis/Porta	Esc./Bloc	
Codi postal	Població			
Telèfon	Adreça electrònica			
Data de naixement	DNI			Subscripció a partir del núm.

DOMICILIACIÓ BANCÀRIA (És imprescindible per poder cursar la teva subscripció).

Si us plau, carregueu al meu compte o a la meua llibreta el pagament del rebut que el Centre Excursionista de Catalunya us presentarà a nom meu fins al proper avís.

Nom i cognoms del titular	Data	/	/	Signatura
Entitat	Oficina	DC	Núm. compte	

DADES DEL SOCI

Nom	Núm. de soci
Envieu-me la brúixola a l'adreça següent:	
Codi postal	Població

**US HI PODEU
SUBSCRIURE
MITJANÇANT:**

BUTLLETA
Fotocopia-la i envia-la
per correu postal

TELÈFON
Truca al 933 152 311

FAX
Envia la butlleta
al 933 151 408

E-MAIL
Envia totes les dades
de la butlleta a
secretaria@cec-centre.org

PERSONALMENT
Presenta totes les dades
al CEC (C/ Paradís, 10 i 12).
Et convidem a conèixer
la nostra seu social.
Si et fas soci del CEC rebràs
la revista
gratuïtament

Centre Excursionista de Catalunya Paradís, 10 i 12 - 08002 Barcelona - Tel. 933 152 311

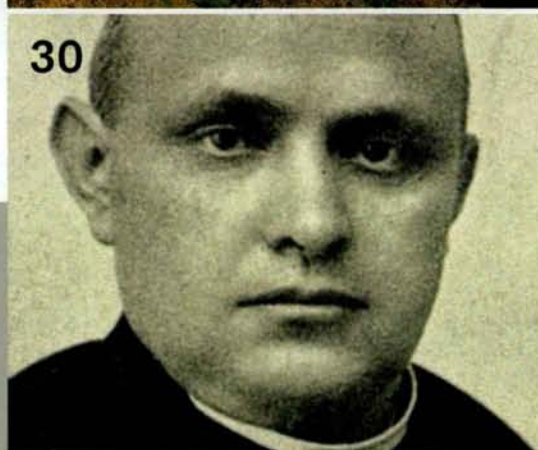
6

14

20

30

36

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'Utilitat Pública

ANY 131 / NÚM. 869 / FEBRER 2007

ARTICLES

6 De Zanskar, el regne perdut, a Ladakh, el petit Tibet

Miquel Àngel Giravent Marín

14 Esquiada per la vall de Gullung

Aurora Montserrat, Marc Lucas i Thomas Breyer

20 El romànic de la vall de Boí

Mireia Ibáñez Xifra

30 Excursió filològica de mossèn Alcover pel Pirineu el 1906

Joan Solà

36 Inauguració de la remodelació del refugi de la Renclusa

Josep M. Sala i Albareda

SECCIONS

5 Editorial

40 Els dibuixos d'en Jordi Solà

NOVA SECCIÓ

42 Vies d'escalada

44 Llibres i mapes

46 La motxilla de muntanya

50 Itineraris excursionistes

Portada: Gonba de Phuktal (Karakorum) (Foto: Miquel Àngel Giravent Marín).

Edita:
Centre Excursionista
de Catalunya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Tel.: 933 152 311
Fax: 933 151 408
cec@cec-centre.org
www.cec-centre.org

President del Centre:
Josep Manel Puente

Vicepresidents:
Manuel Castellet
Francesc Banqué

Secretari:
Joan M. Martínez Moro

Tresorer:
Josep M. Zamora

Cap de premsa:
Eduard Parellada

Director de Muntanya:
Ferran Alexandri
revista.muntanya@cec-centre.org

Secretari:
Ernest Godó

Consell de Redacció:
Francesc Beato
Jordi Bernat
Joan Campañà
Jordi Domènech
Enric Nosàs
Josep M. Sala
Valenti Zapater

Disseny i maquetació:
Estudi Toni Inglès
toni@toni-ingles.com

Correcció lingüística:
Eva Mengual
evamengual3@hotmail.com

Cartografia:
Albert Martínez
a@albertmartinez.com

Publicitat:
Centre Excursionista
de Catalunya
Tel.: 696 206 159

Fotomecànica:
PACMER, S.A.
Tel.: 934 099 060

Impressió:
IMGESA
Tel.: 934 622 180
Imprès en paper ecològic

Distribució:
L'ARC DE BERA, S.A.
Tel.: 934 653 008

Dipòsit legal:
B-545-1958

ISSN:
0212-2111

Subscripcions:
Redacció de Muntanya
Paradis, 10 i 12
08002 Barcelona
Preu subscripció anual:
24 € (sis números)

La revista *Muntanya* no comparteix necessàriament l'opinió que s'expressa en els articles publicats, sinó que la responsabilitat dels comentaris recau sobre els respectius autors. El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors. Per tant, queda prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol procediment, dels continguts de la revista *Muntanya* sense l'autorització escrita dels propietaris del copyright.

La revista *Muntanya* és membre de:

Associació de Publicacions
Periòdiques en Català

Aquesta secció vol ser un lloc de trobada entre la revista i els lectors. No és, doncs, un apartat dedicat a la correspondència de temàtica general, sinó que està reservat a les cartes que tractin específicament dels continguts de la revista i del món de la muntanya.

A la revista *Muntanya* he llegit un article sobre el Ripollès i hi voldria fer algunes observacions.

A Ripoll, «el bressol de Catalunya» fou una expressió d'un dels germans Casals —em sembla que era en Joan, avi de la Concepció Ferrer— en un parlament públic i agradà molt als oients, que se la van fer seva. Es referia als orígens del monestir i al comte Guifré. L'historiador Ferran Soldevila hi féu un comentari en el sentit que més aviat era el cementiri, tota vegada que Guifré i algun altre comte de Barcelona, i també algun de Besalú, l'escolliren com a sepultura. Quant a la fundació del monestir, sembla que fou primer el de Sant Joan de les Abadesses; segons les medalles commemoratives, l'any 888 a Ripoll i el 887 a Sant Joan. La història del mariner de Sant Pau també és una llegenda, que va recollir Jacint Verdaguer. Actualment tenen el cognom Guàrdia i, al segle XVII, es deien Mariner.

Pel que fa a la nota sobre el pont Vell de Sant Joan de les Abadesses, l'original del segle XII va caure per efecte del terratrèmol el 2 de febrer del 1428. No crec que se sàpiga si tenia l'arc de mig punt o l'arc apuntat, que precisament s'inicià al segle XII per descarregar una mica els suports laterals. No crec que es pugui dir que un pont és d'estil gòtic només per l'arc apuntat.

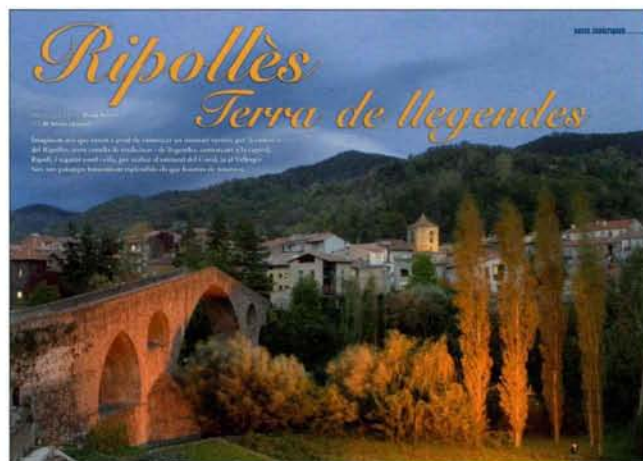
I, arribant a Camprodon, el pont Nou no és del segle XII. Als anys 70, més o menys, es despertà l'interès pel romànic i, aleshores, també s'hi adjudicà el pont Nou, potser per l'arc de mig punt. En alguna època, i algú encara ho diu ara, era el pont Romà. Precisament si es coneix pel nom que té és perquè n'hi havia altres de més vells. El monestir acabava la construcció de la seva església, ¿i havia de bastir un pont a 700 o 800 m per no anar enlloc? Un arqueòleg de Girona, Miquel Oliva, m'havia indicat que, pel parament constructiu, semblava que corresponia al segle

XIV i, particularment, creia que tenia més relació amb la fortificació de la vila i semblava un accés al castell a través de les muralles. Seria molt interessant que un especialista ho estudiés.

Guifré II, el fundador del monestir, era el comte de Besalú a mitjan segle X. L'església de Sant Pere, únic vestigi que resta de la seva comunitat benedictina, crida l'atenció per l'austeritat de les seves línies, impropis de l'orde de sant Benet, segons els entesos. La ressenya diu que hi ha cinc absis; al meu veure només n'hi ha un, amb dues capelles per banda, a l'interior, obertes

al gruix de la paret, sense sobresortir a l'exterior; per tant, no formen absis.

Llorenç Birba (Camprodon)

LA BÚSTIA DE MUNTANYA

Redacció de Muntanya
C/ Paradís, 10 - 08002 Barcelona
Fax: 933 151 408
revista.muntanya@cec-centre.org

Les cartes han de dur el nom, l'adreça i el telèfon del remitent. Per raons d'espai, poden ser editades o resumides per la Redacció de la revista.

Descomptes per als socis del CEC a les estacions d'esquí

ESTACIÓ	PREUS GENERALS	PREUS CEC Festius	PREUS CEC Laborables	FUNCIONAMENT
La Molina	Adults 35 € Infants 27 €	Adults 32 € Infants 24 €		Heu de passar a recollir els codis de barres a l'oficina d'atenció al soci del CEC. També hi ha altres descomptes per a més dies de forfet.
ski Masella	Adults 35 € Infants 27 €	Adults 32 € Infants 24 €		
BOÍ TAÜLL RESORT Vall de Boí - Pirineus de Lleida	Adults 31 € / 58 € ** Infants 24 € / 45 € **	Adults 28 € / 52 € Infants 22 € / 40,50 €		Presenteu el carnet i el DNI a la taquilla de l'estació.
Port-Ainé	Adults 30 € Infants 23 €	Adults 27 € Infants 20,70 €		També hi ha possibilitats de descompte per a forfets de temporada. Informeu-vos-en a l'àrea d'atenció al soci.
PORT DEL COMTE	29,50 € ***	26,50 € ***		
espotesquí	Adults 29 € Infants 20 €	Adults 26,10 € Infants 18 €		
VALL DE VALLNORD VALS ARIENÇ - BORNÀ - ANDÒLLA	Adults 25,75 € Infants 21,15 €	Adults 21,15 € * Infants 16,55 € *	Adults 17,45 € * Infants 13,75 € *	
Font Romeu LA VALLÉE D'AMÉRIQUE QUE L'ON AMÈ	Temp Alta: 33 € Temp Baixa: 28 €	30 € 25 €		
Font Romeu	25 €	22,50 €		
FORMIGUERES	Adults 24 € Infants 18 €	Adults 22 € Infants 16 €		
Cambre d'Aze Enga - Saint-Pierre-de-la-Forcade	22 € (dia sencer) 17 € (mig dia)	18 € (dia sencer) 14 € (mig dia)		

* inclou cremallera i assegurança de dia | ** preus d'1 dia i de 2 dies (cap de setmana) | *** assegurança de 2 dies i mig no inclosa

El Centre Excursionista de Catalunya al segle XXI

Sovint em faig la reflexió del que pot oferir el Centre a la societat del segle XXI i això em porta a preguntar-me quins són els fonaments o les columnes de la nostra entitat. El Centre té una llarga trajectòria, i podeu trobar el seu llegat en el patrimoni documental, recentment reconegut, ja que la nostra biblioteca és considerada una de les millors de Catalunya en la seva especialitat.

El Centre, però, té lloc en el futur del nostre país? Aquesta és la pregunta. Per a mi la resposta rau precisament a analitzar quins han estat els valors del Centre, que, al meu entendre, haurien de ser el motor del futur.

En primer lloc, el Centre ha tingut en la catalanitat el seu origen, i la seva raó profunda, la d'estimar Catalunya, amb tot el que això representa.

En segon lloc, el Centre ha estat una entitat esportiva que ha fet dels esports de muntanya un element clau de la seva activitat, i també ha donat al país magnífics esportistes que han obert noves vies i expedicions arreu de les muntanyes del món.

En tercer lloc, el Centre sempre ha demostrat un amor i un respecte per la natura. L'admiració que tots els excursionistes tenim pel paisatge i per la bellesa natural són part de la nostra essència.

Finalment, crec que el Centre sempre ha estat un referent, pel servei que ha donat a la nostra societat a l'hora de fomentar la recerca, la defensa del patrimoni cultural, la descoberta de nous horitzons, els valors de l'amistat i l'afany de donar a conèixer tot aquest patrimoni de saber.

Tot això, al meu parer, li ha donat raó de ser. El Centre és, doncs, perfectament vàlid per a la nostra societat d'avui. D'una manera o d'una altra, busca tots els qui tenen inquietuds, tots els qui no en tenen prou amb la grisor diària, però que estimen el país, l'esport, la descoberta, la natura i la cultura. Tots ells tenen en la nostra entitat tots els elements per poder-ne gaudir.

Josep Manel Puente
President del Centre

Per arribar a la gomba de Phuhtal, cal caminar unes dues hores i mitja, seguint el camí del versant del riu Tsarap, que flueix engorjat entre parets d'espectacular pedra rogenca. A l'entrada del monestir entaforat a la roca, uns monjos construeixen un habitatge.

Foto: M. Àngel Giravent.

ESCOLA DE MUNTANYA

De ZANSKAR, el regne perdut, a LADAKH, el petit Tibet

Text i fotos: Miquel Àngel Giravent Marín

La descoberta d'una regió impregnada en tots els àmbits pel budisme mahāyāna, pròpiament tibetà, on la vida rural, basada en una economia de subsistència, té uns lligams pregonos amb la religiositat i el misticisme que es respira a l'interior de les *gonbes* que s'estenen al llarg del riu Indus, a Ladakh, o al cor de les valls de Zanskar.

Travessa de Darcha a Padum

Arribo a Darcha (3.300 m) al migdia amb un Tata –típic jeep blanc de la regió, barat i dolent– procedent de Keylong, a uns 40 km, a l'alpina vall de Lahaul, on els monsons perden la presència i queden confinats per les muntanyes del vessant sud. Abans, però, he necessitat un dia sencer per recórrer, amb mal temps, els 110 km des de Manali (1.800 m) a través del Rhotang Pass (3.975 m), una carretera estreta plena de giravolts i amb un intens tràfec de camions que la fan extremadament perillosa, sobretot quan es creuen amb el vell autobús en què viatjo per 87 rupies (1,5 euros). Hi puc observar algun camió bolcat i indicadors de carretera del tipus «Better later than never» o «After drinking whisky, driving is risking».

Tot i que Darcha és molt petit, no hi ha cap problema per menjar *dal* amb *pronta* –lenties amb pa–, una truita o arròs amb verdures, o per contractar els portadors amb les mules per fer el *trek* a Padum per un preu mòdic de 700 rupies/dia. No obstant això, decideixo fer-lo sol. Els nou dies de caminada fan imprescindible la tenda i un fogó de querosè o d'alcohol.

De Darcha al primer campament, Palamo, seran quatre hores de molta calor, seguint en direcció NW la vall del Sangar, que s'agafa tot just havent travessat el pont que creua el riu a l'esquerra. Malgrat l'aridesa del terreny, el cabalós riu permet el conreu de cereals i d'hortalisses a l'entorn de dos bonics llogarrets, Chica i Rarig, i fins i tot al mateix campament de Palamo, i també la pastura d'ovelles i de cabres.

La segona etapa em conduirà al campament de Ramjak (4.200 m). Si ahir vaig seguir el vessant esquerre del riu, avui en ressegueixo el dret, tot creuant torrents cabalosos procedents del desglaç de les glaceres de les muntanyes que envolten el campament de

Sangar Sumdo (3.900 m), just on descanso per fer un mos juntament amb una parella d'indis de Gujarat. Abans, però, he coincidit amb un pastor escardalenc, preocupat perquè ha perdut el ramat d'ovelles. M'ha demanat la càmera fotogràfica perquè pensava que eren uns prismàtics per poder albirar el ramat entre les muntanyes. A Sangar Sumdo (3.900 m), hi conflueixen dues valls. Deixo la vall del Sumdo i m'enfilo cap a la dreta després de creuar el riu per un pont –abans era una cistella corredissa, típica de l'Himàlaia– per atènyer el campament de Ramjak, a sota mateix del pic de Ramjak –de més de 6.000 m–, un petit oasi de gespa verda enmig de l'aridesa del paisatge. En aquest punt, el mal d'altura comença a aparèixer. Passo dos dies dolents, sense gana i amb mal de cap. Trobo bastants *zanskaris* que fan la mateixa travessa que jo, però el seu motiu no és merament turístic com el meu. Famílies senceres –les dones carregades amb els nens a l'esquena i els homes guiant les mules que transporten fòtils de tota mena–, acostumen a tenir motius comercials per travessar el Shingo-La (5.080 m), malgrat la duresa de la travessa. Hi estan avesats. De vegades van a visitar un familiar o un monjo que està establert a un monestir. Cal tenir en compte que tots els habitants dels poblets del vessant nord del Shingo-La no tenen cap altre mitjà de transport que no sigui la mula; això fa que aquesta ruta sigui molt freqüentada durant l'estiu per famílies, comerciants, monjos... i alguns turistes. El dia següent dormo al campament de Chuminakpo (4.600 m), on faig amistat amb una família de *zanskaris* que l'endemà em conviden a esmorzar, mentre les dones s'empolainen i els homes, ferrenys, s'afanyen a arreplegar les mules esparses. A dalt del Shingo-La trobo una mica de neu i un llac. La grisor d'un cel de cendra es confon amb el blanc de les glaceres dels vol-

*Vailets als afores
del poble de Yal.*

*A la imatge de
l'esquerra, panoràmica
d'una glacera des del
Pensi-La (4.400 m),
entre Padum i Kargil.*

El dia s'aixeca
radiant i gaudeixo
d'un entorn
en què la verdor
del terreny
contrasta amb
la blancor
dels pics nevats
sobre el fons
d'un cel impàvid,
nítid i blau

tants, que contrasta amb la iridescència dels vestits de les dones que panteixant, amb els fills a coll, han arribat al coll on ara reposen tot prenent un te sota les típiques banderoles tibetanes. Mentre un noi assegut al meu costat m'invita a un glop de *whisky* d'una petaca que treu del sarró, alguna espurna de neu comença a caure, neu que, després de descendir uns 400 m per un camí amb fites, es transformarà en gotes d'aigua que ja no ens deixaran fins que arribem al campament de Lakong (4.400 m). Dormo en una cabana per no haver de muntar la tenda.

L'endemà, el dia s'aixeca radiant i jo, que ja em trobo millor, gaudeixo d'un entorn en què la verdor del terreny contrasta amb la blancor dels pics nevats sobre el fons d'un cel impàvid, nítid i blau. A partir d'ara i fins a Padum, el color del paisatge es debatrà entre el verd dels camps ubèrrims conreats al voltant dels poblets blancs que aniré travessant i el color rogenc de les muntanyes de roca coriàcia que fa de la vall del riu Kurgiak una regió aparentment inhòspita i inerta. No obstant això, llogarrets com Kurgiak (4.000 m) —que veuré abans d'atènyer el campament de Khee, amb les magnífiques *stupes* a l'entrada i on dos vailets m'intenten dir que els habitants estan menant els ingents ramats de iacs i vaques que he llucat al llarg del camí o bé han baixat a Padum—, demostren que a la regió sí que hi ha vida. Un cop arribat al campament i havent deixat enrere el Gumborajan, espectacular mola de pedra i alhora muntanya sagrada on no és permesa l'escalada, gaudeixo del capvespre i dels tons vermellorsos plasmats sobre el Khee Village a l'altra vora del riu i sobre la silueta del Gumborajan que es divisa al fons. Abans d'entaforar-me al sac, la visita d'un grup de set noies que han baixat del llogarret a saludar-nos amenitzen la vetllada amb la seva simpatia.

La jornada següent és llarga i m'atansarà fins a Purne tot seguint el riu Kurgiak, que serpenteja pel vessant dret fins a Tanze Village, on el creuaré i després seguiré per l'esquerra. A Tabley, un oasi de llenques de terra conreada, un home em diu que sols hi viuen tres famílies, a l'estiu i a l'hivern —ja tres o quatre jornades a peu des de Padum! Més endavant, a Tanze, un noi de 26 anys m'obra la seva botiga:

*Pedres amb inscripcions
sagrades al camí entre
Padum i Karsha.*

¡Coca-Cola i galetes! Perfecte. Diu que l'any que ve se'n va a viure a Lamayuru amb la seva dona. Després de mitja hora de conversa i d'intercanvi d'adreces i regals, segueixo el corriol, darrere un monjo que va en la mateixa direcció que jo, però més ràpid. Després de Testa, on unes noies treballen la terra a un ritme compassat, enfilo cap a Yal. Un simpàtic policia, que controla el pas dels turistes, i uns nens, menuts i bruts, s'apropen indecisos cap a mi entre la blancor del poblet superposada a l'assossegat verd dels camps que l'envolten i a la més llunyana i pregona aridesa de l'entorn. El campament de Purne és al vessant dret del riu, just a la confluència de les valls del Kurgiak i Tsarap, que baixa procedent de la *gonba* de Puktal. A uns tres quarts d'hora de Yal, un corriol a mà dreta que baixa fins al riu i el creua per un pont, em conduirà al campament de Purne, un càmping amb dutxa d'aigua freda, menjars i una cambra de set places per dormir, regentat per la candidesa d'una família tradicional *zanskari*. El matrimoni té cinc fills, dels quals els dos més grans —un noia de 14 anys i un noi d'11— ajuden els pares en el negoci durant els mesos de juliol i d'agost. La resta de l'any estudien a Manali. Ara, mentre el pare ha baixat per negocis a Padum, la mare es queixa de l'avorriment que representa la vida tot l'hivern entaforada en aquest cul del món amb quatre iacs i quatre vaques. El campament és una torre de Babel: anglesos, francesos, israelians, italians, alemanys i belgues. L'endemà dedico el dia a visitar la *gonba* de Phuktal i a descansar.

La gonba de Phuktal

Atènyer la *gonba* de Phuktal comporta unes dues hores i mitja, seguint un camí pel vessant esquerre del riu Tsarap, que flueix engorjat entre unes parets de pedra rogenca impressionants. Després de travessar el riu, enfilo un corriol cap amunt fins a unes *stupes* des de les quals la visió del monestir, entaforat a la roca, esdevé majestuosa. A l'entrada, uns monjos que construeixen un habitatge amb una farmaciola per a petites cures, em conviden a visitar el monestir, fundat per Phugspa Sherab i on actualment hi viuen uns vuitanta monjos. Hi destaquen les antigues pintures murals i les imatges de Buda que representen Mahakala, el déu de la mort —de color blau i amb sis braços— i Avalokiteswara, el déu de la compassió, a més dels valuosos *thankas*. Des d'un dels teulats i envoltat d'una quitxalla inquieta, petits novicis en fase d'aprenentatge —la futura herència del budisme *mahāyāna*—, la visió aèria i pregona del canó que descriu el riu és captivadora i omnipotent. Un dels mestres, tot prenent un te, m'explica que ell ha nascut a Testa i que té quatre germans, dels quals dos són monjos com ell i els altres dos estan casats —esquema de família molt comú a Zaskar. A la baixada, una dona que du un vestit tradicional i fa girar la típica roda budista de pregàries que conté text sagrat —*mantra*—, em crida l'atenció, ja que mentre camina dóna voltes a l'entorn d'un dels típics pilons de pedres planes amb inscripcions de textos sagrats, molt comuns pels camins de Ladakh i Zaskar.

Gonbes de Mune i Bardun

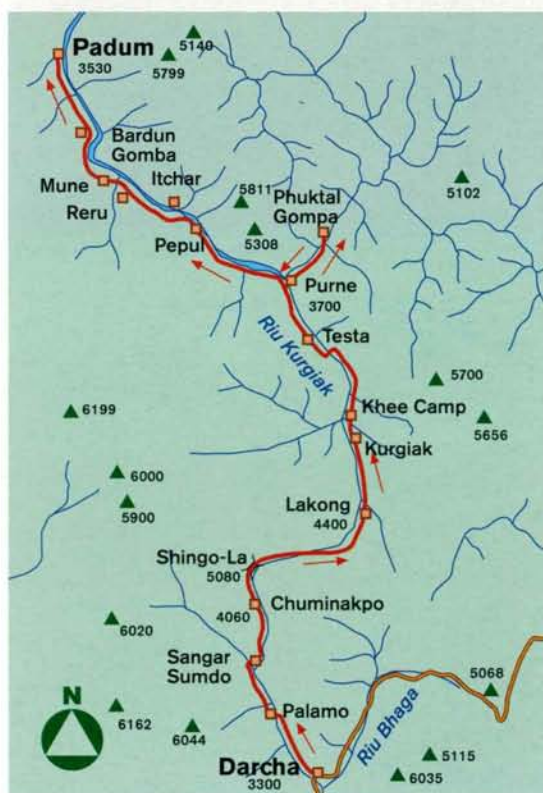
Surto a trenc d'alba i ressegueixo el vessant esquerre del riu Tsarap Lingti, que em conduirà a Reru, tot deixant enrere el campament de Pepul i el poble fortificat d'Itchar a l'altra vora del riu. A Reru em sobta l'agombolament de la gent al voltant d'un cotxe que acaba d'arribar. És el primer poble, dels que he vist, on arriba el trànsit rodat per una pista procedent de Padum i que en una hora m'atansarà a la *gonba* de Mune. Ha estat una jornada dura i calorosa, ja he fet dues etapes en una, i em mereixo un descans en una de les cambres encatifades que m'ofereix el lama de la *gonba* per cent rupies, amb dret a cuina inclòs.

El monestir va ser fundat al segle XV per Serap Singe i es diu que la idea va sorgir d'un somni que va tenir quan viatjava al monestir de Phuktal per trobar-se amb el seu mestre Serap Sangpo, a la vegada deixeble de Jey Tsongkhapa. Des d'aleshores, el llinatge dels Rinpoche ha anat proveint de monjos el monestir per ajudar els pobres i les famílies necessitades. Actualment, una escola de filosofia budista i d'estudis d'anglès i de matemàtiques, annexa a la *gonba*, està funcionant –molt precàriament– gràcies a l'ajut d'una organització de cooperació francesa. Va ser fundada per evitar que els joves estudiants haguessin de viatjar al sud de l'Índia, que és on els exiliats tibetans van establir les tres grans universitats monàstiques després de l'ocupació xinesa del Tibet. Una economia de subsistència basada en l'agricultura no permetia a les famílies assumir la despesa del viatge als joves estudiants. Dos voluntaris francesos, que fan de mestres durant l'estiu, m'ensenyen l'escola i la precarietat de mitjans que tenen. Quan acabin la feina volen fer la

mateixa travessa que jo, però en sentit invers, i això representarà que la regió quedarà òrfena de professors d'anglès i de matemàtiques durant la resta de l'any.

L'endemà, últim dia de la travessa, arribo en quatre hores a Padum. Abans, però, visito la *gonba* de Bardun, situada en un promontori, com una fortalesa medieval, amb unes vistes fantàstiques sobre el riu

El Gumborajan, entre el campament de Lakong i el poble de Khee.

Després de travessar el riu, enfilo un corriol cap amunt fins a unes *stupes* des de les quals la visió del monestir, entaforat a la roca, esdevé majestuosa

Gaudeixo d'una agradable passejada entre la fertilitat dels camps de fenc i d'ordi, que es converteixen en terreny àrid a mesura que m'atanso al poble de Karsha

Buda cisellat a la pedra (segle I aC), a Mulbeg, entre Kargil i Lamayuru.

Lingti. Va ser fundada al segle XVII per Dewa Gyatso i pertany a una branca del monestir de Stakna. Hi viuen uns quaranta monjos, però avui està buit; un jove novici m'obre les portes de la Du-khang, la sala principal on es reuneix l'assemblea de monjos, bastant més atractiva que la de Mune, amb antics *mandales* en forma de pintura.

A Padum (3.500 m), situat en una extensa planúria envoltada de grans muntanyes i on el quaranta per cent de la població és musulmana, m'allotjo a l'hotel Ibex, molt confortable i amb menjar occidental. Llàstima que no hi arribi la llum.

Festivals de Karsha

Tinc la sort que la meua arribada a Padum coincideix amb els festivals del monestir de Karsha, que duren dos dies. Per tant, el dia següent, després de la meua primera nit sobre un llit, en tres hores encalço la *gonba*, i gaudeixo d'una agradable passejada entre la fertilitat dels camps de fenc i d'ordi, que es converteixen

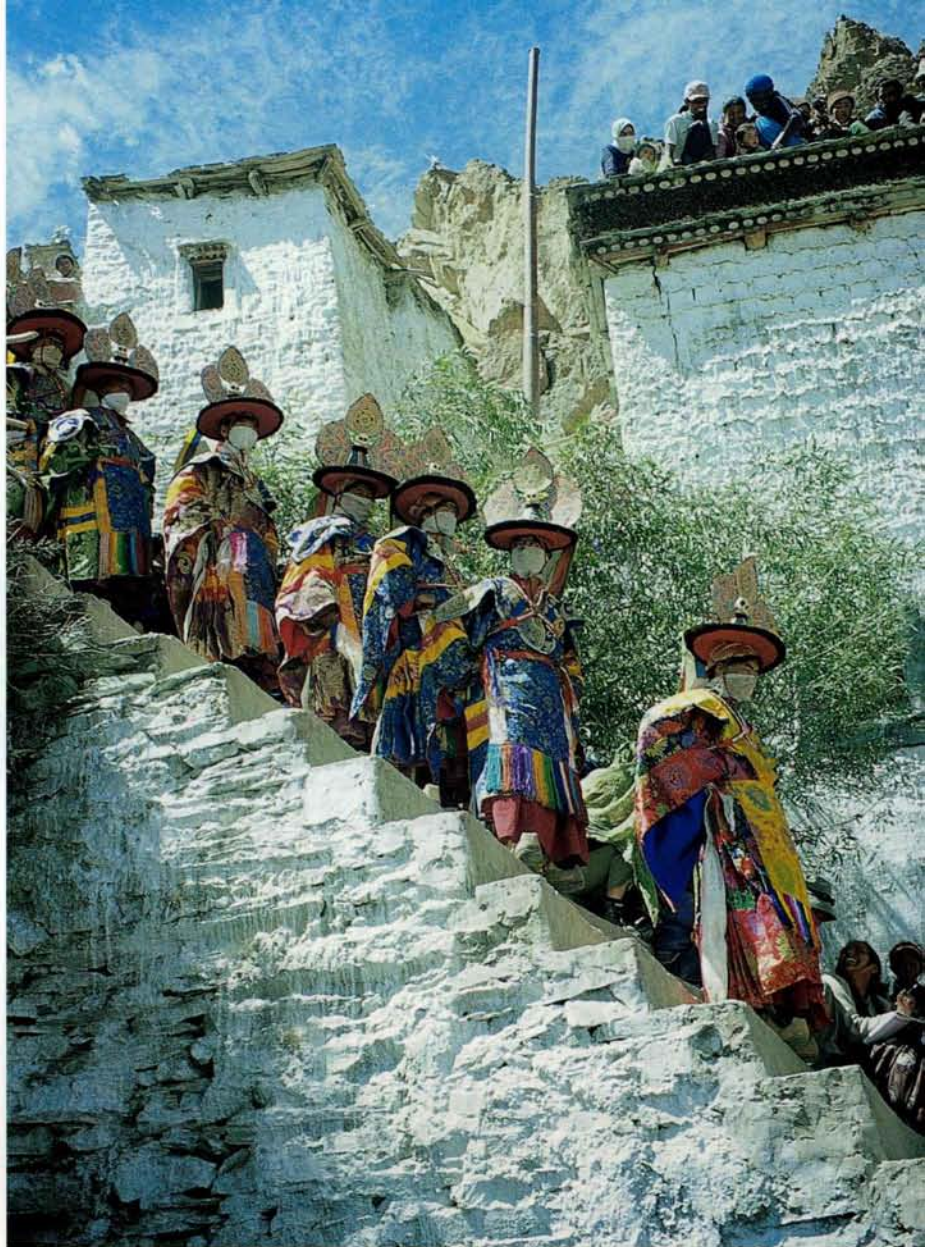
en terreny àrid a mesura que m'atanso al poble de Karsha. Corrandes de *zanskaris*, monjos, joves estudiants i famílies senceres enfilen, panteixant, la dura pujada a la *gonba*. A baix han deixat un petit i bigarrat mercat, on han comprat des de bijuteria fins a qualsevulla vianda. El monestir va ser fundat pel renovador Fagspa Sherab i més tard hi van intervenir Dorjay Sherab i Sherab Zangpo. És el monestir de l'orde dels Gelugpa més gran de Zanskar —fundat per Tsongkhapa al segle XIV. La plaça on se celebren els festivals està envoltada per dos dels edificis principals on podem admirar diferents imatges de Buda en forma d'Avalokiteswara, Dorje-Jigchet o Vajra-Bhairava, una imatge demoníaca de Buda en què es manifesta la influència de les pràctiques tântriques del budisme tibetà.

Homes i dones del poble i visitants, abillats amb els vestits *zanskaris* típics, s'agombolen poc a poc als sostres dels edificis que envolten la plaça o a les escales que pugen al fastigi del conjunt. Els monjos, alguns d'ells invitats d'altres monestirs, com un de Thondé que conixeré, se situen o bé a l'interior de la *gonba* per contemplar l'espectacle des dels finestrans, o bé asseguts al porxo d'entrada sota l'atenta mirada dels quatre guardians del temple o de la llei, que simbolitzen els quatre punts cardinals, sempre representats en una pintura mural a un costat del batent d'entrada de la *gonba*. Dos joves omplen l'espai entre el monestir i les muntanyes nevades que l'encerclen d'una música mística que surt dels llargs corns, típicament tibetans, recolzats sobre la balustrada de l'eixida de la *gonba*, mentre la resta de músics —amb instruments típics com la *burna*, el *dawan*, el *dingjang* o el *kong-kong*— es disposen arreglats a un costat, sota un porxo. El festival és una representació de la vida social i la identitat cultural *zanskari* a través de la música i la dansa. El fervor religiós hi és present, com en la vida quotidiana dels pobles. Cada una de les danses en què participen homes i dones del poble és un reflex de l'essència de la tradicional societat *zanskari*. Així, els diferents actes, amb una policromia exultant, sobretot per les magnífiques màscares afaiçonades pels mateixos monjos —com la que representa Mahakala o la manifestació colèrica del Bodhisattva Avalokiteswara, protector de deïtats—, simbolitzen fets de la vida diària a Zanskar: un casament, la mort, ofrenes simbòliques amb un iac o un cavall o diferents rituals tântrics. Els colors de les màscares tenen diversos significats: el blanc simbolitza la pau; el groc, el mèrit; el vermell, el poder, i el negre, la maldat. El conflicte entre el bé i el mal està representat en les diferents danses, de la mateixa manera que ho està en forma de pintura mural a l'entrada dels temples: és la roda de la vida. La formen tres cercles concèntrics: l'interior conté la serp o el mal, el gall o el desig i el porc o la ignorància; el del mig representa els sis estats de l'existència —déus, semidéus, homes, fantasmes, infern i animals—, i l'exterior conté dotze símbols de la cadena causa-efecte de la vida quotidiana. Durant l'entreacte de la festa, els nens reparteixen aigua entre el públic i els músics. Ja al capvespre, tot albirant la tènue coloració vermella del cel, emprenc el camí cap a Padum.

De Padum a la vall del Nubra, per la vall del Sengge Tsangpo

Una jornada de viatge a través del Pensi-La (4.400 m), amb espectaculars panoràmiques de les glaceres que baixen del Nun i el Kun a més de 7.000 m d'altitud, em porta a Kargil, on la majoria de la població és musulmana. La inestabilitat política del Caixmir provoca un èxode de població musulmana de Sirinagar a Ladakh, on instal·len els seus negocis basats fonamentalment en el comerç. Al dia següent, viatge fins a Lamayuru a través del Fotú-La (4.000 m) acompanyat pel lama de Thondé, que també ha estat als festivals de Karsha. Fem una parada a Mulbeg per gaudir d'una Chamba espectacular de pedra del segle I aC, un Maitreya –manifestació del Buda del futur– de grans dimensions, cisellat a la paret. A partir d'aquí, seguint el riu Indus –dit també Sengge Tsangpo (riu Lleó)–, que neix a 5.000 m d'altitud sota les muntanyes del Kailas, al Tibet, i que serpenteja cap a Pakistan a través del Baltistan, al cor del Karakorum, arribaré a Leh (3.500 m), capital de Ladakh. Abans, però, visitaré alguns monestirs de la ribera de l'Indus, com el de Lamayuru, una de les *gonbes* més antigues de la vall, que va ser fundat al segle XI pel gran traductor d'antics textos budistes de l'Índia Rinchen Zangpo. Diu la llegenda que un deixeble de Buda, Madhyantika, féu una profecia que revelava la futura construcció d'un monestir sobre el que aleshores era un llac. Va oferir menjar sagrat –*torma*– als esperits i el llac es convertí en un camp de blat en forma d'esvàstica –Yung-drung–, símbol que trobem en molts monestirs budistes. D'aquí prové l'antic nom del monestir de Yung-drung i, de fet, el color de la pedra sorrenca de la rodalia és més clar i delimita perfectament el que devia haver estat el llac. Els monjos del monestir pertanyen a la secta Drigung-pa, una branca de l'orde dels Kagyu-pa. Es diu que el iogui Naropa, mestre de Marpa –el fundador de l'orde–, va meditar en una cova situada actualment a l'interior de la Du-khang de la *gonba*. L'ingent monestir, me'l mostra de bon matí un lama que acaba de fer la *puja* diària de pregàries i ofrenes davant l'altar cobert de cossis amb fruita, flors i aigua. No hi falten, dins del monestir, com en la majoria, la col·lecció dels llibres sagrats: el *Kangyur*, que amb 108 volums conté els ensenyaments de Buda, i el *Tanjur*, de 225 volums, amb comentaris d'aquests ensenyaments i unes imatges precioses de diferents Boddhisattvas de Buda. Caldria escriure un altre article per

Balls típics durant
els festivals de Karsha.

Músics durant els festivals de Karsha.

Bibliografia

HAWKINS, Bradley K. *Budismo*. Religiones del Mundo. Universitat de Califòrnia, Santa Barbara: Akal Ediciones, 2003.

KAPADIA, Harish. *Trekking and climbing in the Indian Himalaya*. Ed. New Holland, 2001.

KAUL, H. N. *Rediscovery of Ladakh*. Indus Publishing Company, 1998.

SINGH, Hashmat DAS, Pallav. *Trekking in the Himalaya*. Ed. Roli Books, 2002.

descriure les meravelles que amaguen aquest i altres monestirs que visito, com el de Wanla, a tres hores a peu des de Lamayuru, el magnífic conjunt de temples i stupes d'Alchi amb influències notòries del Caixmir, o els monestirs de Thikse, Hemis, a prop de Leh.

Leh, parada obligatòria de les caravanes de la ruta de la Seda, amb l'imponent palau de nou pisos —en procés de restauració— que domina la ciutat i que va ser construït al segle XVII per l'abrivat rei Sengge Namgyal, devot budista —malgrat que la seva mare professava l'islam—, mereix una acurada visita. Actualment, la residència de la família reial de Ladakh és el palau de Stok, del segle XIX, a uns pocs quilòmetres de Leh, convertit en un museu que mostra una col·lecció interessant de *thangkas*, pintures realitzades per monjos artistes i inspirades en textos sagrats a través de la meditació i tot un ritual que inclou la recitació d'un *mantra*.

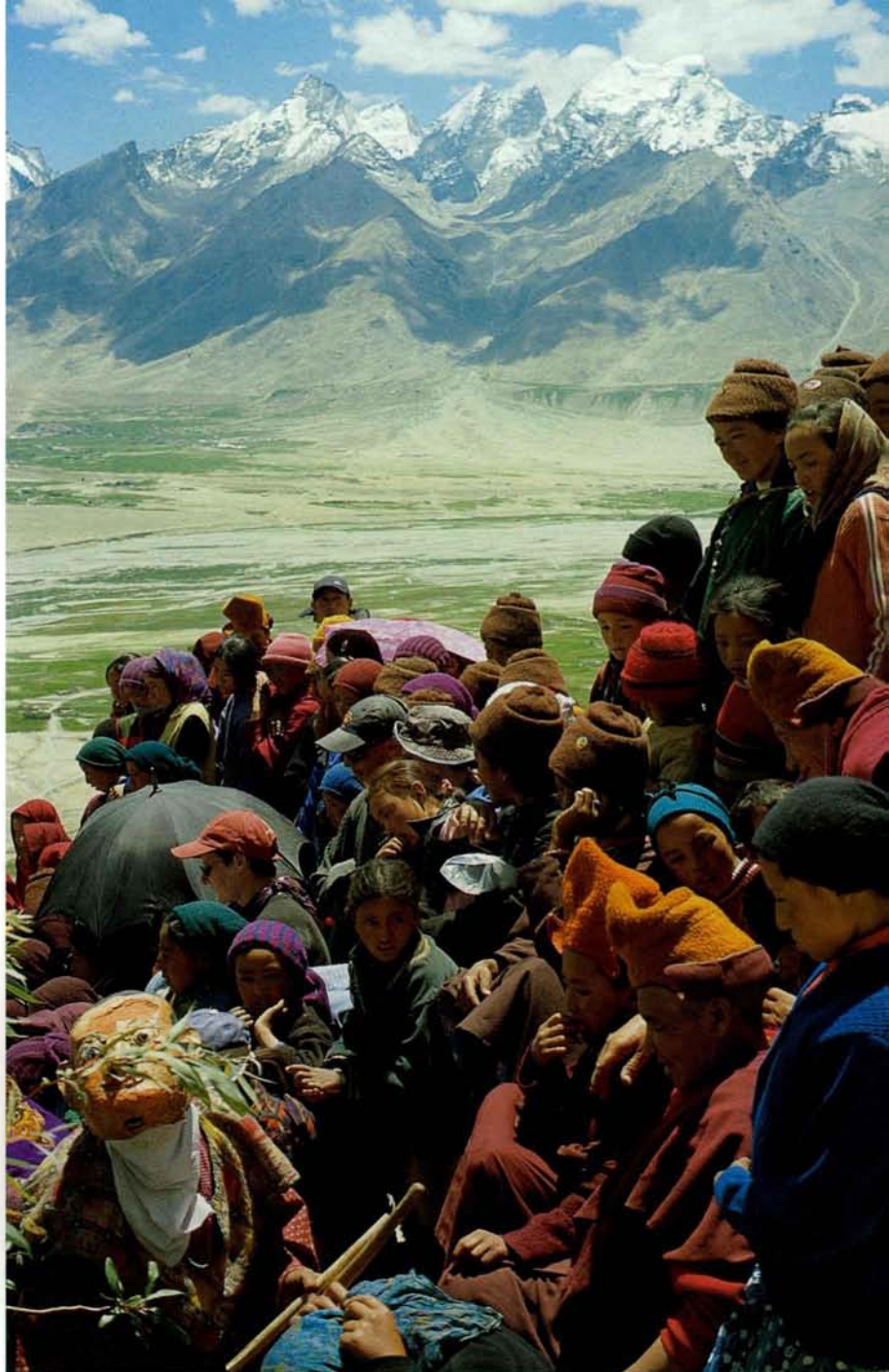
Vall del Nubra Lasermo-La i Phyang

La carretera asfaltada més alta del món travessa la serralada de Ladakh pel Kardung-La (5.600 m) i m'atansa a l'atemperada i espectacular vall del Nubra, al nord de Leh, després de passar dos controls militars —un abans del coll i l'altre després—, on em demanen el permís especial per a turistes que he tramitat en una agència de Leh en un dia. Visito la *gonba* de Samur, que ofereix una esplèndida panoràmica sobre la vall i on tota la població és d'origen tibetà. Després d'esperar tres hores, pujo a un autobús que ve de Panamik. Un simpàtic grup d'estudiants i camperols taujans m'inviten a tastar uns dolços albercocs. L'objectiu és arribar a Diskit, tot seguint la inefable vall del Shyok, i poder contemplar, des de la *gonba* situada dalt del turó que domina la vall, la llum tènue del capvespre rosat. Els 7 km que em separen de Hunder, els faig a peu, ja que la comunicació amb la vall és realment dolenta. Hunder (3.000 m) és un verd oasi envoltat d'un desert de dunes i dominat per altes muntanyes que fan de frontissa entre la Xina, a un costat, i el Pakistan, a l'altre. La travessa que vull fer comença just al pont fronterer controlat per militars, d'on surt una carretera que en menys de 100 km em portaria al Baltistan pakistanès i a Skardu, la capital, però no és permès el pas als turistes. A Hunder dormo en una fonda regentada per una família de nepalesos d'origen tibetà. Un d'ells m'explica que Hunder té bastanta població musulmana, però que la convivència aquí és bona. En canvi, no passa el mateix al Nepal, ja que estan atemorits per la guerrilla maoista, ni al Tibet, on no poden tornar per por de les represàlies del govern xinès. Molts nepalesos passen l'estiu a Ladakh treballant —en comerços o restauració— i la resta de l'any, al Nepal. Deixo enrere el monestir de Hunder i segueixo el vessant dret del riu Thanglasgo en direcció sud. Travesso un pont al cap de deu minuts i tot seguint el vessant esquerre del riu arribo a la cabana de Skorchen en quatre hores. Abans, però, des del camí que s'enfilava cap amunt, he pogut contemplar com s'engorjava el

Calendari dels festivals de Ladakh-Zaskar del 2007

Festival	Lloc	Dies
Spituk Gustor	Spituk	17 i 18 de gener
Dosmochey	Leh, Liker	15 i 16 de febrer
Gurutseschu	Stok	25 i 26 de febrer
Nagrang	Matho	3 i 4 de març
Buda Purnima	Leh	31 de maig
Hemis Tsechu	Hemis	25 i 26 de juny
Yurukahgyat	Lamayuru	3 i 4 d'agost
Karsha Gustor	Zaskar	11 i 12 de juliol
Phyang Tseruk	Phyang	16 i 17 de juliol
Korzok Gustor	Tsomoriri	17 i 18 de juliol
Dakthok Tsechu	Tahtok	24 i 25 de juliol
Sani Nasjal	Zaskar	29 i 30 de juliol
Thiksey Gustor	Thiksey	28 i 29 d'octubre

riu espectacularment. Ara el travesso cap a l'esquerra i, poc a poc, l'aridesa del paisatge es transforma en ubèrrims camps farcits de flors i pastures fins a atènyer Hunder Dok (4.000 m), alhora que la temperatura descendeix lentament i la forta calor de la vall del Nubra desapareix. Hunder Dok és un conjunt de cases disperses on la gent viu de l'agricultura i la ramaderia. Dues noies simpàtiques i molt atentes em conviden a casa seva. Mentre em preparen un te, esguardo els atuells d'aram de l'estança, la col·lecció de teteres i d'olles penjades a les tosques parets de pedra, els vaillets inquiets que entren i surten, la dona embarassada asseguda sobre la catifa amb mirada tímida però escrutadora... Tot un món rural atàvic i assossegat on avui la novetat i sorpresa ha estat l'arribada d'un foraster escadusser a la solitud de la vall inermes. El refús a la invitació de dormir a casa seva per falta de temps, em fa la impressió que no és gaire entès per les noies. Així i tot, després de fer unes fotos al jardí, enfilo el camí cap amunt fins que el sol comença a caure i decideixo bivaquejar (4.200 m). L'endemà, una dura i llarga jornada em portarà al Lasermo-La (5.400 m) entre ingents ramats de iacs i vaques. La solitud serà la meua companya de camí. Vaig deixant a l'esquerra barrancades amb torrents cabalosos que baixen de les glaceres, fins que dos pastors –les úniques persones que trobaré avui– que condueixen un ramat d'ovelles em diuen que haig de seguir el riu fins a la glacera i que el camí no té pèrdua però és llarg. Quan el sol ja comença a davallar encalço el coll del Lasermo després d'enfilars una petita glacera, sense necessitat de grampons, pel vessant esquerre, que no presenta esquerdes. La vista excelsa sobre les muntanyes del Karakorum, sota una llum incerta i tènue de capvespre que sotja un entorn agrest i solitari, compungeix el meu cor. La baixada es fa per un corriol molt ben marcat i sense neu en direcció sud i quan la foscor de la nit es comença a intuir m'aturo per preparar un nou bivac. L'últim dia de travessa –és recomanable dedicar un dia més per pujar al Lasermo-La i fer la travessa en quatre dies i no en tres–, serà una baixada agradable cap al poble de Morubuk, ja que hi ha unes vistes esplèndides sobre la serralada de Stok Kangri (6.100 m), al sud de Leh. Un cop travessats els camps fèrtils de Morubuk, una pista molt concorreguda –pagesos, mestres, monjos...– em conduirà a l'entrada del Phyang, des d'on gaudiré

de la silueta del monestir retallada sobre un cel blau, impàvid i límpid. En un autobús, el sostre del qual va curull de baluernes i l'interior és ple a vessar d'alegres camperols taujans i cordials, arribaré al centre de Leh en menys d'una hora.

Multitud agombolada a la terrassa del monestir de Karsha, a prop de Padum, per gaudir dels festivals de música i dansa.

Valls de Ladakh i Zaskar - Índia

Trekking pel petit Tibet

Des de les verdes valls de Manali i Kulu als paisatges lunars de Zaskar i Ladakh

Sortides al juliol i agost

Sol·licita el nostre programa de trekking a Himàlaia i Karakorum

viatges
trekking & aventura

Gran Via 523
08011 Barcelona
tel. 934 543 702

bcn@trekkingyaventura.com
www.trekkingyaventura.com

Esquiada per la ALPS AUSTRIACS

Autors: **Aurora Montserrat, Marc Lucas i Thomas Breyer**

OFICINA NACIONAL AUSTRIACA DEL TURISMO

OFICINA NACIONAL AUSTRIACA DEL TURISMO

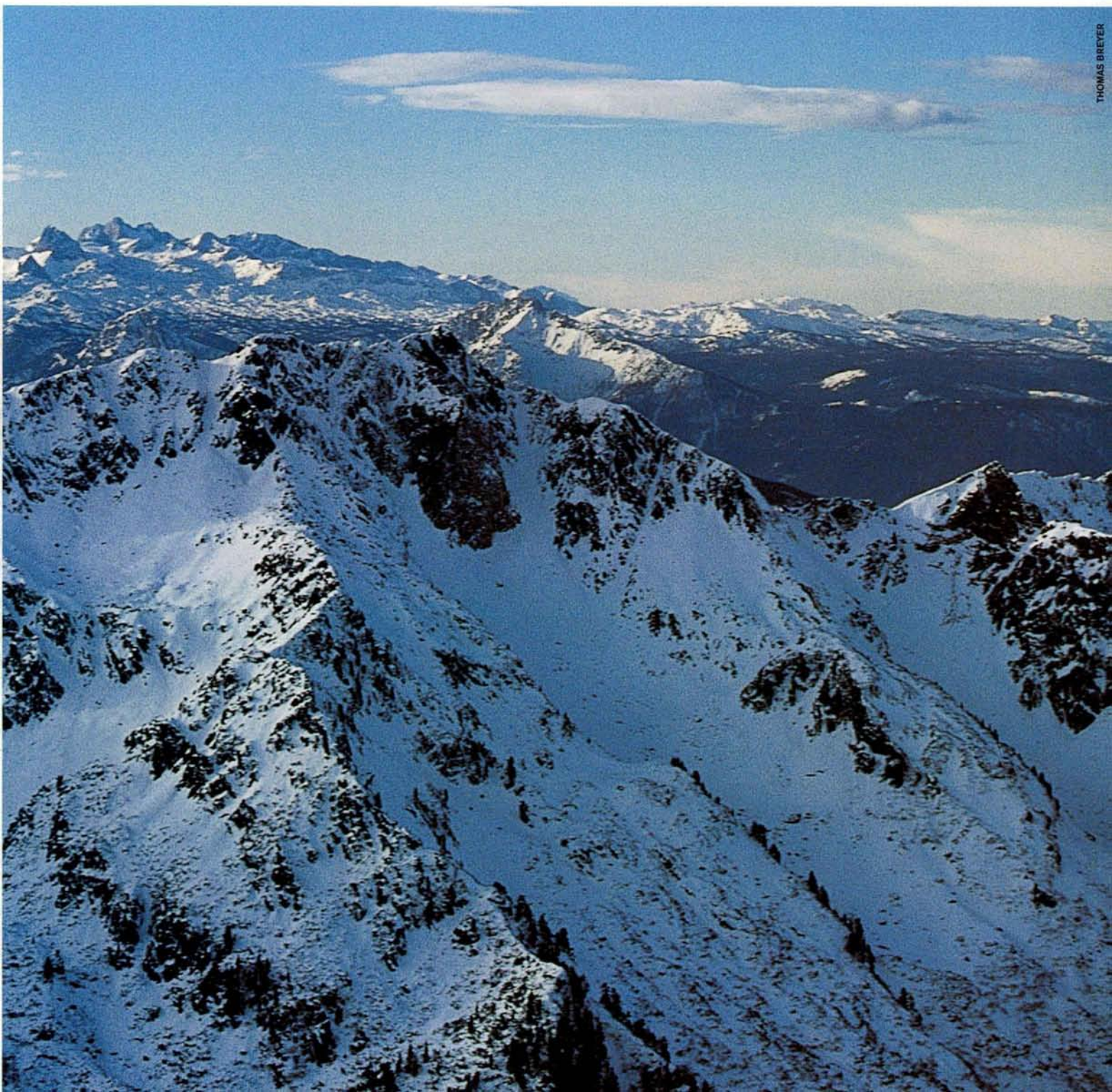
*Refugis amb la típica
decoració alpina
de fusta i pedra.*

*Gran panoràmica alpina
a la vall de Gulling.*

vall de Gulling

Aquest article presenta un itinerari per fer amb esquís de muntanya a través d'una regió no gaire coneguda de l'Àustria alpina, sobretot pels esquiadors catalans, de cims no gaire alts, com el Hochrettelstein (2.220 m) o l'Schattnerzinken (2.156 m).

Aprofitant un cap de setmana llarg en què ens vam acostar a Viena per visitar a uns amics, no vam perdre l'ocasió d'anar a fer una escapadeta de dos dies als Alps austríacs. Els nostres amics hi van pràcticament cada cap de setmana. Amb nosaltres vingué en Thomas, que va triar, per a la nostra sortida, la vall de Gulling, que dibuixada pel seu riu Gulling té una orientació SN. L'últim poble d'accés i on dormírem nosaltres fou Oppenberg.

OPPENBERG

Oppenberg es troba a 220 km al SE de Viena. Pertany a la regió de Steiermark, una de les nou regions d'Àustria. La capital, i segona ciutat més gran d'Àustria, és Graz. Aquesta part dels Alps és coneguda com a Niedere Tauern.

Situat a una altitud de 1.000 m i amb poc menys de 300 habitants, és un llogaret no gaire pintoresc, amb quatre cases mal acabades i disperses al final d'una vall principal que desencadena en dues valls més estretes, una de les quals és la vall de Gulling. Es tracta d'una vall força freqüentada, bàsicament per la seva proximitat a Graz (entre 1 i 1:30 h), cosa que permet fer escapades de diumenge i de cap de setmana a Viena (entre 2:30 i 3 h de viatge).

L'HOSTALET

El poble no tenia l'encant que nosaltres esperàvem trobar, però sí que en tenia l'hostal on vàrem dormir. I de fet, només vam gaudir d'aquest encant a l'interior, ja que per fora era una casa ben lletja i mal acabada, com la majoria. A dins, la decoració era la típica alpina: de fusta, amb llar de foc i, com a complement, una col·lecció de gots de cervesa que feien patxoca. La mestressa ens digué complaguda que des de la inauguració de l'hostal —ja feia uns anys—, érem els segons estrangers que hi ens allotjàvem; els primers havien estat uns francesos l'any anterior, la qual cosa ens va fer pensar que si bé és una zona força concorreguda pels austríacs, ¡no ho és gens pels foranis! ¡Autèntic!, per un moment ens sentírem austríacs. Val a dir que s'hi menja molt bé, casolà i de la regió. ¡Boníssim! Tant per sopar, amb tres plats ben atapeïts, com per esmorzar, amb una taula plena de menjar —barretes de mantega i melmelada, ou dur, cansalada...—, podíem menjar tant com volguéssim. En resum: ¡totalment recomanable! Hi vam coincidir també amb un altre grup d'esquiadors que anaven a fer altres cims de la zona.

ELS CIMS

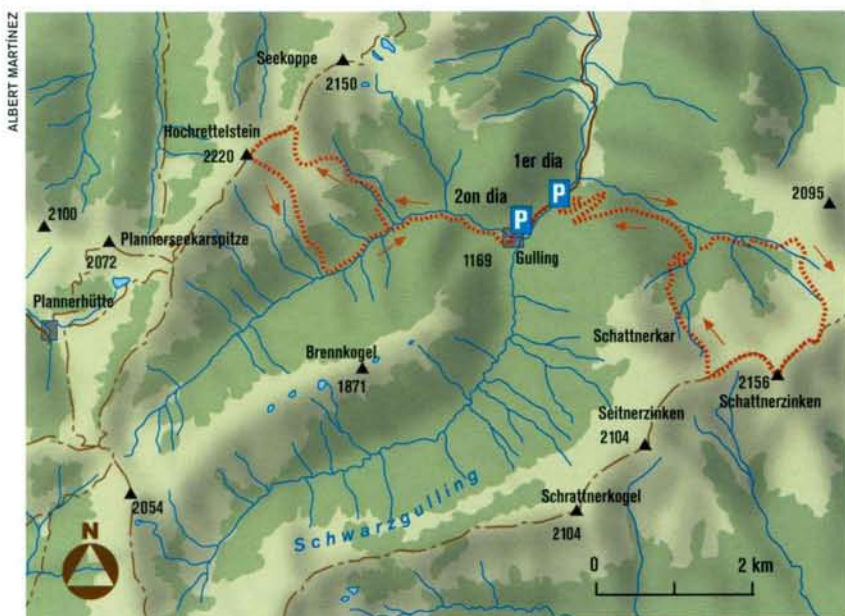
No és una zona de cims alts, i potser per això els excursionistes i esquiadors que ens desplaçem des de Barcelona fins als Alps anem a altres llocs, i també val a dir que són més propers. No té, doncs, l'atractiu de l'alçada, però no deixa de tenir desnivells i paisatges interessants i dignes de ser coneguts.

El cim més alt de la zona, i per tant el més concorregut, és el Hochrettelstein (2.220 m), al vessant est de la vall. Hi ha molts altres cims que encerclen la vall: Seekoppe (2.150 m), Plannerek (2.003 m), Hintergullingspitz (2.054 m), Kreuzberg, Breiterckkope (2.144 m), a l'extrem més meridional, i al vessant E, Grobe, Schrattnerkogel, Seitnerzinken (2.156 m), Schattnerkogel (2.156 m) i Sommerek (2.095 m).

LES ASCENSIONS

En vàrem fer dues: Schattnerkogel i Hochrettelstein.

1 Schattnerkogel (2.156 m). Des d'Oppenberg seguim la carretera —de moment amb cotxe— cap a Gulling, en direcció sud, i ens endinsem per la vall. La carretera va seguint el riu i, al cap de prop de 3 km, tot just després d'unes bordes a mà esquerra i abans d'un pont que creua el riu cap a la riba dreta, veiem una pista a mà esquerra que comença tot girant 180° i va a buscar la vall que s'endinsa en direcció E i els cims d'aquest sector. Aparquem aquí —hi ha lloc per a tres cotxes mal posats— i comencem amb el esquís als peus. Realment no hi ha gaire neu; fora de la pista, pràcticament gens. Som a 1.100 m d'altitud. La pista va pujant, i passat el primer revolt de paella podem agafar una drecera que ens evitarà un tros de pista. Lagafem, però en passar entre el bosc ens quedem sense gens de neu i no tenim més remei que treure-

'ns els esquís. Al cap de deu minuts caminant, tornem a trobar-nos la pista i ens calcem de nou els esquís. Aviat la pista es converteix en un camí que va a trobar gairebé el torrent d'aquesta vall i, paral·lel a aquest però amb una mica més d'altura, s'hi va endinsant. Seguim avançant pel bosc amb esquís fins a trobar una altra pista. Anem cap a l'esquerra i de seguida s'acaba. Seguim tirant amunt, vall amunt entre els arbres. Al cap d'una estona la vall s'obre i de mica en mica s'acaba el bosc. Som ja a 1.500 m. Podem veure bona part del cercle davant nostre. El cim del davant és el Sommerreck. Intuïm el coll on hem d'anar nosaltres cap a mà dreta, però encara no el veiem. Anem cap allà. Avancem cap endavant, després cap a la dreta i superem un llog. Des d'aquí dalt ja veiem el coll, però seguim pala endavant cap al bony —sense nom en el mapa— del davant i que queda a la dreta del coll. El cim encara no es veu.

Arribem a dalt de la pala i per la carena avancem una mica cap al sud. Aviat veurem el cim davant nostre. Ja no queda gaire. Avancem per la carena fins a un coll i flanquegem el cim per sota i pel mateix vessant d'on veníem; un cop l'hem superat pugem cap al cim, l'Schattnerzinken (2.156 m). En aquest últim tram la neu està força ventada, la qual cosa fa que estigui dura i que en sobresurtin força pedretes.

Arribem al cim en tres hores des del cotxe. La vista és impressionant i en Thomas ens il·lustra de tot allò que veiem. Veiem menys muntanyes en direcció NE cap a Viena, d'on venim, i com creixen en direcció O. Ens indica on són els tresmils d'Àustria i, efectivament, podem veure-hi unes senyores

muntanyes, que estan força lluny d'on ens trobem nosaltres, cap a l'est. Ens ensenya també l'objectiu de demà, el Hochrettelstein, tot just davant nostre, a l'altra banda de la vall. ¡Molt atractiu! Hem fet tota la pujada sols i aquí dalt trobem una parella amb un gos que hi han arribat des de l'altre costat.

No cal dir que amb la bona temperatura que hi

Més informació

Mapa:

Donnersbach. Núm. 129:
BMN 5702. Österreichische Karte. Escala:
1:25.000.

Guies:

K. Schall. *Genuß-Schitouristenatlas Österreich Ost*,
2004.

Internet:

www.bergsteigen.at
www.alpintouren.at

fa, ens quedem una bona estona gaudint de l'horitzó i del solet tot endrapant quatre ganyips.

Per tornar, baixarem per la pala per on hem fet el cim fins a arribar a un coll força ample i evident que es troba a 1.950 m d'altitud. Un cop al coll, anem cap a la dreta, en direcció NO, baixant per la vall, per un lloc que el mapa anomena Schattnerkar. Hi ha una neu verge boníssima, de la que no acostumem a trobar als Pirineus. Anem baixant en una línia imaginària recta i cap avall, en diagonal respecte del pendent i obrint-nos a la dreta i a l'esquerra per anar trobant la millor baixada entre les formes de la muntanya. Hem d'anar a parar al bosc i, concretament, a una mena d'esplanada on hi ha

una petita cabana des d'on comença una pista. Ens hi hem de fixar bé per trobar-la. Som a 1.600 m. Val la pena trobar aquesta pista, perquè ara el pendent és bastant dret, i el bosc, bastant espès. La pista, que va fent ziga-zagues, ens facilita molt la baixada.

La pista va a parar al final de l'última pista que hem trobat tot pujant. Som a 1.450 m d'altitud i, a partir d'aquí, ja desfem el camí de pujada –sense fer la drecera– fins a arribar al cotxe.

Nivell de dificultat: fàcil

Hores de marxa de pujada: 2:30-3 h

Desnivell aproximat: 1.000 m

*Comencem l'excursió
cap a l'Schattnerzinken.
Pista inicial pel mig
del bosc.*

THOMAS BREYER

*Inici de la baixada
de l'Schattnerzinken per
una magnífica pala.*

THOMAS BREYER

2 Hochrettelstein (2.220 m). Per començar l'excursió, sortim d'Oppenberg amb cotxe i anem en la mateixa direcció i per la mateixa carretera que el dia anterior. Avui anem fins a uns 50 m abans del final de la carretera, o dit d'una altra manera, 500 m més enllà que ahir. Fem els 50 m de la carretera que ens falten a peu i arribem a Gulling, on hi ha les oficines del parc natural.

Un cop a Gulling, anem per una pista cap a les muntanyes de la dreta (NO) tot seguint el riu. La pista va pujant poc a poc. Trobem una bifurcació de pistes; la vall, però, va girant cap a l'esquerra i nosaltres continuem. Tornem a trobar una cruïlla de pistes amb un pontet per creuar el riu. A l'altra banda hi ha una mena de tancat amb animals –o almenys està equipat per a animals. La via normal d'ascensió i cap a on va tothom és la que segueix tot recte, però nosaltres decidim atacar el cim per la seva esquerra per fer una sortida circular, i per això agafem la pista que va cap a l'altra banda del riu. Així doncs, creuem el riu pel pontet, passem de llarg el tancat i, abans d'arribar a un primer revolt pronunciat, tirem muntanya amunt. Tenim davant nostre una forta pujada entre arbres i arbustos que ens obliga a fer voltes maries contínuament, i per tant resulta molt entretinguda. Fem així uns 200 m de desnivell fins que, de sobte, deixem els arbres i trobem davant nostre una gran esplanada que va pujant poc a poc fins a l'esglaió següent. Avancem una mica, i aviat, en girar-nos, podrem veure a la nostra esquena el carenam i el cim del dia anterior.

El cim d'avui encara no es veu, ja que queda tapat pel seu contrafort, que ve cap a nosaltres. Anem cap al contrafort i tot just a sota veiem una mena de canal que, en diagonal i cap a l'esquerra, ens fa superar un altre esglaió. Un cop a dalt, ara ja sí, davant nostre, trobem el coll i a la seva esquerra, el cim. Som a 1.552 m d'altitud; encara ens en falten 700. El camí que dibuixem va guanyant alçada tot vorejant el contrafort. Ara el pendent és més fort i aviat arribarem al coll de la carena principal, d'on surt justament el contrafort. Des del coll només ens queden vint minuts de pujada, un primer tros per la carena mateixa i el tros final pel vessant nord.

Som al Hochrettelstein (2.220 m). La vista torna a ser espectacular. Contemplem el carenam del dia anterior i la vall que tenim avui a l'altre costat del cim i que ahir no podíem veure. És diumenge, i tenint en compte que som al cim més alt de la zona, avui coincidim amb molta gent. Nosaltres, amb el tarannà del sud dels Pirineus que ens caracteritza, no matinem tant, i això fa que tothom ja estigui de baixada. Per la via que hem triat, però, hem pujat pràcticament sols. Com que avui fa vent, notem una temperatura més freda i no ens ve tant de gust de quedar-nos al cim. Ens hi estem el temps just per menjar quatre ganyips, veure aigua, estudiar els cims del voltant i fer algunes fotos.

Ara baixarem per la via normal de l'excursió. Seguim uns metres per la carena i de seguida veiem, a la nostra esquerra, una canal de fort pendent que va a buscar el camí de pujada que ha arribat a la

carena més enllà. A nosaltres ens impressiona –a en Thomas gens–, però quin remei: baixem per aquí. El primer tram de la canal és estret i de fort pendent, però aviat s'eixamplarà. Com que hi ha baixat tanta gent, la neu està força trepitjada i en mal estat. Baixem com podem. Aviat el pendent se suavitza una mica i anem a buscar el bell mig del cercle tot esquivant algun que altre roc que sobresurt per la poca neu que hi ha. L'orientació SE fa que la neu no estigui tan bé com la del dia anterior.

Anem baixant, sempre amb tendència a fer-ho en diagonal i cap a la nostra esquerra. A uns 1.600 m comença a haver-hi arbres i aviat ens trobarem dins del bosc. Continuem baixant cap a la nostra esquerra fins a arribar al fons de la vall. Un cop a la pista, la seguim cap a l'esquerra i aviat trobem el pontet del camí de pujada. A partir d'aquí, ja coneixem el camí i aviat arribem a Gulling i al cotxe.

Assaborim el cim del Hochrettelstein.

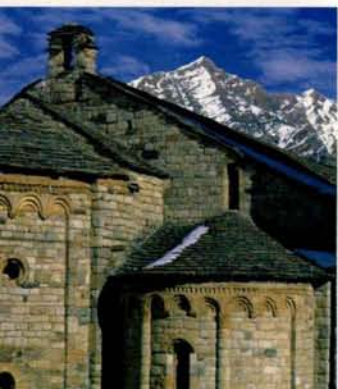
Nivell de dificultat: fàcil
Hores de marxa de pujada: 3 h
Desnivell: 1.050 m

El romànic de la vall de Boí

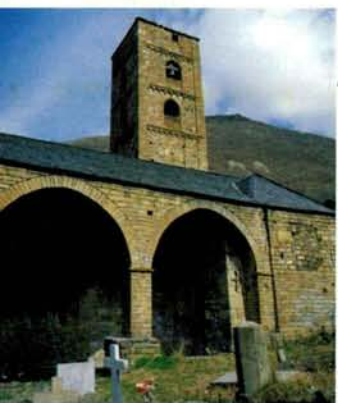
Text: Mireia Ibáñez Xifra

LAUREN SANSEN

JOSEP BARBERO

PATRONAT DE TURISME DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

Detalls de les esglésies de Sant Feliu de Barruera, Sant Climent de Taüll i la Nativitat de Durro.

Al costat de l'excel·lent entorn natural de la vall de Boí es pot descobrir la gran qualitat artística del romànic que es desenvolupà als comtats catalans entre els segles XI i XII. Un conjunt format per nou temples declarats Patrimoni Mundial de la Humanitat per la UNESCO.

Qualsevol bon aficionat a la muntanya coneix o ha sentit parlar de la bellesa d'aquesta vall pirinenca. Al costat d'aquest entorn es troben grans atractius: el paradís d'aigua a Aigüestortes, les famoses i curatives aigües termals, una cuina ancestral, la peculiaritat de les seves festes i celebracions i la possibilitat de practicar diversos esports. A la vall de Boí també es conserva un dels conjunts d'esglésies romàniques més importants d'Europa, que per la seva modestia moltes vegades pot passar desapercebut. ¿Sabem valorar-ne la qualitat? ¿Sabem entendre'n la iconografia? ¿Podem sentir-ne l'impacte?

LA DESCOBERTA DEL ROMÀNIC

L'any 1904 l'arquitecte modernista Lluís Domènech i Montaner (1849 – 1923) va visitar les esglésies romàniques de la vall de Boí. El seu viatge s'emmarcava dins el moviment de l'excursionisme científic, que aprofitava la xarxa ferroviària naixent per recórrer el país.

Per orientar-s'hi són imprescindibles les guies. Entre el 1892 i el 1900 el Centre Excursionista de Catalunya publicà les Guies Itineràries d'Artur Osona. L'arquitecte va recollir dibuixos i comentaris per a l'elaboració d'una monografia sobre el romànic català. Aquestes anotacions –mostrades recentment en una exposició al MNAC– manifesten el seu interès per una visió conjunta de la plàstica romànica.

Els tres conjunts murals de les esglésies de la vall de Boí van ser visitats tres anys més tard en una missió organitzada per l'Institut d'Estudis Catalans, dirigida per Josep Puig i Cadafalch.

L'interès per l'època romànica era el resultat de l'esperit de la Renaixença, que tenia la voluntat de difondre el país i definir i reivindicar una identitat pròpia. Però el mateix intent per salvaguardar el patrimoni arquitectònic i artístic va estar a punt de posar en perill les pintures murals, ja que en ser estudiades i publicades va augmentar l'interès pel comerç de l'art durant les primeres dècades del segle XX, i les pintures de Santa Maria de Mur, per exemple, van ser arrencades i exportades als Estats Units.

La Junta de Museus va reaccionar i va frenar aquesta operació. Poc després, es va decidir que les pintures serien traslladades a Barcelona i instal·lades en un museu. L'operació es va dur a terme entre els anys 1919 i 1923.

ELS ERILL, ELS SENYORS FEUDALS

L'elevada quantitat d'obres d'art de tan gran qualitat artística a la vall de Boí indica l'existència d'uns promotors poderosos, autoritats que finançaven les obres, i d'una circumstància històrica propícia.

Els grans senyors territorials de la vall eren els Erill, originaris d'Erillcastell i amb possessions per les valls de Boí, Barravés, Llevata i Sas. La seva pujança a partir del final del segle XI coincideix amb l'enorme activitat constructiva a la vall de Boí.

Es construïren i/o reconstruïren les parròquies de Sant Joan de Boí, Santa Eulàlia d'Erill la Vall, Santa Maria de Taüll, Sant Feliu de Barruera, Santa Maria de Cardet i la Nativitat de la Mare de Déu de Durro; també les petites capelles com la de Sant Quirce de Durro i altres esglésies com la de Sant Martí, al mateix poble de Taüll, i la de Sant Climent, als afores de la població.

Quan la vall va retornar a l'Urgell, l'activitat constructiva va frenar, ja que els Erill dirigiren les seves donacions cap a altres llocs, principalment cap al monestir de Lavaix, que convertiren en el seu panteó.

Boi des de les Bordes d'Erill.

Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)

La col·lecció d'art romànic és una de les més emblemàtiques del MNAC, gràcies especialment a la sèrie excepcional de conjunts de pintura mural. El fons comprèn obres d'art català dels segles XI, XII, i XIII, que es poden confrontar amb d'altres dels àmbits hispànic i internacional.

**Palau Nacional
Parc de Montjuïc
Tel.: 936 220 376
www.mnac.es**

Centre d'Interpretació del romànic de la vall de Boí

Entitat que s'encarrega de la gestió de tot aquest conjunt romànic. L'obertura al públic de les esglésies, el servei de visites guiades, la promoció del conjunt i l'atenció als visitants són les funcions principals del Centre.

**C. del Batalló, núm. 5
25528 Erill la Vall
Informació i reserves al
telèfon: 973 696 715
centreromantic@vallboi.com**

L'ESTIL BOÍ

Entre els segles XI i XII es materialitzaren dues tendències arquitectòniques diferents a la vall. La primera, la integren les esglésies de Santa Maria de Còll i la Nativitat de la Mare de Déu de Durro; podem considerar que estan estretament vinculades amb l'obra de Santa Maria d'Alaó. El segon estil, més arcaïtzant, és el que es pot considerar l'estil propi de la vall de Boí i és el que trobem a les esglésies de Sant Climent i Santa Maria de Taüll i a Sant Joan de Boí; també, però de forma més parcial, a Santa Maria de Cardet i Santa Eulàlia d'Erill la Vall, i de forma testimonial a l'església de Sant Feliu de Barruera.

La personalitat d'aquesta arquitectura té uns trets comuns a partir dels quals es dedueix que hi devien treballar uns mateixos equips. Aquestes característiques es concentren en l'acurat treball de la pedra, en l'ús sistemàtic de columnes o semicolumnes en els suports dels arcs de separació de les naus i en una predilecció per cobrir les naus amb fusta, fet singu-

lar a Catalunya, on l'ús de la volta és molt antic. Aquesta elecció es podria explicar pel perill d'allaus i per la reconstrucció posterior dels edificis.

En les esglésies de l'estil Boí, el campanar de torre segueix la composició dels grans campanars de torre llombards del segle XI, però són més esvelts i tenen una acurada i modèlica situació en el paisatge. La decoració exterior mostra la mateixa influència d'estil, amb arquets cecs i bandes llombardes.

La data de referència entorn de la qual hem de situar una de les diverses fases de construcció que tingueren els edificis és l'any 1123, any de consagració de Santa Maria i Sant Climent de Taüll.

La cerimònia de consagració de les esglésies de Taüll només indica que l'activitat d'un dels tallers de pintors que treballaren a la vall és contemporània o posterior. La manca de respecte que els pintors tingueren pel marc arquitectònic és un element que reforça la idea que les esglésies feia temps que estaven construïdes quan foren decorades amb les pintures al fresc.

El conjunt de les esglésies de la vall constitueix un exemple per entendre la realitat artística dels edificis del segle XII en el seu estat més fidel. Acostumats a veure l'arquitectura romànica com a constructivista i austera, ens oblidem que els edificis que ara apreciem són el resultat d'un llarg procés històric de construccions, remodelacions o reformes i que la seva concepció original era molt diferent de la dura arquitectura de pedra, que constitueix la idea que tenim de l'arquitectura dels segles XI i XII.

La concepció plàstica de l'art romànic era d'un colorit i d'una riquesa extraordinària, d'un cromatisme carregat de símbols que avui resulta difícil d'imaginar. És evident la riquesa dels interiors, però això no treu valor a la dels exteriors. Les façanes d'esglésies i campanars eren arrebossades i decorades amb ambicioses composicions pictòriques. També les escultures de gran format tenien el seu paper dins l'organització de l'espai litúrgic.

FRANCESC TUR

L'església de Sant Quiric de Durro i la de Santa Maria de Cardet, les dues amb campanar d'espadanya.

LAUREN SANSÉN

JOSEP M. SALA

L'església de l'Assumpció de Còll té un campanar de torre quadrada; i els dos nivells superiors són d'estil gòtic.

LA PINTURA MURAL

Al segle XII uns pintors itinerants de talla excepcional van realitzar unes decoracions pictòriques de gran qualitat artística que encara avui ens impressionen. La força estilística i de color de les pintures va tenir un gran ressò a Catalunya i va servir de model per a les generacions següents de pintors a un i altre vessant dels Pirineus.

No en sabem gaire, dels pintors de les esglésies romàniques de Boí, ja que les construccions i decoracions de les esglésies es contractaven oralment i no han quedat documents d'aquests pintors muralistes, que acostumaven a treballar en equips itinerants.

Són tres les esglésies on encara es conserva pintura mural. Aquestes pintures són al Museu Nacional d'Art de Catalunya, en la major part, des de la campanya d'adquisició realitzada per la Junta de Museus entre el 1919 i el 1923.

La decoració mural més important és la de Sant Climent de Taüll. La figura majestàtica del Crist que beneeix és una de les imatges amb més força i impacte del romànic. En desconeixem l'autor, batejat pels historiadors de l'art amb el nom de *Mestre de Taüll* o de *Sant Climent*. Del Mestre es pot deduir que es va formar en un taller important i el seu estil revela influències bizantines i de l'escola tolosana d'escultura.

Les pintures dels àngels de l'àbsis lateral de Sant Climent són clarament d'una altra mà de qualitat inferior a la del Mestre de Taüll. D'aquest pintor —conegut amb el nom de *Mestre del Judici Final*— es conserven *in situ* algunes franges decoratives.

Es conserva una gran quantitat de pintura mural a Santa Maria. Sembla que van ser tres els pintors d'aquesta església: el de l'àbsis —conegut com a *Mestre de Santa Maria*— és de qualitat molt notable, tot i que no està a l'alçada del de Taüll. El pintor de l'arc triomfal de l'àbsis meridional s'assembla molt al de Taüll. I el Mestre del Judici Final és el que pintà la resta de la decoració de les parets meridional i occidental —amb el judici final i la lluita de David i Goliat. Aquest pintor resulta més ingenu i espontani

L'STRAPPO

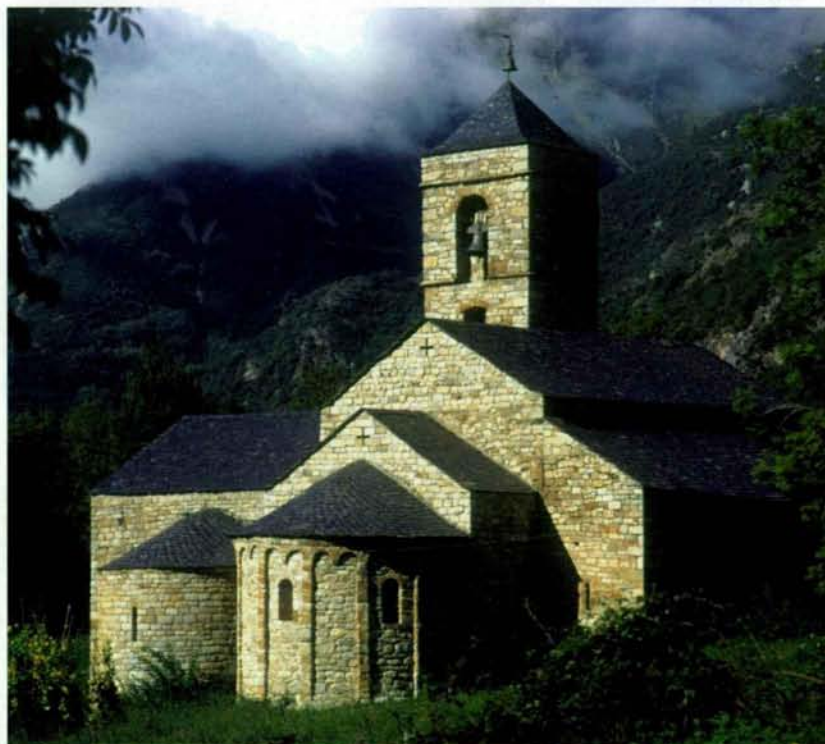
Strappo és el nom amb què es coneix la tècnica d'arrencada de les pintures murals. Franco Stefanoni, restaurador de l'escola de Bèrgam, junt amb els seus col·laboradors Arturo Dalmati i Arturo Cividini, va dur a terme aquesta tècnica secreta d'arrencada de les pintures romàniques de les esglésies del Pirineu català, entre els anys 1919 i 1925, contractat per la Junta de Museus.

Aquesta tècnica consisteix a aplicar sobre la pintura mural ben neta diverses capes de tela, mullades amb cola orgànica soluble amb aigua, d'origen probablement orgànic com la clara d'ou o la gelatina animal. Quan les teles s'han assecat, s'arrenquen del mur amb escarpra i martell; junt amb la tela, salta la capa pictòrica. A continuació s'emballen les teles i es traslladen al museu, on es fa el traspàs de les pintures a un nou suport tot diluint la cola orgànica amb aigua calenta per separar les teles de la capa pictòrica, com si fos un adhesiu.

i és ben lluny de la qualitat dels altres pintors.

Finalment, la decoració de l'església de Sant Joan de Boí és obra d'un altre equip de pintors, que sembla que foren els primers que van treballar a la vall de Boí. Les pintures d'aquesta església tenen un notable interès, per l'estil i, sobretot, per la iconografia romànica, com la famosa lapidació de sant Esteve, però també per altres imatges de temàtica més insòlita.

L'església de Sant Feliu de Barruera, que ha sofert diverses transformacions al llarg del temps.

FRANCESC TUR

El Crist de Sant Climent de Taüll ha estat la imatge emblemàtica del romànic. Es presenta envoltat per una màndorla, i dins, les lletres gregues alfa i omega, símbol de Déu, principi i fi de totes les coses. La figura del Crist majestàtic beneeix amb la mà dreta i mostra, amb l'esquerra, el llibre obert, que reproduïx les paraules de Joan «EGO SUM LUX MUNDI»; és a dir, «Jo sóc la llum del món». Al costat, hi ha quatre àngels amb els atributs de cada evangelista. Flanquegen la composició un serafi i un querubí, els dos amb sis ales. Aquestes figures i el lleó estan plens d'ulls, que representen els ulls de Déu, que ho veuen tot. El tractament de les figures és ple de tensió. La geometrització, la riquesa de colors i l'extraordinària decisió de línies s'aprecia en tot el conjunt.

UN ITINERARI A PEU PEL ROMÀNIC MÉS DESTACAT DE LA VALL

Mentre fem senderisme per la vall de Boí podem valorar el seu llegat romànic i arquitectònic tot gaudint de l'extraordinari paisatge. En els antics i minúsculs nuclis d'aquests pobles és gairebé impossible no topiar amb una església romànica només arribar-hi.

Podem prendre Taüll com a punt de partida, que compta amb dos dels conjunts artístics més coneguts de la vall. A partir d'aquí, el recorregut serà tot de baixada.

1 SANT CLIMENT DE TAÜLL. A l'entrada del poble de Taüll és evident la presència de Sant Climent. Aquest és el prototip d'església romànica de planta basilical, amb tres naus separades per columnes i coberta de fusta a dues aigües, capçalera amb tres absis i campanar de torre.

La planta basilical i l'altíssim campanar llombard mostren la singularitat que es volia donar a aquest edifici consagrat el 10 de desembre del 1123.

Possiblement els Erill van voler fundar un monestir a Sant Climent per fer-s'hi enterrar; la magnificència dels frescos, la singularitat del campanar —el més alt de la vall— i la situació de l'església ens ho fan

pensar. Després del 1140, els Erill devien perdre l'interès en aquest fi perquè la vall va passar a l'Urgell. Llavors devien preferir ser enterrats a Lavaix. Aquesta hipòtesi podria explicar la gran diferència de qualitat que hi ha entre les pintures murals de l'edifici, ja que la inversió minva considerablement.

Sant Climent de Taüll és l'església que presenta la decoració pictòrica més important de la vall. La figura del Crist majestàtic és d'una qualitat excepcional, tant pel que fa al tractament de les figures i la composició, com a la preparació de les capes pictòriques i dels pigments. L'original es conserva al MNAC. A l'església en podem veure una còpia, juntament amb altres fragments de pintura original, entre els quals destaca l'escena de Caïn i Abel.

La sensació d'equilibri, de simetria i de força que transmet el Crist assegut és evident; la seva expressió resulta gairebé hipnòtica. El Crist es mostra com a Déu totpoderós, triomfant, legislador suprem, gran creador, principi i fi, i està separat de la resta de la composició per la màndorla.

El nivell inferior, que no es conserva, devia estar decorat amb formes de cortinatges.

La composició reuneix totes les aportacions i els missatges culturals i religiosos de l'esperit d'aquells

PATRONAT DE TURISME DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA

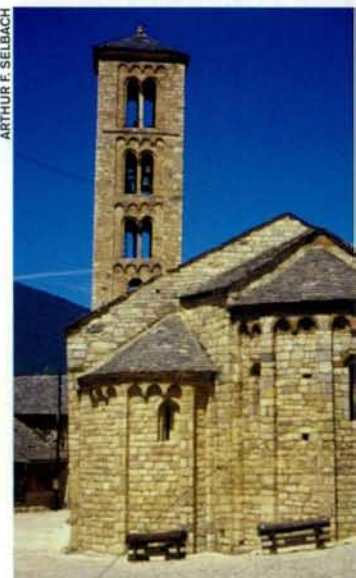
segles. El conjunt és un compendi de simbologia, fet que es pot observar en els tradicionals atributs dels quatre evangelistes, flanquejats per un serafí i un querubí. Alhora, tot un teixit de línies rectes poden ser traçades en l'espai des de diversos punts de l'absis i confluir en el gran personatge central o bé en l'emplaçament que ocupava l'altar.

A l'estiu de l'any 2001 es van descobrir nous frescos romànics a l'església de Sant Climent que completen la decoració de l'absis central. Es troben localitzats a la part superior dels arcs triomfals, especialment a la seva banda dreta i a la paret de sobre de l'absis. L'estat de conservació de totes aquestes pintures és bastant bo en general, amb variants.

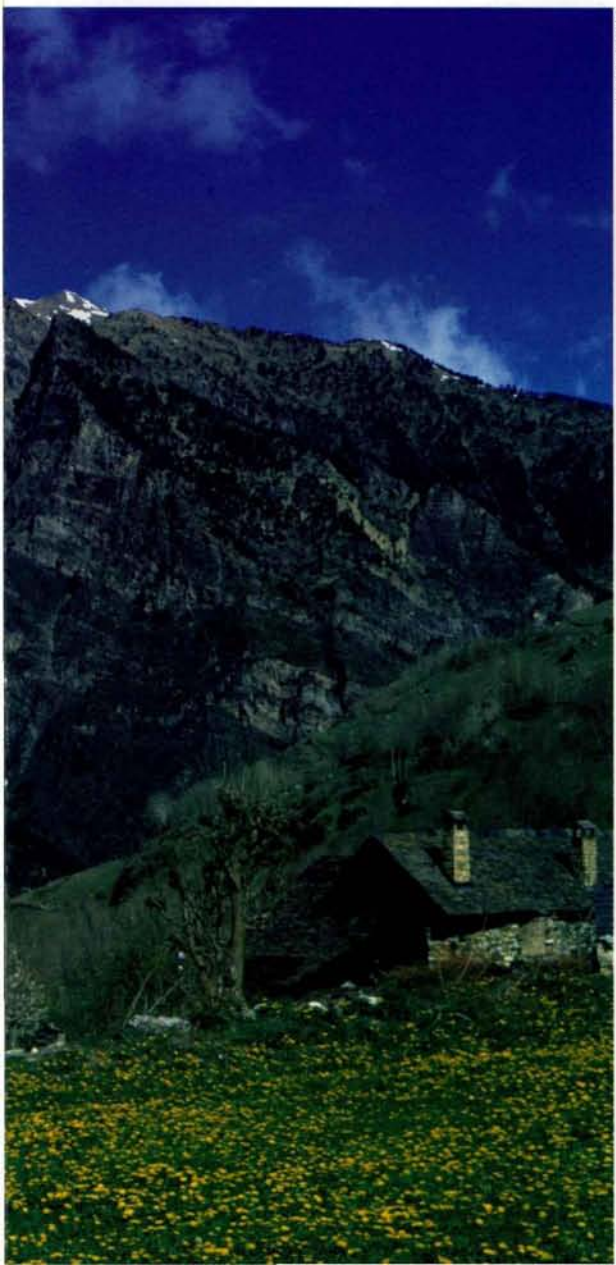
2 SANTA MARIA DE TAÜLL. L'església de Santa Maria està situada al centre del poble, a la plaça. És l'única església de la vall que sembla generar l'assentament de la població al seu voltant. Aquest temple es consagrà l'11 de desembre del 1123, un dia després de la consagració de Sant Climent.

Aquest és l'altre gran conjunt de pintura mural de la vall de Boí, del qual es conserva bona part de la decoració interior. Aquest és el cicle de pintures més complet. S'hi desenvolupa un profús programa d'imatges, presidit per una epifania a l'absis central. A Santa Maria, les diferències d'estil i de qualitat existents entre l'absis central, el meridional i els murs perimetral, demostren que hi participaren diversos pintors. Actualment a l'església es pot veure una reproducció de l'absis central. L'absis de Santa Maria és presidit per una Verge Maria força hieràtica que serveix de tron al Nen Jesús. Al voltant de la màndorla, els Reis Mags en actitud d'ofertar. A la clau de l'arc es veu l'anyell de Déu, a banda i banda del qual hi havia les ofrenes d'Abel i potser de Maliquisedec, de clar sentit eucarístic. A la volta de l'arc presbiteral immediat, hi devia haver la *Maïestas Domini* i, a banda i banda, els evangelistes Marc i Joan, entre un serafí i un querubí, que tenen cos humà i cap d'animal, el simbòlic res-

A l'absis de Santa Maria de Taüll, l'epifania amb el Nen Jesús assegut a la falda de la Mare de Déu difon harmonia i un ric cromatisme. Els Reis Mags se situen al seu voltant i encarnen les tres edats de la vida de l'home i també totes les nacions vingudes per adorar l'Infant. Sota les imatges de la volta, els apòstols o l'església militant. Hi destaquen també els magnífics medallons circulars amb representacions d'animals fantàstics i mífics, una valuosa aportació iconogràfica.

Les dues esglésies de Taüll. Sant Climent, a l'esquerra, i Santa Maria, a dalt.

KIM CASTELLS

ARTHUR F. SELBACH

Sant Joan de Boí té capçalera amb tres absis, el central modificat i els laterals semicilíndrics. El campanar de torre quadrada és adossat, i el darrer pis és una modificació posterior.

Un mestre pintor anònim és l'autor d'aquestes pintures de gran simplicitat i notable creativitat plàstica. Ressalta pel seu dinamisme i realisme. La narració del martiri de sant Esteve –mor apedregat– té tot el dramatisme que havia de copsar l'home medieval.

Els cossos dels botxins segueixen una corba imaginària que dona sensació de moviment i que conflueix en el personatge principal, sant Esteve, de majors dimensions que la resta. El màrtir, de genolls, ulls i mans engrandits en desmesura, prega i implora misericòrdia a Déu pels seus botxins, amb una actitud serena que rep la força de Déu per acceptar el martiri.

La presència de Déu és representada per la mà encerclada en actitud de beneir i projectant raigs, símbols de vida i poder.

pectiu: de lleó i d'àguila. A la paret meridional apareixen escenes superposades en dos registres. En el registre inferior, hi ha escenes de la història de la redempció. A tocar de l'absis lateral, hi trobem Herodes, amb els tres Reis Mags al costat, que visiten i adoren l'Infant. A les columnes de la nau i als intradosos dels arcs, s'hi representen imatges de sants i profetes; la situació d'aquestes imatges simbolitza el paper que tenen com a elements que carreguen amb el pes de l'església. A la paret occidental, hi ha el *Judici Final*, obra de l'anomenat *Mestre del Judici Final*. Hi falta la part central, on hi devia haver la imatge de Crist, per jutjar els vius i els

morts. L'infern es representa just al costat, al capdavant de la nau septentrional i també al mur sud, entre el campanar i la paret occidental. Al seu costat, separada del *Judici* per una columna, hi ha la lluita de David i Goliath, que representa la lluita del bé contra el mal.

Desde Taüll un quilòmetre i mig ens separa de la parada següent: Boí. És un recorregut curt i fàcil de fer per un bonic sender que travessa tot de prats.

3 SANT JOAN DE BOÍ. L'església de Sant Joan es troba a l'entrada del poble, just al costat de la gran roca que amaga el nucli antic de Boí. Sant Joan de Boí és l'església que conserva més elements arquitectònics del primer moment constructiu a la vall, que es produeix al segle XI. De planta basilical –com Sant Climent i Santa Maria–, és un edifici de tres naus separades per arcades que descansen sobre columnes massisses. És coberta de fusta i pissarra de doble vessant i té una capçalera de dues absidioles semicirculars i absis central, modificat durant els segles XVII i XVIII. El campanar, adossat a la façana sud, és de planta quadrada i té tres pisos d'altura. Els dos primers conserven decoració llombarda, i l'últim és un sobrealçament posterior.

Boí també té un dels primers conjunts de pintures del romànic català, del 1100 aproximadament. La pintura conservada es concentra a les naus laterals i als arcs de separació de les naus. La seva iconografia representa, en línies generals, la història de la redempció. En l'última restauració es va voler donar a l'església un aire al més aproximat possible a l'aspecte que tenia al segle XII. Amb l'objectiu d'entendre la impres-

sió original, es va arrebossar l'interior i es va fer una còpia de tota la pintura mural conservada al MNAC. El programa decoratiu és únic en aquest gènere, en el sentit que inclou a l'intradós dels arcs un bestiari monumental, amb animals fantàstics i reals i, fins i tot, la figura d'un home coix en actitud obscena, que representaria un vici o un pecat i el seu càstig. A la part alta dels murs hi ha figures de sants o benaurats, que apareixen sols o agrupats de dos en dos i en actitud de conversa, flanquejats per torres de marbre, en una mena de ciutat dels sants o representació de la Jerusalem celestial. En el mateix registre s'inclou una

escena amb tres joglars: dos d'ells fan malabarismes i proves de destresa mentre el tercer toca la rota, un instrument musical semblant a la lira. La façana exterior estava decorada amb una teofania centrada per un gran àngel i sants; avui dia, però, resta tot molt esborrat —decoració més tardana que la resta de pintures de l'interior. La decoració dels absis no s'ha conservat. A la façana nord s'obre el portal de l'església. En principi aquesta façana estava coberta per un porxo que va protegir la important pintura exterior, duta a terme posteriorment (segle XII). Actualment, hi podem veure una còpia de l'original, que es conserva al MNAC. Al pòrtic exterior de l'església, s'hi representen escenes de la vida militar, grafits amb dibuixos de castells i genets, valuosa mostra de la vida quotidiana durant l'etapa romànica.

4 SANTA EULÀLIA D'ERILL LA VALL. A 1 km de Boí, a través d'un esplèndid paratge, s'arriba a l'última de les principals esglésies de la vall, la de Santa Eulàlia. Es tracta d'un edifici d'una sola nau i hi apreciem un porxo amb arcades i pilars que no hem vist a les tres esglésies anteriors. Santa Eulàlia ens ofereix un esvelt campanar de sis pisos amb finestres geminades. Aquí hi trobem les talles de fusta més destacades de la vall de Boí; són les imatges del *Davallament* d'Erill la Vall. Van ser descobertes el 1907 i en l'actualitat és difícil apreciar el conjunt complet, ja que dues de les figures es conserven al MNAC i les cinc restants són al Museu Episcopal de Vic. Al centre apareix Crist, sostingut pel Josep d'Arimatea que té a la seva dreta. A l'altre costat, Nicodem desclava el cos. A banda i banda, simètricament, apareixen la Mare de Déu, que fa el gest de sostenir el braç penjant de Crist, i sant Joan, que duu la mà dreta a la cara amb un gest d'emotivitat. Als extrems se situen les figures dels lladres, Dimes i Gestes.

La informació que ens ha arribat sobre els tallers que feien aquestes obres és molt escassa. El *Davallament* d'Erill la Vall ha donat nom a un d'aquests possibles tallers, el *Taller d'Erill*.

ARTHUR F. SELBACH

Església de Santa Eulàlia d'Erill la Vall, amb el seu esvelt campanar i el porxo amb arcades.

JOSEP M. FABREGAT

El conjunt d'Erill transmet un caràcter greu i sobri, dominat per l'espiritualitat. Aquesta impressió seria molt diferent si s'hagués conservat amb la policromia original. Ara només en podem apreciar algunes restes.

LA RUTA DEL ROMÀNIC

per la xarxa de camins de l'Alta Ribagorça

El camí de l'Aigua és un dels eixos principals d'aquesta xarxa. Es tracta d'una ruta que ressegueix el curs dels rius Noguera Ribagorçana i Noguera de Tor i uneix el monestir de Lavaix amb el balneari de Caldes de Boí. La llargària total del camí és de 26 km, i té un desnivell de 640 m.

Al llarg del seu recorregut, el camí travessa un paisatge variat: prats, rouredes, pinedes i ambients fluvials amb vegetació aquàtica i de ribera, amb l'afegit del valor arquitectònic, històric i cultural de les poblacions per on passa.

Endinsada en un paisatge típicament pirinenc, la vall de Boí ens ofereix un seguit de camins, traçats ancestralment entre els seus pobles.

MIREIA IBÁÑEZ

BOÍ - ERILL LA VALL

Duració: 45 min

Altura: 1.280 m (Boí) / (1.272 m) Erill la Vall

Identificacions del camí: color vi

Distància: 1 km

En un dels punts més amagats de la vall, en un paratge esplèndid, creuem la Noguera de Tor per la palanca que permet superar el llit del riu, en un tram rocós i des d'on podem contemplar les truites.

ERILL LA VALL - BARRUERA

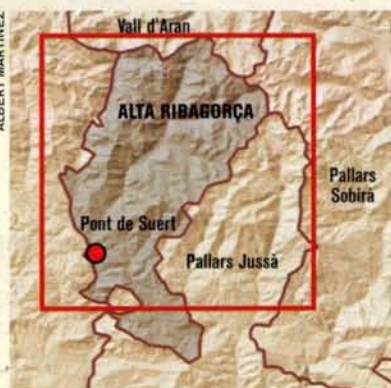
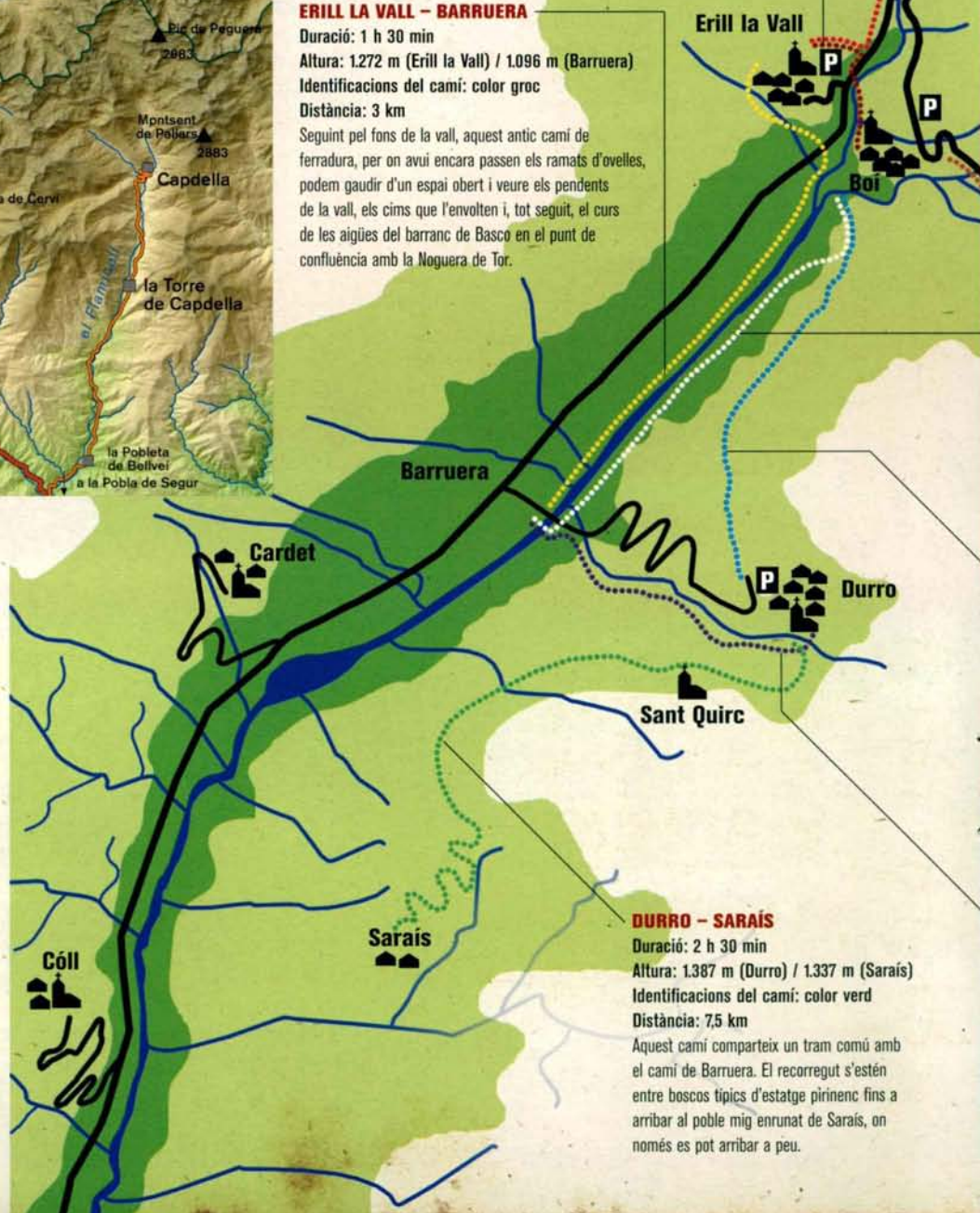
Duració: 1 h 30 min

Altura: 1.272 m (Erill la Vall) / 1.096 m (Barruera)

Identificacions del camí: color groc

Distància: 3 km

Seguint pel fons de la vall, aquest antic camí de ferradura, per on avui encara passen els ramats d'ovelles, podem gaudir d'un espai obert i veure els pendents de la vall, els cims que l'envolten i, tot seguit, el curs de les aigües del barranc de Basco en el punt de confluència amb la Noguera de Tor.

ELS ATRACTIUS DE LA VALL:

■ EL PARC

www.parcscatalunya.net/aiguestortes.htm
www.mma.es/parques/lared/aigues/index.htm

■ EL BALNEARI

www.caldesdeboi.com

■ BOÍ TAÜLL RESORT

www.boitaullresort.com

■ ESPORTS

www.valldeboi.com

DURRO - SARAIS

Duració: 2 h 30 min

Altura: 1.387 m (Durro) / 1.337 m (Sarais)

Identificacions del camí: color verd

Distància: 7,5 km

Aquest camí comparteix un tram comú amb el camí de Barruera. El recorregut s'estén entre boscos típics d'estatge pirinenc fins a arribar al poble mig enrunat de Sarais, on només es pot arribar a peu.

SANT CLIMENT DE TAÜLL

- Església de planta basilical, amb tres naus separades per columnes.
- Capçalera amb tres absis semicilíndrics.
- Campanar adossat, de torre quadrada i sis pisos.
- Decoració escultòrica exterior als absis i al campanar amb fris de dent de serra, arcuacions cegues i bandes llombardes.
- Importants pintures murals a la capçalera, que es conserven al MNAC. *In situ* es poden veure altres fragments originals restaurats i també algunes reproduccions.

SANTA MARIA DE TAÜLL

- Església de planta basilical, amb tres naus separades per columnes.
- Capçalera amb tres absis semicilíndrics.
- Campanar de torre quadrada, integrat a l'edifici.
- Decoració escultòrica exterior als absis i al campanar amb fris de serra, arcuacions cegues i bandes llombardes.
- L'interior del temple estava completament decorat amb pintures murals, arrencades entre el 1919 i el 1923; es conserven al MNAC.
- Cal destacar-ne les escenes del Judici Final, de l'infern i, a l'absis central, la còpia de les pintures de la Maiestas Mariae amb l'Infant, els apòstols i animals del bestiar.

SANT JOAN DE BOÍ

- Església de planta basilical, amb tres naus separades per columnes.
- Capçalera amb tres absis, el central modificat i els laterals semicilíndrics.
- Campanar de torre quadrada adossat a la façana sud, el darrer pis és una modificació posterior.
- Les pintures murals originals es van arrencar entre el 1919 i el 1923, actualment s'han fet còpies de les pintures murals a l'interior i a l'exterior.
- Entre les pintures cal destacar el repertori del *Bestiar*, la *Lapidació de Sant Esteve* i l'escena dels músics i malabaristes.

SANTA EULÀLIA D'ERILL LA VALL

- Església d'una nau i capçalera amb absis trevolat semicilíndric.
- Campanar adossat de sis pisos i finestres geminades, amb decoració escultòrica d'arcuacions cegues i dents de serra.
- Porxo amb arcades i pilars.
- En l'interior es pot veure la còpia del conjunt del *Davallament* format per set talles de fusta; els originals es conserven al MNAC, a Barcelona, i al Museu Episcopal de Vic (MEV).
- En el cor s'ha habilitat un espai d'exposició permanent que permet conèixer la història de l'edifici.

LA NATIVITAT DE DURRO

- Església d'una nau; no conserva la capçalera original amb tres absis.
- Coberta amb volta de canó.
- Campanar de torre quadrada adossat al mur nord, a la capçalera, amb decoració llombarda d'arcuacions i dent de serra.
- Fris escacat i arcuacions a la part superior dels murs sud i nord.
- Porxo que protegeix la portada.
- Decoració escultòrica de la portada amb columnes i capitells, arquivolta amb escacat i crismó.
- Forrellat de forja medieval.
- Retaules barrocs dels segles XVII, XVIII i XIX.

SANT QUIRC DE DURRO

- Església d'una nau i capçalera amb absis semicilíndric, coberta amb volta de canó.
- Teulat de doble vessant amb llosa de pissarra.
- Campanar d'espadanya.
- En l'interior es pot veure la còpia del frontal de l'altar romànic, la imatge gòtica de Santa Julita i Sant Quirc i el retaule barroc.

SANT FELIU DE BARRUERA

- Església d'una nau i capçalera amb dos absis semicilíndrics, decoració escultòrica exterior d'arcuacions i bandes llombardes.
- El campanar està adossat al mur sud; els dos primers pisos són d'estil romànic i els superiors corresponen a reformes del segle XVI.
- L'església ha sofert diverses transformacions en el decurs del temps: porxo, capelles, portada d'estil gòtic.
- Forrellat de forja medieval.

SANTA MARIA DE CARDET

- Església d'una nau i capçalera amb absis semicilíndric.
- Decoració escultòrica d'arcuacions, dent de serra i bandes llombardes.
- Campanar d'espadanya.
- Cal destacar-ne l'adaptació al fort pendent de la muntanya, el desnivell és aprofitat per ubicar-hi la cripta.
- El forrellat de forja medieval és força interessant.

L'ASSUMPCIÓ DE CÓLL

- Església d'una nau i capçalera amb absis semicilíndric.
- Decoració escultòrica d'arcuacions cegues que ressegueixen la part superior de tot el perímetre de l'edifici.
- Campanar de torre quadrada; els dos darrers nivells són d'estil gòtic.
- Portada decorada amb doble joc de columnes, capitells esculpits, arquivolta amb escacat i crismó molt treballat.
- Forrellat de forja medieval.

CALDES DE BOÍ - ERILL LA VALL

Duració: 2 h 15 min
 Altura: 1.460 m (Caldes de Boí) / 1.272 m (Erill la Vall)
 Identificacions del camí: color vermell
 Distància: 5 km
 Endinsat en la vall, aquest sender ombrívol travessa boscos d'avellaner i boix, molt comuns en el paisatge de la contrada. Durant el recorregut, hi trobareu rierols que baixen pels barrancs i aporten les aigües a la Noguera de Tor.

En les clarianes que ens ofereix podem contemplar la carena de muntanyes amb alguns dels cims més alts de la vall i l'entrada a la vall de Sant Nicolau, un dels accessos al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

TAÜLL - BOÍ

Duració: 45 min
 Altura: 1.500 m (Taüll) / 1.280 m (Boí)
 Identificacions del camí: color taronja
 Distància: 1,5 km
 Sender frondós que segueix un tram del GR 11.20 i recorre prats de dall. Regat per tot de rierols que baixen embarrancats i que aporten les aigües al riu Sant Martí, és un recorregut curt i molt bonic.

BOÍ - BARRUERA

Duració: 1 h 30 min
 Altura: 1.280 m (Boí) / 1.096 m (Barruera)
 Identificacions del camí: color blanc
 Distància: 3 km
 Aquest camí, que té un tram comú amb el de Durro, és un mirador fabulós des d'on es pot contemplar la contrada. El recorregut, que travessa bancals i prats de pastura per al bestiar i on es conrea el farratge, conserva l'encant dels camins de ferradura, amb trams empedrats i parets de pedra.

DURRO - BOÍ

Duració: 1 h 30 min
 Altura: 1.387 m (Duro) / 1.280 m (Boí)
 Identificacions del camí: color blau cel
 Distància: 2,5 km
 Aquest camí, que segueix un tram del GR 11.20, per la senda coneguda com «El Pago», ens ofereix unes vistes fantàstiques de la vall, ja que corre enlairat per damunt seu i ens permet gaudir d'un fabulós balcó natural des d'on queden al descobert les seves característiques geològiques. És una cabanera, camí que s'utilitza en la transhumància de les ovelles cap a terrenys elevats de pastura. Durant la nit de Sant Joan, en el tram més proper a Boí, hi baixen les falles.

DURRO - BARRUERA

Duració: 1 h 30 min
 Altura: 1.387 m (Duro) / 1.096 m (Boí)
 Identificacions del camí: color blau marí
 Distància: 2,5 km
 Aquest camí segueix el curs del barranc Gros de Durro. Sorpren per la frondositat del bosc i per la diversitat d'espècies i el nombre de fonts que hi ha, que sorgeixen de formacions de pedra calcària.

Mossèn Alcover:

Excursió filològica pel Pirineu el 1906

Autor: Joan Solà

Antoni M. Alcover
i Sureda (Manacor, 1862 –
Ciutat de Mallorca, 1932)

Han passat cent anys justos de l'excursió filològica d'Antoni M. Alcover, duta a terme del 31 de juliol al 13 de setembre de 1906 pel Pirineu, amb l'objectiu de recollir informació sobre els parlars catalans. El centenari d'Alcover al Pirineu també coincideix amb la reedició del *Dietari de l'excursió filològica 1906*, a cura de Maria Pilar Perea (2006). Aquest article pretén recordar la importància que va tenir per a la llengua catalana la ruta d'Alcover.

A bans de començar el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (octubre de 1906), mossèn Antoni M. Alcover va emprendre una de les seves nombroses «eixides» filològiques per terres catalanes per recollir *in situ* paraules, formes verbals i pronunciacions per al seu colossal projecte, el futur *Diccionari català-valencià-balear*.

En aquestes sortides enregistrava la informació filològica en els *quaderns de camp* (en va omplir més de setanta), però paral·lelament anotava en un *dietari* les vicissituds i les impressions del viatge. Els dietaris els publicava després en alguna revista o bé al seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1926), que a poc a poc (continuat per Moll fins al 1936) va esdevenir una revista de lingüística catalana, però originàriament era el seu mitjà de contacte i de relació amb els col·laboradors que havia anat engrescant per tot el domini lingüístic i que van arribar a ser més de 1600. Aquests dietaris estan redactats en l'estil literari vivaç i espontani característic del nostre «apòstol de la llengua» (amb molt detall de tant en tant, reflectint impressions, horaris, manera de viure dels pobles, problemes amb què topava en la feina, l'economia del

viatge, etc.), i amb un llenguatge enlluernador tant de lèxic com d'estructura. Pel que fa a l'estil, Moll diu que aquest text «té prou interès per al lector actual, sobretot per la ingenuïtat i manca d'artifici d'una prosa que es fa llegir i resulta pintoresca i divertida» i que són «interessantíssims els passatges on Mn. Alcover proclama enèrgicament el seu encès catalanisme i espanyolisme». Per la seva banda, Maria Pilar Perea diu que «Alcover és un escriptor total, l'obra del qual és una manifestació evident del geni de la llengua».

Al final d'aquest article dono la referència de la publicació del dietari d'aquesta eixida de 1906. En les citacions utilitzo l'edició de Moll, però escric *Montlluís, Alemanya i darrere* (que són les formes avui correctes, que escauen al criteri d'aquest editor), en lloc de *Mont-Lluís, Alemània i darrera*.

En aquesta excursió, una de les més llargues del filòleg (des del 31 de juliol fins al 13 de setembre, encara que la feina pròpiament va començar el 3 d'agost), Alcover va recórrer 52 localitats del Pirineu i Prepirineu, de les comarques de Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Vall d'Aran, Alt Urgell, Andorra, Pallars Sobirà i Jussà, Alta Ribagorça, Ber-

guedà, Bages, Solsonès, Ripollès, Garrotxa i Alt Empordà. Anava acompanyat del professor alemany Bernhard Schädel, de la universitat de Halle, que era el seu conseller científic, i eventualment se'ls ajuntaven altres amics i col·laboradors, com els escriptors Juli Delpont i Esteve Casaponce i els lingüistes Fritz Holle i Jean Joseph Saroïhandy.

Crec que els lectors d'aquesta revista agrairan més «escotar» mossèn Alcover (perquè la seva escriptura és espontània i xiroia com una conversa oral) que no pas les meves explicacions. Apa, doncs, els ofereixo uns quants fragments d'aquest text, a veure si s'animen a llegir-lo tot.

Dia 2 d'agost: de Barcelona a Sant Martí del Canigó:

(1) Prenc el tren de les deu, cap a Perpinyà. Com du vagó menjador, devers migdia faç un bon cap de taula. Un ventilador elèctric que es belluga i fa el molinet a l'uf [generosament], atura que la calor no mos aufec [...]. Dins el vagó només hi ha un altre passatger, desconegut, que em demana permís per treure's l'americana, de calor que té.

El dia 3 arriba Holle a Perpinyà:

(2) no mos érem vists mai; és un temperament de foc, nirviós, esquert, colrat del sol, entusiasta d'Espanya; parla el castellà admirablement, i ara s'és enamorat del català.

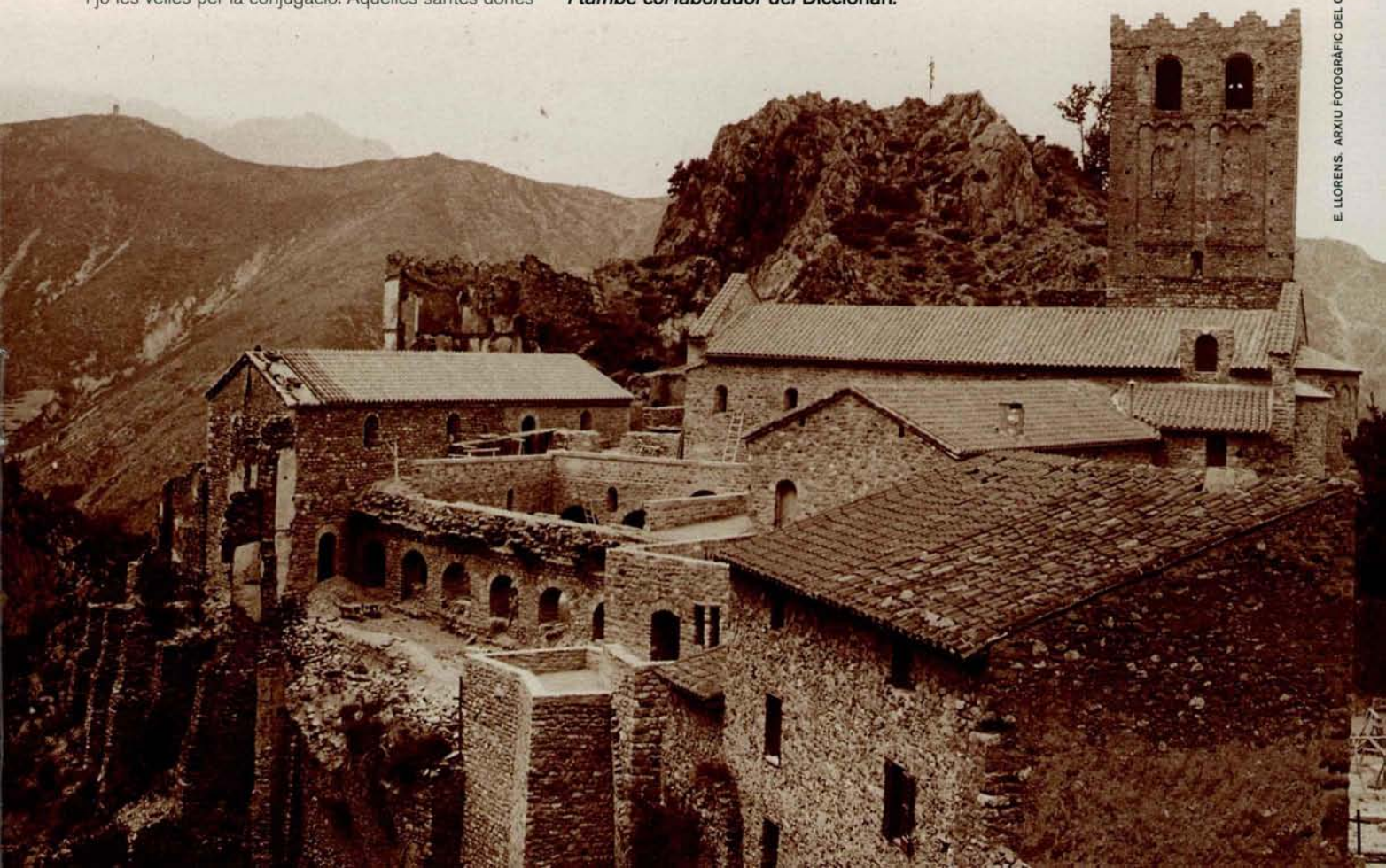
Primeres enquestes i primeres dificultats: Canet del Rosselló (3), Montlluís (4)-(6), Prats de Molló (7). Schädel va adelerat per escoltar la fonètica; Alcover pregunta paraules:

(3) El Dr. Schädel pren per compte seu els minyons, i jo les velles per la conjugació. Aquelles santes dones

Perpinyà, l'any 1899. El 2 d'agost de 1906, mossèn Alcover i el Dr. Schädel sortiren de Barcelona amb tren cap a Perpinyà, on iniciaren la llarga ruta que els portaria per gairebé totes les comarques pirinenques i prepirinenques catalanes. A partir de Perpinyà, anaren amb tren fins a Vilafranca i d'aquesta població del Conflent pujaren al monestir de Sant Martí del Canigó.

Sant Martí del Canigó, al principi del segle xx. El 2 d'agost de 1906, a Sant Martí del Canigó, mossèn Alcover i el Dr. Schädel es trobaren amb Monsenyor Carsalade, bisbe de Perpinyà, impulsor de la reconstrucció del monestir i també col·laborador del Diccionari.

Prats de Molló, principis del segle xx. A la una de la nit del dia 5 d'agost de 1906 mossèn Alcover i el Dr. Schädell, acompanyats de mossèn Casaponce, arribaren en diligència a Prats de Molló, on tingueren problemes per hostatjar-se.

El Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana era el mitjà de comunicació amb els col·laboradors que recollien informació per al Diccionari. A la fotografia es poden veure uns exemplars de l'any 1906.

no arriben a comprendre què és lo que els deman. No hi ha qui les hi faci entrar, en això de conjuguar verbs catalans; en francès ja ho comprenen, perquè a l'escola ho fan fer; però amb els verbs catalans... vaja! hi perden el *kirie eleyson*, s'hi maregen, i aviat surt que fan falta a ca-seua, que han d'aguiar el dinar, que han de fer això o allò altre. Una n'hi ha de rabassudeta, raves-cosa, amb uns ulls com unes brases i una cara lo més expressiva i que conversa pels colzes.

(4) Salutad el Sr. Rector, un escolanet mos mena a ca aquella senyora. La trobam dins la cuina amb una néta, d'uns tretze anys, que comença per dir-mos: *Je ne sais pas parler catalan*. Aqueixa sortida és obligada entre el jovent fi d'aqueixes terres. Amb tot i això, ells amb ells parlen català; davant un foraster, francès. La vella és xalesta i no té la llengua gens travada; descapdella en català a la vela, brufant la conversa, això sí, de paraules franceses. El bon to ho demana.

(5) S'entrega el Dr. Schädell per treure'n raca [profit] també ell. Aquella dona, l'estanquera, s'apura, y acaba per dir-mos que mos ne reim d'ella. —Santa dona! dic jo; per l'amor de Déu! ¿aquest senyor serà vengut d'allà deçà la França, del cor d'Alemanya, i jo d'unes illes perdudes dins la mar, per riure-mos-ne de vós?

(6) Dins l'estanc hi devia haver dotze o tretze persones [...]. Perquè la retirada no fos tan seca, demanam an els circumstants algunes formes verbals, i tacl'entren dos senyors, un d'ells de Perpinyà, i com mos veuen i s'enteren de lo que feim, el de Perpinyà mos diu: —*Mais vustès, fent enraunar aqueixa gent, trubaran pas lu veritable català*. —És que no cercam, li dic jo, el veritable precisament, sinó el que es parla aquí, i tal com el parlen, no la gent de lletres, sinó els que no en tenen cap. —Però, respon ell, aquí nu trubaran vustès qu'un patuès.

(7) Mn. Casaponce, mentre el Dr. Schädell i jo feim la nostra via, mos cerca *noms de lloc* de per allà, això és, noms de masies, turons, comalades i barrancs, demanant-ne a la gent que topa. N'hi diuen un enfilall, i n'hi ha un que li tira a la cara que demana aquells noms per aqueix estranger (el Dr. Schädell) que és un *espia alemany*. Hi ha molts de francesos que en tot alemany veuen un espia.

De vegades hi ha barrejades dificultats d'accés i els nostres filòlegs han d'esprèmer el cervell. Arriben a Rià en dia de mercat i per tant hi ha gent dels

poblets veïns d'accés difícil:

(8) El Dr. Schädel se'n pensa una de bona: —Per anar a Noedes hem mester quatre hores, i quatre per tornar, són vuit. Porem estar només un parell d'hores allà. ¿Què hi farem? [...] Si en tenim a Rià, d'homes i dones d'allà, ¿per què no feim amb ells aquí lo que fariem allà? ¿Per què no pagam el jornal a alguns dels noedins que hi ha aquí, i feim l'estudi amb ells?— Dit i fet.

Les dificultats d'allotjament no són pas més petites, sobretot amb els camins de mala mort d'aleshores. Més d'un dia han d'anar trucant a portes de sord fins a altes hores de la matinada per trobar un matalàs; com el dia de Montlluís (9). Alguna vegada, però, les xarxes d'amistats donen resultats excel·lents (10):

(9) Parlam a veure de quin cap feim estelles. ¿Mos n'anam a Fontpedrosa? Hi seríem a les dotze i busques, però en matèria de fondes és pitjor que Oleta, mos diu el cotxer, que troba que lo més curt és pujar a Montlluís. [...] —No res, idò, pensam tots: cap a Montlluís!— I hala per amunt, i de d'allà i venguen revolts i marrades per aquells serrals i recingles, i endavant les atxes! Sobre tot, passat les dues de la matinada entram dins Montlluís, ben segurs tots de dins de mitja hora estar colgats magníficament dins una d'aquelles cambres de l'Hôtel d'Espagne [...]. Surt el fondista; mos mira amb ulls de son; i, com mos sent que li demanam tres cambres,

mos diu que no en té cap [...] i que ha hagut de dir que no a més de vint passatgers. Allò mos fa l'efecte d'una escopetada; mos deixa sense polsos. —No res, dic jo, haurem d'anar a l'Hôtel Paris [...] —L'Hôtel Paris, mos diu el fondista, és tan ple com aquí [...]. —Messieurs, diu el cotxer [...], creieu-me que porteu un malheur a sobre. —Was machen wir? (què feim?) exclamam tots tres.

(10) en venir a Ripoll, haviem de posar a casa de la Sra. Marquesa. Ben contents n'estam. Mos han rebuts i allotjats magníficament.

Efectivament, les vies de comunicació són pintoresques. Vegem-ne un parell de comentaris del nostre apòstol:

(11) Deman als amics aquell tros de carretera entre Sort i Gerri (que devers el juny de l'any 1902 s'esbaldrigà [...]) si ja està compost, i me diuen que no. —Però bé, dic jo, ¿i com estau amb aquestes, per una vintena de passes de carretera ensorrada? ¿Quatre anys sens compondre-la? [...] ¿Com no heu reclamat? ¿Com el diputat vostre no hi ha posat remei?— Els amics m'escolten fent una cara estranya, i acaben per

Sort, l'any 1892. Passades les vuit del vespre del 18 d'agost de 1906, arribaren a Sort, on varen fer estada durant dos dies a la casa d'en Serafi Casesnoves; i el dia 21, de bon matí, per carretera anaren fins a Rialb i van seguir fins a Llavorsí per camí de ferradura.

Antoni M. Alcover i el Centre Excursionista de Catalunya

1902. En el *Butlletí* del mes de gener (any XII – núm. 84), hi consta com a soci delegat de Ciutat de Mallorca.

El 5 de gener, és presentat pel president del Centre, Ramon Picó i Campamar, en motiu de la conferència a la sala d'actes, en la qual parlà del *Diccionari*, però amb una llarga introducció en què explicà les seves excursions filològiques, al llarg i ample de les terres de parla catalana.

En el *Butlletí* del mes d'agost (any XII – núm. 91), s'hi publica una crida als socis, en la qual es demana col·laboració per al *Diccionari*. El Centre va fer un tiratge dels fulls de l'enquesta en què es recollia informació, que anomena *Lletra de convit*, i que va ser repartida entre els socis. En la memòria, llegida en la sessió inaugural de l'any 1903, referint-se a aquesta col·laboració amb l'obra de mossèn Alcover, hi diu: «Cumplimentant l'acord de la Junta anterior, se féu un tiratge de la Lletra de Convit de Mossèn Alcover. L'obra del Diccionari es magna, y dever de tot català que pugui fer-ho es de pendre-hi part. El Centre, que recorre constantment les comarques de nostra terra, tenint-hi escampats bon nombre de socis delegats, cregué de son dever expandir arreu la crida de Mossèn Alcover, donant a tots els socis que ho demanessin son recull d'instruccions».

1904. El 22 de gener, al Centre, acte per difondre l'obra del *Diccionari* català. També va intervenir el mallorquí Antoni Vicens Santandreu.

1905. El 25 i 26 d'octubre, a la sala d'actes, conferències amb el títol: «Importància de la toponímia per a la restauració de la llengua catalana».

1907. El 7 de febrer, conferència a la sala d'actes, en la qual parlà del «Folklore mallorquí».

1908. El 8 de juny, amb motiu de l'excursió a les illes, organitzada pel Centre, amb el vapor Balear, en la qual participaren representacions d'institucions, entitats culturals i excursionistes de tot Catalunya, per commemorar el VII centenari del naixement del rei en Jaume I, en arribar el vaixell a port, Antoni M. Alcover, com a soci delegat del Centre a la Ciutat de Mallorca, acomboïa els socis participants en el viatge i els seus acompanyants.

F. B.

Vilaller, l'any 1892. A Vilaller, mossèn Alcover i el seu acompanyant, el Dr. Schädel, hi van arribar a mitja tarda del 25 d'agost de 1906, varen fer estada tot l'endemà, i el dia 27, al matí, sortiren cap a Boí, seguint un camí de bast, a estones a peu i a estones a llom de cavalleria.

dir-me que [...] lo que feren els de Gerri en les darreres eleccions fonc amenaçar el candidat, el diputat actual, que sols li donarien el vot si els prometia solemnement que no faria compondre aquell esbaldrec, perquè mentre no el componguen, els carros i carruatges que vénen de la banda de Tremp s'han d'aturar forçat a Gerri, i sempre hi deixen qualche cosa els carreters [...]. Un país on succeeixen aqueixes coses; on no sols les toleren, sinó que hi estan a pler [...] essent que les vies de comunicació són la vida i la prosperitat de les regions, fins a tal extrem que [...] allà on falten, hi ha misèria moral i material [...], és un país que, si no és mort, en té poca ferm, de vida; està incapacitat per a la vida.

(12) Per veure si està gaire *separada* d'Espanya la Vall d'Aran per culpa de l'Estat, basta dir que, per anar-hi des de la capital de la província [...], Lleida, se necessiten, pel cap baix, tres dies; més temps que per anar a Berlín, Londres o Viena. I costa ben salat. [...] De manera que per anar i tornar de Lleida o de Tàrraga a la Vall d'Aran, sens el menjar, no vos escapareu d'haver de munir de 130 a 150 pess. [...] ¿Què vos sembla? Oh, l'Administració espanyola! Oh, l'amor a l'Espanya, dels qui sostenen l'actual règim, que fa tals meravelles! Qui no s'hi entusiasmi i no s'hi embadalesca... mereix que el facen... jeure amb los talons derrere.

Alcover, doncs, no fa només filologia: fa pedagogia entre la gent dels pobles i fa de periodista crític.

La situació social, econòmica i de comunicacions d'Andorra li produeix una forta impressió negativa. I acaba dient:

(13) Els mateixos andorrans sincers ho confessen, que llur règim i manera d'esser necessita unes mitges soles i qualche cosa més; han mester un capgirell de mà mestra.

El cronista ho explica tot, fins i tot detalls personals de poc o nul interès per al lector: és que ell escrivia tot això segurament sobretot per a ell, per estotjar minuciosament tota aquella experiència. Quan és a Olot ens explica això:

(14) Me'n vaig devers les sis, coix-coix [...] a dir missa [...]. Me costa ben molt acabar la missa; el genoll aquell no em deixa fer genuflexions, i me ve tan just tan just poder-me agenollar. Això pinta malament. Tot sia per l'amor de Déu! Altra no mos ne mancava, haver-mos de retre per acil Haurem de veure el metge.

I bé, alguna vegada també consigna les troballes estrictament lingüístiques, a part que les devia consignar més detalladament a les llibretes de camp. Ho deu fer amb els detalls que més li criden l'atenció:

(15) [A Gombreny] conserven [...] la 1ª pers. sing. de l'indic. pres. en -i [...] i, en lloc de *jo parlu* [...], diuen *jo parli*.

(16) [A Cadaqués] conserven l'article *es i sa*, en lloc d'*el i la*. Lo que hi ha, que la gent que vol parlar fi, s'excusa d'usar aquests articles; els consideren com a comuns i ordinaris.

Finalment, vegem una mostra d'aquest estil gens convencional, a més a més de totes les que ja hem vist:

(17) Devers les quatre pegam coça an el llençol,

Mn. Casaponce i jo. Deim missa dins la veneranda església abacial d'Arles [...]. Dita missa, trobam el Dr. Schädel llevat i a punt d'entrar en foc.

Com he dit, el llenguatge de mossèn Alcover és d'una gran bellesa, d'una gran força. Però, a més a més, el lingüista hi descobreix ara i adés alguna perla que deu passar desapercebuda a molts altres lectors. Per exemple, jo he (re)descobert en aquesta crònica un ús de la tercera persona del plural del present d'indicatiu amb valor d'impersonal, un ús que només deu existir a les Balears. Els altres tenim aquesta construcció molt restringida i en casos com el que ara veurem diríem no es veu ni un núvol:

(18) Quina cosa més notable! El cel està ben estirat, *no veuen ni un núvol*, són devers les deu, el sol mos cau damunt ben bé de ple, i no ens molesta gens, i som a 24 d'agost!

Del *Bolletí* de Mossèn Alcover, n'hi ha una edició electrònica completa en CD-Rom a cura de Maria Pilar Perea (Govern de les Illes Balears, 2004). El text d'aquesta eixida va aparèixer al número III del *Bolletí* (1906-1907), p. 257-367; i n'hi ha dues reedicions actuals: Antoni M. Alcover, *Dietari de l'excursió filològica 1906*, Barcelona: Generalitat de Catalunya 1983 (a cura de Fr. de B. Moll, que dona el text gramaticalment normalitzat); i Barcelona: Proa 2006 (a cura de Maria Pilar Perea, que anota el text i també l'actualitza, amb més intervenció que Moll; en aquesta edició hi ha una interessant secció de fotografies d'indrets del viatge, en doble versió, de l'època i de l'any 2006).

Cadaqués, l'any 1920.
De Castelló d'Empúries,
acompanyats per Ignasi
Fages, amb la seva
tartana, arribaren
a Cadaqués l'11 de
setembre de 1906.

Inauguració de la remodelació del refugi de la Renclusa

Autor: **Josep M. Sala i Albareda**

Situat als peus de la Maladeta, aquest emblemàtic refugi al servei dels pirineïstes finalment ha pogut veure amb èxit l'acabament de les obres de millora, les gestions de les quals començaren fa més d'una dècada. Per celebrar aquest esdeveniment s'organitzaren diversos actes, tant a la Renclusa com a la vila de Benasc

L'acord firmat el 1991 entre el Centre Excursionista de Catalunya i la Federación Aragonesa de Montañismo fou el primer pas per posar al dia el vell refugi de la Renclusa, ja que possibilità l'accés a les ajudes oficials previstes en el Plan Nacional de Refugios, firmat a Covadonga el mateix any 1991. Amb la figura legal del Consejo de la Renclusa, la concessió del terreny i l'explotació del refugi s'allargava quaranta-nou anys més. El Centre renun-

ciava a un cinquanta per cent de la propietat del refugi a favor de la FAM a canvi d'oferir a tots els muntanyencs un refugi modern i confortable. (Si voleu conèixer més detalls sobre aquestes negociacions, podeu consultar l'article publicat en el número 816, de l'abril del 1998, d'aquesta mateixa revista).

Les obres van començar l'estiu del 1997 i han durat, per tant, uns llargs nou anys plens de moltes dificultats. Però tot té un final, i l'imminent acaba-

Vista general del refugi de la Renclusa, on pot apreciar-se la remodelació. Ubicat a la vall de Benasc, al peu del massís de la Maladeta, és un dels llocs per excel·lència del muntanyisme pirinenc, gràcies al nombre d'ascensions a cims de més de 3.000 m, com l'Aneto (3.404 m), el més alt dels Pirineus.

JORDI SOLÀ

ment de les obres va permetre fixar la data de la inauguració: el 30 de setembre del 2006, quan feia 90 anys que l'accident mortal del guia José Sayó i de l'alemany Adolf Blass va impossibilitar la inauguració del nou refugi de la Renclusa, acabat de construir al peu de la Maladeta. Ara ens preparàvem per a una nova inauguració que, amb la presència del president d'Aragó, Sr. Marcelino Iglesias, i d'altres personalitats, volia ser solemne. Però el temps volgué dir-hi la seva i no tot va anar com estava previst.

La vigília, un grup nombrós de socis del Centre es reunia a la Renclusa per celebrar una particular i íntima inauguració al voltant d'una taula on els estimats Antoniet i Mari van servir un suculent sopar. Ens hi acompanyaven el president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, Sr. Antoni Fondevila, i Mr. Bassèras amb la seva esposa, en representació del Club Alpin Français. El president del Centre, Sr. Josep Manuel Puente, s'adreçà als presents amb la lectura del parlament que pensava pronunciar l'endemà en l'acte inaugural. Aplaudiments, felicitacions, bon humor i alegria. Després, a dormir, tot estrenant les noves instal·lacions.

L'endemà, pluvia. Poc, però pluvia. S'escampà el rumor que les autoritats, en vista del mal temps, no pujarien. Pedro Estaún, el mossèn, sí que va pujar i va celebrar la missa –tal com estava programat– a la capella de la Mare de Déu de les Neus, per als qui volguessin assistir-hi. La capella va resultar petita per a la gent que s'hi aplegava. Un sentit parlament que elogiava les virtuts de l'excursionisme i recordava la figura de Mn. Jaume Oliveras, va arrodonir l'acte. Per a l'ocasió, es van estrenar unes tovalles d'altar i un frontal amb el dibuix de la Maladeta, donació del Centre Excursionista de Lleida, representat pel bon amic Feliu Izard.

Tot i la pluja, hi van arribar alguns socis més del Centre, al temps que es confirmava que les autoritats no pujarien i que l'acte oficial de la inauguració tindria lloc a la casa de cultura de l'Ajuntament de Benasc. Aquest contratemps va ser acollit una mica irònicament i es decidí unànimement donar per inaugurar el refugi, fet que rebé la benedicció de Mn. Estaún.

Una taula llarga amb un aperitiu abundant reuní tots els presents en una fraternal trobada a la qual s'afegí, en representació del CAF de Tarbes, Mr. Franco, vell conegut nostre, que va venir malgrat la pluja.

Un sentit parlament que elogiava les virtuts de l'excursionisme i recordava la figura de Mn. Jaume Oliveras, va arrodonir l'acte

ALBERT MARTÍNEZ

Els actes oficials programats a Benasc obligaren el president del Centre i els expresidents J. M. Sala i Enric Nosàs a baixar a tot córrer cap al poble, on –en l'esmentada casa de cultura– va tenir lloc l'acte oficial, presentat pel bon amic Modesto Pascau. Van parlar el Sr. Marcelino Iglesias; el Sr. José Ignacio Abadías, alcalde de Benasc, i en Josep M. Puente. En aquests parlaments es va ressaltar la tasca del Centre en la divulgació dels Pirineus aragonesos i en la voluntat d'arribar a un acord que va fer possible la nova Renclusa. Com a colofó de l'acte es varen lliurar, com a record i en senyal d'agraïment, uns plats de ceràmica –que foren rebuts emotivament– amb el dibuix del refugi, la data de la inauguració i el nom del destinatari. Un petit grup de músics amenitzà els entreactes amb tonades populars aragoneses. L'Ajuntament va oferir un aperitiu a tots els assistents i, a continuació, el Sr. Iglesias va reunir en un dinar a l'escola d'alta muntanya de Benasc tots els representants oficials del Consejo Superior de Deportes del

Més informació

Refugi de la Renclusa
Vall del riu Éssera,
Benasc (2.140 m)

Guarda: Antoni Lafont
Tel.: 974 552 106
92 places

Guardat del 24 de juny
al 30 de setembre.

Parc Natural Posets-Maladeta, alcaldes de la zona, presidents de la FEDME –Sr. Joan Garrigós– i de la FAM –Dr. Luis Masgrau– i el president i expresidents del Centre, Sr. Puente, Sr. Sala i Sr. Nosàs.

Acabat el dinar, es van donar per acabats els actes inaugurals, quan al carrer havia deixat de ploure i el sol treia tímidament el nas. En un apart, l'alcalde de Benasc em digué que tant ell com el Sr. Iglesias havien volgut pujar a la Renclusa, però que l'organització oficial els ho havia desaconsellat.

LA NOVA RENCLUSA

La Renclusa ofereix ara una nova construcció perpendicular a l'antic edifici, on s'ubica un menjador espaiós i una petita sala polivalent. Al soterrani hi ha el guardaesquis, un magatzem i els equips frigorífics. La casa del guarda ha estat ampliada amb dues cambres i els sanitaris corresponents. El fet d'aprofitar i engrandir el cos de l'edifici ja existent ha permès ubicar-hi el refugi d'emergència –que restarà obert quan la Renclusa estigui tancada–, amb setze places i cuina lliure.

Planta baixa

A la planta baixa hi ha la recepció i un porxo espaiós que protegeix l'entrada. S'hi troben, també, la infermeria, uns armariets per guardar-hi efectes personals, serveis sanitaris i una habitació de set places. I, a més a més del menjador i la saleta ja esmentats, disposa d'una cuina espaiosa i moderna, separada del menjador per unes persianes corredisses.

Primera planta

A la primera planta, connectades amb la casa del guarda, hi ha quatre habitacions de sis places i una de quatre, amb les cambres de bany i els sanitaris corresponents.

Segona planta

A la segona planta, l'antiga mansarda, dues habitacions de setze places i una de vuit, amb serveis i dutxes comunitàries –per poder construir aquestes habitacions es va haver de desmuntar l'antiga teulada, apujar un metre les parets i refer-la.

Serveis

Adossada a la paret que dona a llevant i a l'alçada de la primera planta, hi ha una cambra amb les instal·lacions de la calefacció. Les bombones de propà, el combustible de la cuina, són a l'exterior, protegides per un armari metàl·lic.

El refugi té llum elèctrica –fornida per plaques solars i reforçada per uns generadors amb motor d'explosió–, aigua corrent calenta i freda, calefacció i telèfon. A fora hi ha una depuradora d'aigües residuals, la captació d'aigua –que la pràctica ens dirà si cal que la modifiquem– i un heliport.

L'antic refugi lliure s'ha habilitat com a magatzem amb dipòsits per al combustible i per als grups electrògens.

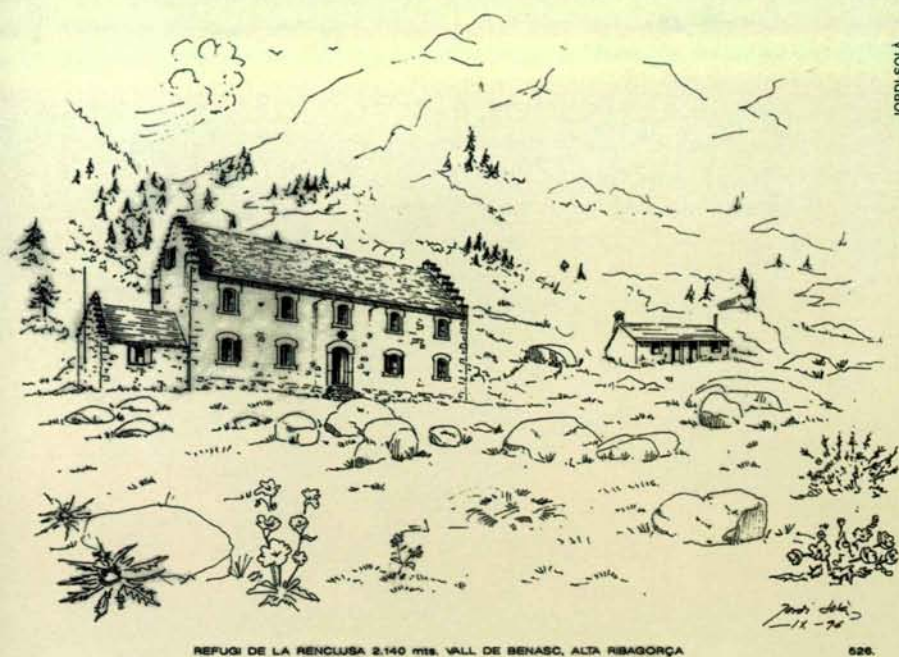
La placeta delimitada per les parets en angle del refugi s'ha anivellat, i un banc de fusta al llarg de tota la paret ofereix un còmode lloc de repòs.

El cost

L'import total de les obres ha pujat la respectable xifra d'1.965.922,32 €, que han estat aportats pel Consejo Superior de Deportes (47,4 %), per la Diputación General de Aragón (41,5 %) i pel mateix Consejo de la Renclusa (11,1 %).

Desitgem que la nova Renclusa segueixi oferint a tots els muntanyencs el mateix bon servei i l'amable acolliment que ha donat el vell refugi des de fa noranta anys.

La Renclusa, any 1996

REFUGI DE LA RENCLUSA 2.140 mts. VALL DE BENASC, ALTA RIBAGORÇA

526

La Renclusa, any 2006

LA RENCLUSA. 1916-2006. BENASC. LA RIBAGORÇA

2201

MUNTANYA 2005-2006

¿ET FALTA ALGUN NÚMERO?

Pots consultar tots els números disponibles de la revista *Muntanya* al nostre web: www.cec.cat.
També pots baixar-te totes les cobertes i els articles més interessants en format PDF.

DEMANA'NS-EL

Per telèfon:

933 152 311

Per fax:

933 151 408

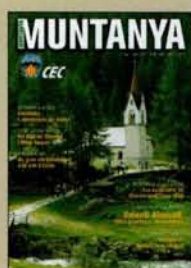
Per e-mail:

revista.muntanya@cec-centre.org

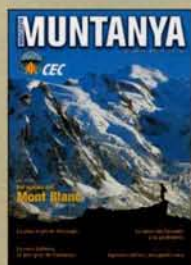
857

La Magic Line del K2, una gesta catalana
Els germans Ravier al Couloir d'Y l'any 1965
Redwood Nat'l Park
El pou del Gel del Boumort
Imatges del món subterrani
Per les muntanyes de Còrsega

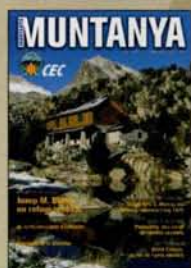
858

Escalades i ascensions als Écrins
Els Alps de Zillertal i Hohe Tauern
Descens de barrancs a la vall d'Eriste
Les excursions de Charles Lyell l'any 1830
Valentí Almirall, entre la política i la muntanya
Imatges de Norbert Font i Sagué

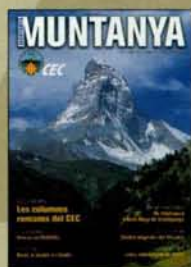
859

Pel massís del Mont Blanc
La vida al pla de Terranyes
La cova Cuberes, la més gran de Catalunya
La serra del Corredor a la prehistòria
Ligularia sibirica, una planta rara

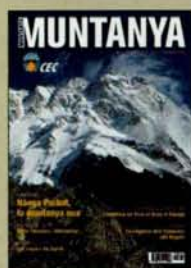
860

Josep M. Blanc, un refugi renovat
L'Alta Ruta dels Pirineus
El massís de la Silvretta
Viatge de J. E. Murray als Pirineus catalans l'any 1835
Bryce Canyon, el cor de l'oest americà
Rocacorba, una xarxa de camins secular

861

Suïssa en bicicleta
Les columnes romanes del CEC
Bivac d'alçada a l'Aneto
De Vilafranca a Sant Magí de Brufaganya
Quatre vegetals del Titicaca
Libia, muntanyes de sorra

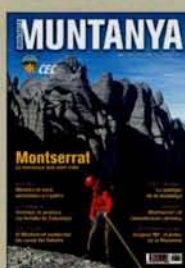
862

Nānga Parbat, la muntanya nua
Entrevista a l'alpinista i escaladora Ester Sabadell
Entre Tanzània i Moçambic
L'ascensió de Pere el Gran al Canigó
Les roques de Benet
Escalada a la cinglera dels Espluvins

863

Tibet: a tocar de la volta del cel
Els pioners de la geologia a Catalunya
Madeira, un jardí al mig de l'oceà
Les muntanyes dels Tatra
El torrent del Salt del Grill i el barranc de la Puxa Riva
Una nova via d'escalada a l'Achar de Alano

864

MONOGRÀFIC DEDICAT A MONTSERRAT:
Escalada a Montserrat nord
Teresina, la primera via ferrada de Catalunya
Les coves del Salnitre
Aproximació a la geologia de Montserrat
Montserrat i el romanticisme alemany
Joaquim Mir, el pintor de la Moreneta

865

L'Alta Ruta Chamonix - Zermatt
The Nose, un viatge vertical a Yosemite
Entrevista a l'escalador Joan Nubiola
Olympic Park, naturalesa salvatge
Les Ecouges, el millor descens del Vercors
El massís de les Gavarres

866

Toni Arbonés escala el Salto Angel, el desplom més alt de la Terra
Montserrat: escalant els Frares Encantats
Per les muntanyes del Queyras
Montdois i Querós, al cor de les Guillerries
El pirineista Josep M. Milà i Camps

867

Mongòlia, una terra de contrastos
Els megàlits del pla de Beret
Un nou avenc a la serra de Tendeñera: el bufador del Mor
Brasil vertical: escalada al Pa de Sucre

868

Ripollès, terra de llegendes
Esquí nòrdic a Rondane (Noruega)
Lluís Marià Vidal, un gegant de la ciència
Espeleologia a la serra de Busa i el Capolatell

Centre Excursionista de Catalunya

Paradís, 10 i 12 - 08002 Barcelona - Tel. 933 152 311

Jordi Solà, un soci que dibuixa

Una de les intencions dels socis fundadors del Centre és la «reproducció gràfica de tot el que els socis trobin d'interessant en el seu anar i venir pel país». Així han nascut a casa centenars de vocacions fotogràfiques, filmiques i pictòriques.

Però una d'aquestes vocacions reproductores és la del nostre consoci Jordi Solà: va començar fa uns vint anys, i avui dia ja podem dir que té una important col·lecció de dibuixos que formen un gran inventari de pobles, esglésies, monestirs, claustres, ermites, capelles, creus de terme i de cims, torres, muralles i castells; i també vies de comunicació: camins, ponts, trens, cremalleres...; una col·lecció de tots els refugis del CEC, refugis d'altres entitats, hostals, masies, cases pairals, i fins i tot les muntanyes del Pirineu i altres serralades.

Jordi Solà pot tenir la satisfacció de conèixer el país poble a poble, racó a racó, gairebé com si l'hagués fet ell mateix. Li ha servit també per aprendre multitud d'anècdotes que la gent li explica sense demanar-ho. Afortunadament, algun dels seus

dibuixos ha servit per reconstruir més d'un monument quan, anys més tard, ja en quedava ben poca cosa.

Lògicament, una col·lecció de dibuixos d'aquesta qualitat i quantitat no ha passat desapercebuda: ja se n'han publicat una colla, a la revista *Muntanya*; a diverses guies de muntanya; en alguns llibres com el de l'Any Verdader, el llibre *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història*; en impresos dels refugis del CEC; en fulletons de la Diada de l'Onze de Setembre, o bé en impresos per a la celebració del Segon Centenari del Meridià Barcelona-Dunquerque.

Ha exposat els seus dibuixos a diversos llocs a més del Centre: a l'AEFF de Barcelona, al poble de Tagamanent, a Tavertet, a Calaf i al CEC de Castellar del Vallès.

Josep Abril Pinell

En aquesta nova secció de la revista es mostraran els dibuixos de Jordi Solà, comentats per ell mateix.

VALL DE BOÍ

Situada a la comarca de la Ribagorça, al Pirineu català, entre les comarques de la Vall d'Aran i els Pallars, a la vall de la Noguera de Tor, i envoltada de pics emblemàtics com els massissos dels Besiberri, la Punta Alta, el Montardo, les agulles de Travessani, el massís de Colomers i la pica de Cerví. Romànica per excel·lència pel seu llegat de més de quinze elements, entre esglésies i ermites repartides per tota la vall, per molts les més belles de Catalunya, i declarades recentment Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO a part de ser Patrimoni Històric des de fa molts anys.

Sant Joan de Boí

Aquesta església dedicada a sant Joan Baptista és a l'entrada de la vila de Boí, sota la roca on hi havia hagut el castell. Boí és aigües amunt de la Noguera de Tor, a la riba esquerra, poc abans de rebre les aigües del riu Sant Martí.

La vila de Boí fou centre polític tradicional de la vall i la seva parròquia també fou una de les més importants. Es té referència del lloc des de l'any 1064, en què Artau i la seva esposa Llúcia, comtes de Pallars Sobirà, van vendre i canviaren amb els comtes de Pallars Jussà, Ramon IV i la seva esposa Valença, les possessions del castell d'Erill. L'any 1140, per conveni entre els bisbats de Roda i d'Urgell, quedà vinculat a la diòcesi d'Urgell.

L'any 1962, l'església parroquial de Boí fou declarada monument historicoartístic. Aquesta església és un edifici que ha sofert diverses transformacions, l'última i recent restauració li ha tornat l'estructura primitiva, concretada a partir d'un pla basilical de

tres naus capçades a llevant per sengles absis semicirculars i separades per quatre arcades semicirculars. S'accedeix al temple a través d'un portal situat al mur de ponent. El campanar adossat a la nau lateral sud té dos pisos originals amb arcs llombards i la part superior reposa en un sobrealçament posterior, on s'allotgen les campanes. La coberta de les naus amb doble pendent està formada per unes encavallades de fusta que substitueixen les antigues voltes de canó i la coberta amb pissarra. Les façanes dels laterals de les naus són totalment llises.

Les pintures més rellevants que s'hi han trobat són la lapidació de Sant Esteve i fragments de sanefes sobreposades a altres pintures.

Santa Maria de Taüll

Presideix el poble de Taüll, a 1.428 m d'altitud i a 3 km de Boí. Consta d'un nucli principal molt a prop de Sant Climent.

Les primeres notícies escrites que en tenim són les mateixes que les de Boí, de l'any 1064, pel contracte entre els comtes de Pallars Sobirà i Pallars Jussà. La consagració de les esglésies de Santa Maria i Sant Climent fou feta amb un dia de diferència pel

bisbe de Roda, i compartiren la parroquialitat.

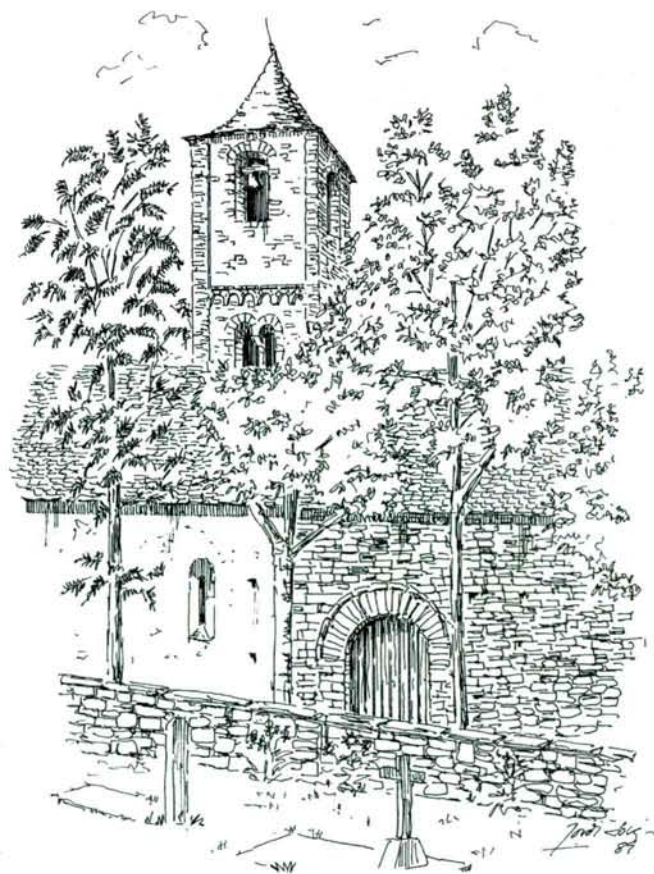
Fou declarada monument historicoartístic l'any 1931. Les pintures murals i fragments que s'hi descobriren van ser traslladades majoritàriament a Barcelona, al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Les descobertes recents resten al seu lloc original.

És un edifici que també ha sofert transformacions pel que fa a l'estructura original, a causa de llargs processos de restauració. L'absidiola sud fou reconstruïda, i van eliminar-ne elements que havien estat incorporats en els últims temps.

L'estructura de l'església és la d'un edifici basilical de tres naus, i està coberta amb una estructura d'embigat suportada per arcs cilíndrics, un doble absis central i dos de petits. La porta principal s'obre a la façana de ponent.

El campanar de torre incorporat a l'interior de la nau sud és molt esvelt, i està compost per quatre nivells; té una finestra geminada a cada façana, amb columna i capitell, i la primera planta té una finestra d'esqueixada recta amb tres cantons.

Les pintures murals foren publicades per primera vegada l'any 1907; posteriorment, als anys vint, foren portades al

Sant Joan de Boí.

MNAC. Representen l'Epifania i el col·legi apostòlic, un altre Abel amb l'anyell, diferents passatges bíblics com l'infern, David i Goliat i la passió de Crist.

Hi trobem també una taula frontal amb Crist i els dotze apòstols. De gran valor són unes talles de la *Davallada de la creu* i una imatge de Crist a la creu.

Sant Climent de Taüll

L'església de Sant Climent és l'estrella de Boí. Fou declarada monument historicoartístic l'any 1931. Va ser restaurada el 1922 i també durant la dècada de 1970. La seva història està lligada amb la veïna Santa Maria.

A diferència de les altres esglésies de la vall, no fou transformada; és la més original. Consta d'un edifici basilical de tres naus i una capçalera de tres absis semicirculars precedits per arcs presbiterals. Les naus estan cobertes amb una estructura d'embigat de fusta. La nau central forma unes falses encavallades que suporten la biga comunera, i els arcs que separen les naus i sostenen la coberta són suportats per tres pilars cilíndrics. La porta d'entrada d'arc de mig punt s'obre a la façana oest.

El campanar és de torre quadrada de sis pisos: en el primer, les finestres són d'esqueixada recta; en el segon i tercer nivells, biforades, i en el quart, triforades. Tot el columnat és de bloc de pedra tosca. És, juntament amb el d'Erill la Vall, el campanar més bell i esvelt de la vall.

La millor obra d'art per excel·lència és la pintura de l'absis central, amb Crist, els evangelistes i, a la part baixa, la Verge Maria i els apòstols. El frontal de l'altar, pintat i estucat, està dedicat a la vida de sant Climent. El banc de fusta és també un bell exemplar.

Santa Eulàlia d'Erill la Vall

La parròquia de Santa Eulàlia es troba al mig del poble d'Erill la Vall, a la dreta de la Noguera de Tor, davant mateix de Boí, a 1.255 m d'altitud, sota el pic d'Erill.

Les primeres dades documentals que en tenim són de les restes de la vall de Boí (1064), pel pacte dels comtes de Pallars Sobirà i de Pallars Jussà; a diferència de les altres, estava sota la jurisdicció del monestir de Santa Maria de Lavaix, a Pont de Suert, i dins la baronia d'Erill.

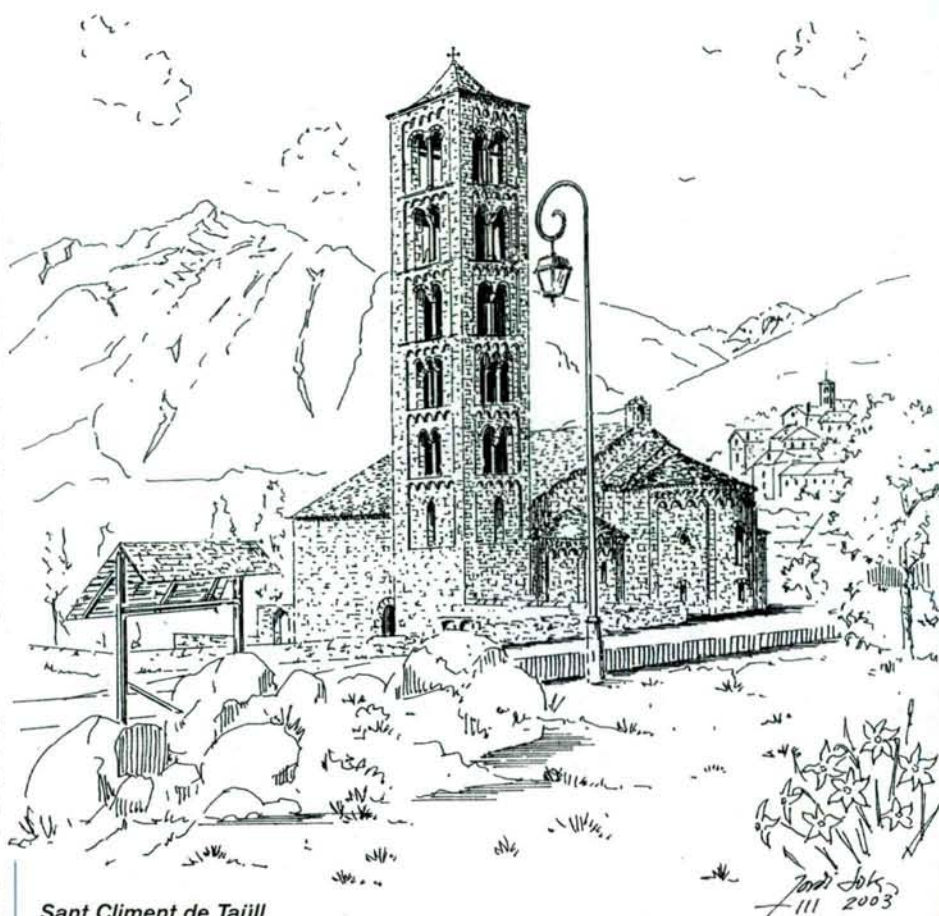
L'església de Santa Eulàlia d'Erill la Vall és l'únic edifici de la vall que fins ara ha estat objecte d'excavacions arqueològiques per comprovar-ne els orígens, tant de l'època medieval com d'altres períodes anteriors o posteriors.

Sant Climent de Taüll.

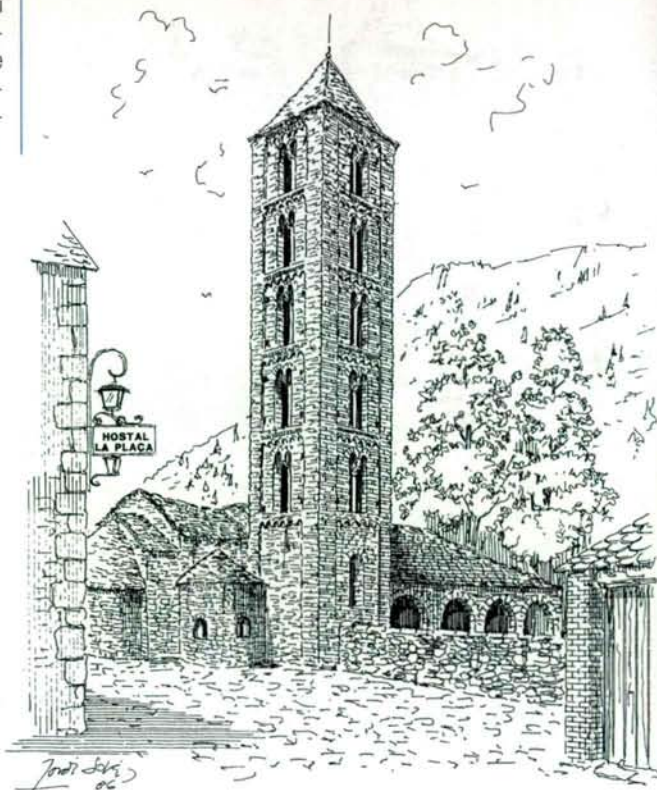
Consta d'una sola nau amb coberta d'embigat, que fou refeta i reparada diverses vegades... i substituïa una volta de canó de perfil semicircular. Convé destacar-ne també el campanar, de sis pisos i molt esvelt.

A l'entrada de l'església hi ha una porxada de quatre arcs semicirculars que protegeixen la porta del temple.

Les obres d'art més rellevants de l'església són un grup estructural de la *Davallada de la creu* i el frontal de l'altar amb relleu, de parador desconegut.

Santa Maria de Taüll.

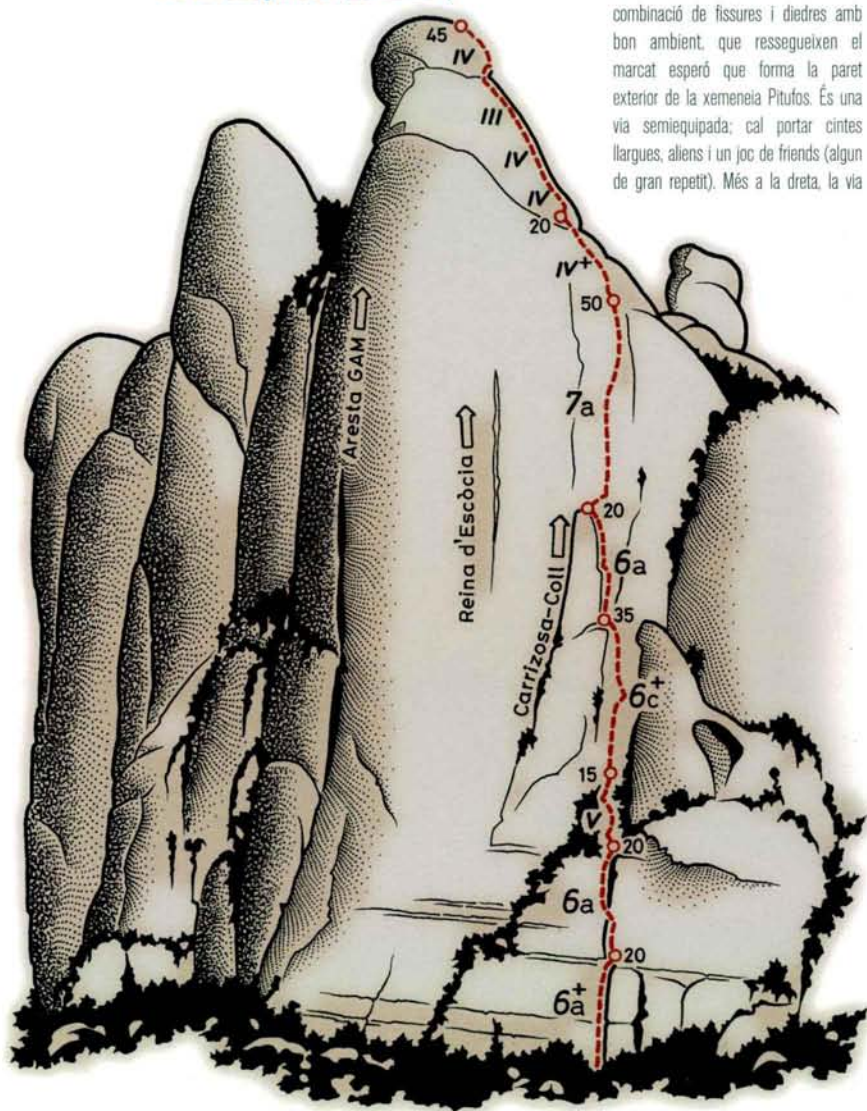
Santa Eulàlia d'Erill la Vall.

Les diferents tendències de l'escalada actual queden ben reflectides en aquestes set noves vies obertes en llocs tan cobejats com els Frares Encantats, Collegats i Mont-rebei i, fins i tot, en els racons més remots de les comarques alacantines. Unes línies força contundents, que confirmen l'encert dels seus protagonistes servint-se d'una lògica cada cop més minsa entre les escoles més freqüentades. Una nova escalada en lliure al Bisbe de Montserrat, que destaca per la seva concepció i pel nivell de dificultat, i un acurat estil també

arrelat al congost de Collegats, on lentament apareixen bonics traçats en el límit de la imaginació. Molta imaginació tècnica és el que proposen dues treballoses rutes al bell mig de la paret de Catalunya, per passar-hi diverses jornades «de cara a la paret» utilitzant tot el que ha estat inventat per pujar amb els estreps. Tanca aquesta secció una senyora xemeneia gelosament guardada en terres d'Alacant, punt on es troba, ara per ara, un major ventall de possibilitats tot triant i remenant per entre les nombroses serres calcàries prelitorals.

MONTSERRAT / El Bisbe

Via Bisbeporuc (225 m. ED+)

enamorats del congost. La via Pota de Cabra (octubre del 1999), oberta per Gute i Marc Ollé, és una llaminera combinació de fissures i diedres amb bon ambient, que ressegueixen el marcat esperó que forma la paret exterior de la xemeneia Pitufos. És una via semiequipada; cal portar cintes llargues, aliens i un joc de friends (algun de gran repetit). Més a la dreta, la via

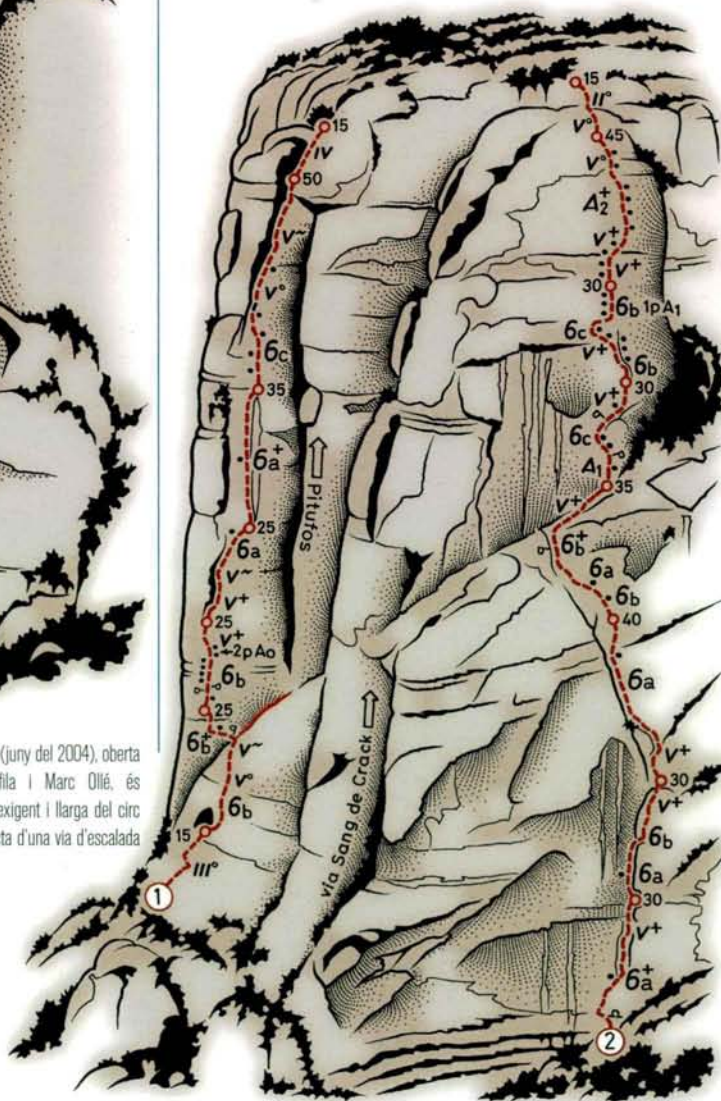
molt variada, ja que presenta una primera meitat fissurada i una segona meitat solcada d'uns murs de gran qualitat, on destaca un rocam molt compacte amb incrustacions negres poc habituals en aquesta zona, punt de fusió entre el conglomerat i el calcari. Gràcies a un nou equipament posterior, s'ha forçat totalment en lliure amb una dificultat màxima de 7b. Cal dur tascons, aliens, cintes llargues i un joc de friends fins al núm. 4.

Mont-rebei

A la paret de Catalunya, entre les vies del Diedre Gris i del Síndrome, s'hi encaixen tres rutes noves en el pany més atrevit i monolític per excel·lència de tota la muralla. Aprofitant un antic projecte de l'Albert Salvadó immediatament a la dreta del freqüentat Diedre Gris, Sidarta Gallego i Unai Txuri acaben la via Estrella Pirata (6-5-2006), una elegant successió de plaques i fissures parcialment equipades, que permeten resoldre la

COLLEGATS / Circ del Pessó

1. Via Pota de Cabra (190 m. ED°)
2. Via Llàgrimes Negres (255 m. ED°/A₂+)

Montserrat

En el famós Bisbe dels Frares Encantats, Francis, Xavi, Juani, Endika i Goiko obren la via Bisbeporuc (2-7-2005). Extrema escalada totalment en lliure que aprofita unes eloqüents fissures d'entrada i que, després de travessar un bosquet suspès -tram brut-, s'adreça a la caça de l'enorme llastra de la via Carrizosa-Coll. Des d'aquest punt, un magnífic mur de 7a (6b/A₂ obligat) porta a l'últim terç de tràmit per arribar al cim. Cal anotar que sols hi ha xapes

als murs i que les fissures s'hauran de protegir amb tascons, aliens i camalots fins al núm. 4 (núm. 3 i 4 repetits). Cal portar a més, unes dinou cintes i bagues llargues. La roca és la típica del sector, i millora amb l'altura. És una via molt recomanable per als dies d'estiu.

Collegats

A l'extrem més oriental del circ del Pessó, hi ha dos nous itineraris d'aventura, l'estètica dels quals reflecteix el bon afer dels seus autors, uns assidus

Llàgrimes Negres (juny del 2004), oberta per Mariona Orfila i Marc Ollé, és l'alternativa més exigent i llarga del circ del Pessó. Es tracta d'una via d'escalada

paret amb una dificultat mitjana de 6b i A, sense fer servir el martell. En una posterior repetició, s'hi han aprofitat tots els passatges d'artificial fins a 7b. Cal portar tascons, aliens, dos ganxos, guindola i un bon joc de friends (portar-ne algun de gros pot ser molt útil). És una via dedicada a David García.

Més a la dreta, David Palmada i Jaume Clotet, amb la col·laboració d'Esther

Ollé, obren un feixuc traçat en memòria de Rainier Munsch «Bunny», mort accidentalment l'estiu passat al Pirineu francès mentre feia un fatídic ràpel al massís de la Gourette. La Good by Bunny (15-10-2006) és un d'aquells itineraris

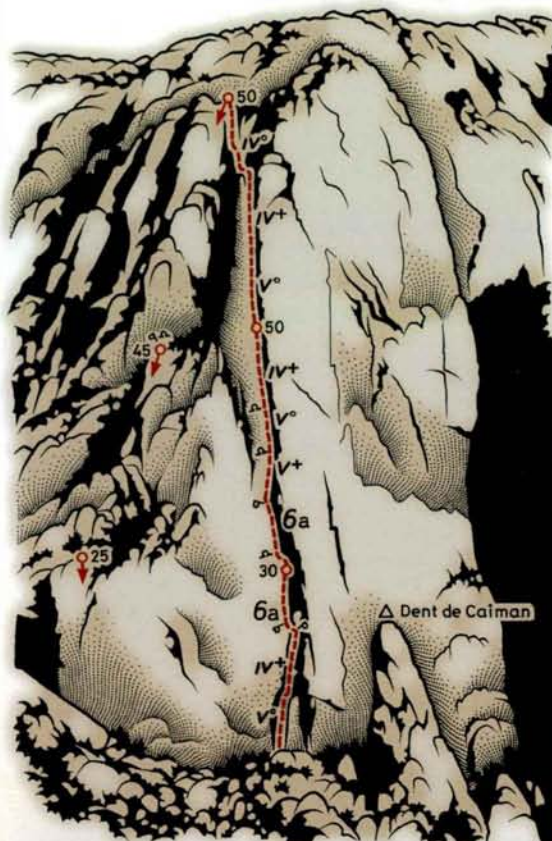
en què cal posar-hi molt fanatisme, tal com ho feia aquest desaparegut escalador de Pau, la modestia del qual amagava una inesgotable llista de rutes de gran compromís per tot arreu i una gran passió per la història de l'escalada i els seus protagonistes. La nova línia, bàsicament d'artificial molt treballós, porta de dret a l'escut central de la paret i finalitza per un pronunciat pilar a plom del peu de via. Acaba amb quatre bivacs d'hamaques un cop fixats els primers llargs. Per a pròximes repeticions, cal dur uns quaranta pitons, cent-cinquanta ploms petits, claus curts, ganxos, falquetes, tacs, microàncors, aliens, camalots i material de bivac. Convé preveure entre cinc i sis dies de feina. Tot just a la dreta d'aquesta via, els francesos Patrick Reybaut i Marc Gamio obren la via Toni et les Ferrailleurs (setembre del 2006), una altra «pedalada» consistent sense espits de progressió que, en set tirades, enllaça amb els últims llargs de la via El Síndrome. Hi ha tirades llargues i força complexes en què seran indispensables cent pitons variats, cent-cinquanta ploms, falques, ganxos, dos jocs de tascons, excèntrics, dos jocs d'aliens, camalots fins al núm. 4,5 i el material de bivac corresponent. Cal disposar d'una setmana, segons els autors.

Alacant

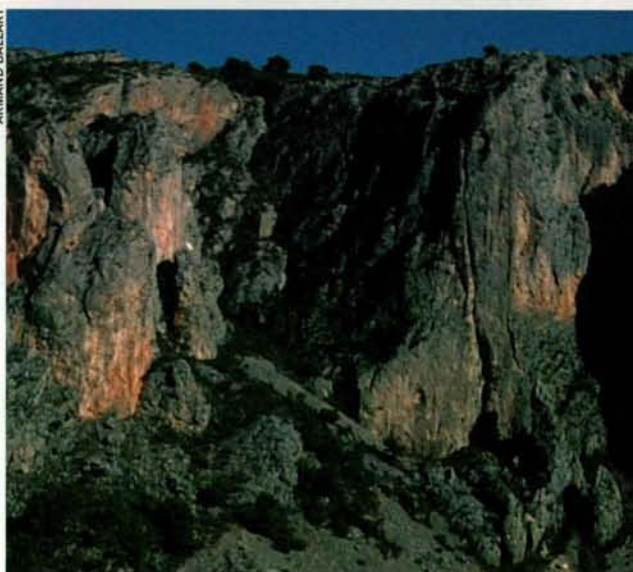
Si les muntanyes d'Alacant ja són famoses per les seves formidables escalades al penyal d'Irac, a la serra d'Altana o al Cabeçó d'Or, també ho són per la gran quantitat i qualitat de rocam verge disseminat per la generosa Marina Baixa. A l'Alt Algar i al nord del poble de Bolulla, espadats de totes mides són el decorat habitual de totes les panoràmiques. Tot endinsant-se riu amunt, la penya del Castellet –castell de Garx o de Bolulla– amaga altres parets situades al darrere, sobre els marges del barranc. En una zona especialment càutica s'alça una pregonia i rectilínia fissura xemeneia que ràpidament atrau l'atenció de D. Palmada, Jaume Prat i A. Ballart en veure-la. Tres sorprenents tirades en diedre oposició molt verticals, guanyen el lloc d'un cingle totalment desenganxat que bategen amb el nom de Sismic Wall. La via rep el nom de Tascón-man (29-12-2006), ja que és un tipus d'ascensió molt poc freqüent en aquestes terres de cítrics i palmes. És una via d'escalada pràcticament desequipada en què seran útils alguns claus universals, cordinos, cintes llargues i tascons. El descens es fa en ràpels per l'esquerra de la via, des de l'arbre de

SERRA D'AITANA / Bolulla

Via Xemeneia Tascón-man (130 m. MD+)

ARMAND BALLART

Parets del riu Bolulla (Alacant), on s'aprecia clarament la xemeneia Tascón-man, al cingle Sismic Wall.

l'última reunió. Per arribar-hi, se surt des de Bolulla i se segueix la carretera que duu a Tàrbena, fins a desviar-se en un revolt a mà esquerra per una pista asfaltada en direcció al barranc principal. Aquesta pista passa per sota de la paret del castell i comença a pujar fins al

collet de la penya, punt on es divideixen les parets posteriors. Des d'aquí, es pot seguir la pista –és recomanable d'anar-hi en 4x4– fins al mateix lloc del barranc i travessar l'objectiu (45 min), o bé es pot baixar al riu pels bancals i atacar la paret directament i sifonar (1 h).

MONT-REBI / Paret de Catalunya

1. Via Estrella Pirata (375 m. ED/A₂)
2. Via Good by Bunny (360 m. ED/A₃)
3. Via Toni et les Ferrailleurs (350 m. ED/A₄)

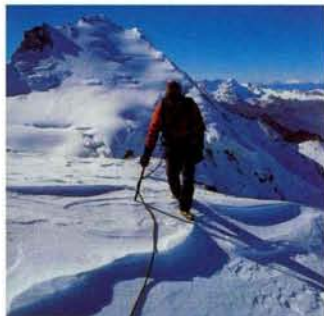
Ascensió als cims dels Alps de més de 4.000 m

Un equip d'escriptors i fotògrafs alpins ens ofereix un llibre amb tot de propostes d'ascensions per les vies més clàssiques dels cims més destacats dels Alps, de més de 4.000 m.

El llibre, ara publicat per Ediciones Desnivel és una magnífica traducció de l'obra *Alle 4000er der Alpen*, editat per AT Verlag, a Suïssa, en alemany.

De cada un dels vuitanta-dos cims ressenyats, hi ha una llarga introducció, en què es parla de diferents aspectes de la muntanya: la situació geogràfica dins del conjunt de la serralada, la geologia i la història alpinística, acompanyada d'una fitxa tècnica molt completa, amb croquis i un conjunt de fotografies impressionants obtingudes des d'indrets poc coneguts.

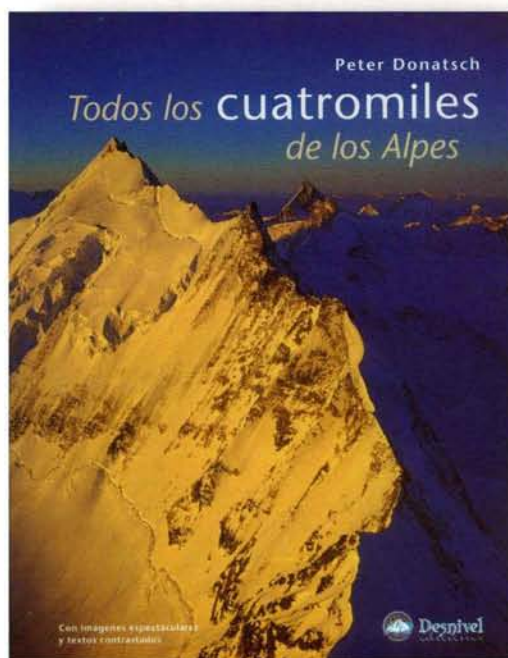
El llibre està estructurat en sis apartats: els Écrins, el Gran Paradiso, el mas-

sis del Mont Blanc, els Alps del Valais, els Alps Bernesos i el massís de Bernina.

Per les descripcions i les espectaculars imatges, és un llibre que mereix estar a totes les biblioteques dels amants de l'alpinisme; és un regal per a tots els qui estimen la muntanya, i una narració completa de les ascensions als cims més alts d'Europa.

Aquest nou i elegant llibre d'imatges retrata els vuitanta-dos quatremils dels Alps de la mà de prestigiosos fotògrafs i escriptors de muntanya

Todos los cuatromiles de los Alpes
Peter Donatsch (editor)
Ediciones Desnivel
Madrid (2006)
256 pàgines, amb il·lustracions

La prehistòria de la Cerdanya

El volum 23 de la col·lecció de guies del Centre està dedicat a la Cerdanya. No ens proposa, però, pujar cims o fer travessies muntanyenques, sinó visitar els monuments megalítics de la comarca.

Es posa a l'abast del lector la situació geogràfica i natural en què es troben els monuments prehistòrics i es pretén donar una visió humana d'aquestes terres durant l'època de la cultura megalítica.

La guia comença amb una llarga introducció, en la qual s'explica, a més de la realitat física de la comarca, la prehistòria. Després segueix la proposta dels set itineraris de què consta, que en conjunt plantegen la visita d'una trentena d'indrets on es troben restes. Per a cada itinerari, hi ha un croquis i fotografies dels monuments, cosa que ajuda a localitzar-los.

També hi trobarem, al final de la guia, una extensa llista de llibres i mapes, i un índex toponímic, geogràfic i arqueològic.

Guia dels monuments megalítics de la Cerdanya
A. Mañé, L.I. Vidal i C. Vila
Col·lecció Guies del CEC
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2006)
127 pàgines, amb il·lustracions

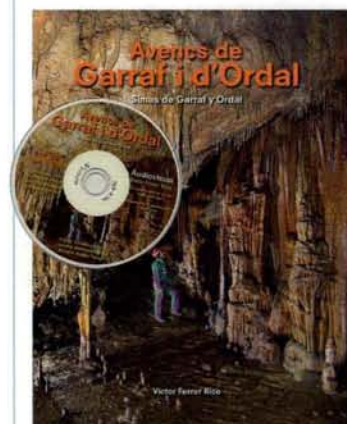
Els principals avencs de Garraf

Després d'oferir-nos la seva guia fotogràfica *Grandes cuevas y simas del Mediterráneo* (2004), l'espeleòleg i fotògraf Victor Ferrer ens acaba de presentar una nova obra, però aquest cop centrada en les principals cavitats del massís de Garraf i de les muntanyes d'Ordal.

El llibre s'inicia amb una sèrie de capítols breus que presenten les principals característiques del massís (generalitats geogràfiques, vegetació, fauna, fauna cavernícola, geologia i història de les exploracions espeleològiques), i a continuació entra de ple en l'objectiu: una selecció de les cavitats principals i més emblemàtiques. Cada cavitat s'obre amb uns breus comentaris sobre les seves particularitats i tot un seguit de fotografies esplèndides, i en més d'un moment espectaculars, molt pròpies de l'autor.

Com a complement de l'obra s'acompanya un altre llibre, aquest de format molt més modest, on es posa al dia el catàleg de cavitats de Garraf i d'Ordal mitjançant un seguit de breus fitxes i la topografia de la majoria d'avencs que superen els 30 m de profunditat. Per si fos poc, també s'hi inclou un CD que ofereix un audiovisual amè i acompanyat d'una banda sonora original, que ens ofereix una visió general del contingut del llibre.

JM.M.

Avencs de Garraf i d'Ordal
Victor Ferrer Rico
Editat pel mateix autor. Barcelona (2006)
152 pàgines, amb il·lustracions, guia pràctica i CD
Edició bilingüe (català i castellà)

Per descobrir el món subterrani

Es tracta d'un llibre de gran format, amb unes fotografies espectaculars del món subterrani, i amb un contingut força interessant.

En sis capítols explica de manera entenedora i atractiva tots els aspectes del món subterrani: la representació i varietat del món subterrani al nostre planeta, el naixement de les cavitats subterrànies, la formació d'estalagmites i estalactites, els corrents d'aigua i d'aire, el clima, la vida sota terra i la relació de l'home amb les caveres.

El text manté un bon equilibri entre els aspectes de divulgació i els que poden ser més interessants per als espeleòlegs. En definitiva, és una obra magnífica i plena de belles fotografies que presenta el meravellós món subterrani, la regió més desconeguda del planeta.

V. Z.

Convé destacar que algunes de les imatges d'aquest llibre pertanyen als fotògrafs habituals de la nostra revista *Muntanya*: Roger Rovira i Valenti Zapater.

Le continent invisible. Trésors et mystères du monde souterrain
Georges Marbach
Collection Beaux Livres
Editions Glénat BD (2006)
160 pàgines, amb il·lustracions

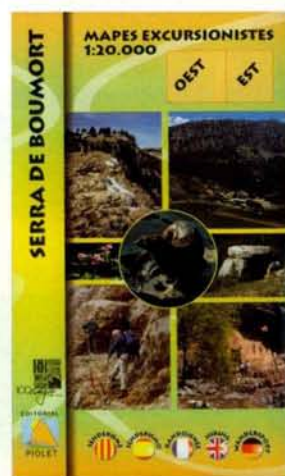
La serra del Boumort

Una part de la nostra geografia, que fins fa pocs anys era molt poc freqüentada per l'excursionista, era el Prepirineu a ponent del Segre, les serres que constitueixen el Prepirineu de les comarques lleidatanes. Amb la poca informació excursionista que n'ofereien les guies, i fins i tot els bons mapes, els excursionistes no ho tenien fàcil a l'hora de fer recorreguts per aquestes muntanyes.

Això, però, poc a poc, ha anat canviant: primer va ser el Montsec, i ara el Boumort, del qual ja tenim una bona cartografia que afavoreix, i molt, la programació de caminades per aquesta zona.

El massís del Boumort s'ha repartit en dos fulls, a escala 1:20.000: en un full hi ha la part est, la més propera al Segre, i en l'altre, la part oest, dels vessants que cauen cap a la Noguera Pallaresa. És, doncs, una aportació molt interessant al coneixement d'aquest massís.

En Manuel Cortés —autor de la magnífica guia del Boumort, publicada fa poc més d'un any—, en Joan Ramon Segura i l'espeleòleg Josep Lluís Gàzquez —tots tres socis del Centre Excursionista de Lleida—, junt amb Modest Jussà, Jordi Canut i els guardes del refugi de Cuberes —el Gabi i l'Anna—, han fet un treball excel·lent, sobretot pel que fa a la toponímia, als recorreguts dels camins i a la situació de masos, refugis i fonts.

Serra de Boumort
Diversos autors
Editorial Piolet
Barcelona (2006)
Escala: 1:20.000

Muntanyes de Vandellòs

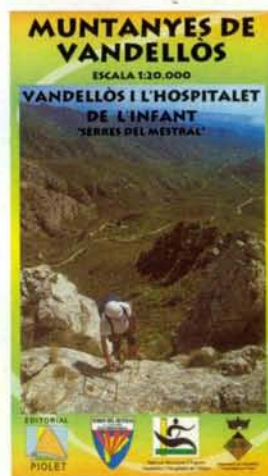
El mapa que acaba de publicar l'Editorial Piolet, dedicat a les muntanyes de Vandellòs, cobreix el conjunt muntanyós que va des de l'Hospitalet de l'Infant, arran de la costa, fins a la població de Tivissa, unes muntanyes que encara no són gaire freqüentades pels excursionistes.

A escala 1:20.000, hi trobem pistes i corriols —tant els que tenen balises com els que no en tenen—, i la situació de molts indrets, amb gran part de la toponímia major i menor d'aquesta contrada.

Un sector de la capçalera del barranc de l'Aiguallcol i el serret dels Avents, on hi ha situades quatre vies ferrades —Jordana, Serres de Mestral, Agulla de l'Aiguallcol i Morral de l'Aiguallcol—, està detallat en un requadre a escala 1:10.000.

De la coordinació i la revisió d'aquest mapa, se n'ha encarregat en Josep Jordana i Puigpinós, amb la col·laboració d'Antoni Cabré Puig i Pere Iglesias Salvadó, tots tres excursionistes i grans coneixedors d'aquestes muntanyes.

Finalment, cal fer constar la participació del Patronat Municipal d'Esports de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, l'Ajuntament d'aquest municipi i el Centre Excursionista Serres del Mestral.

Muntanyes de Vandellòs
Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant (Serres del Mestral)
Editorial Piolet
Barcelona (2006)
Escala: 1:20.000

Altres novetats editorials

Escalades al Ripollès

Luis Alfonso i Xavi Buxó
Supercrack Edicions
Barcelona (2006)
246 pàgines, amb il·lustracions

Solsonès. Guia d'escalades

Josep Maria Cases
Editat pel mateix autor
Solsona (2006)
184 pàgines, amb il·lustracions

Caminant per la serra de Cardó

Joan Farnós i Pallarès
Grup Cultural Rasquera
Rasquera (2006)
136 pàgines, amb il·lustracions

K2

Javier García Sánchez
Editorial Planeta
Barcelona (2006)
468 pàgines

La montaña desnuda. Nanga Parbat - hermano, muerte y soledad

Reinhold Messner
Ediciones Desnivel
Madrid (2006)
293 pàgines, amb il·lustracions

Camino de trashumancia

17 excursiones por la Comunidad Valenciana (dos vols)
Teresa Casquel
Papers de Muntanya, Centre Excursionista de València
València (2006)
340 pàgines, amb il·lustracions

Parois de légende. Les plus belles escalades autour du monde

Arnaud Petit
Editions Glénat
Grenoble (2006)
144 pàgines, amb il·lustracions

Dietari de l'excursió filològica 1906

Antoni M. Alcover
(A cura de Maria Pilar Perea)
Col·lecció Ali Bei, 25
Edicions Proa
Barcelona (2006)
247 pàgines, amb il·lustracions

Cinema de muntanya

El Festival de Torelló premia un film sobre els tigres i la misèria de l'era postcomunista a l'est de Rússia

El realitzador britànic Sasha Snow ha rebut, gràcies a *Conflict Tiger*, la Flor de Neu d'Or a la millor pel·lícula en la 24a edició del Festival Internacional de Cinema de Muntanya i Aventura de Torelló.

Conflict Tiger barreja la ficció dramàtica amb imatges d'arxiu per relatar la història d'un caçador amb poca traça que provoca l'atac d'alguns tigres a la població. La cinta ens situa als territoris de l'est de Rússia, i posa en evidència els problemes de misèria de les poblacions properes a la frontera amb la Xina després de la caiguda del comunisme.

Paral·lelament, retrata l'existència d'uns felins condemnats a l'extinció.

Com penjar-se, de Jordi Canyiguer, s'ha endut el Premi del Jurat mentre que *Nyiragongo, un volcán dans la ville*, d'Antoine de Maximy, ha obtingut el premi al millor film ecològic. El podi ha quedat completat amb les pel·lícules especialment dedicades al món de la muntanya: *Asimut*, dels canadencs Olivier Higgins i Mélanie Carrier, s'ha endut el premi a la millor realització d'esports de muntanya, i *Amazonian Vertigo*, del francès Evrard Wendenbaum, ha obtingut el premi al millor film de muntanya.

El Festival de Torelló, celebrat el novembre passat, va concedir també la Flor de Neu d'homenatge a l'alpinista català Josep Manuel Anglada, una de

Espeleologia

Nou rècord del món d'espeleologia: -2.170 m

El 16 de gener passat l'espeleoescalfandrista Oleg Klimchouk aconsegueix baixar 30 m al sífo terminal del complex subterrani Krúbera - Voronya. Mentre es duïen a terme les exploracions, recolzades per diversos bivacs subterranis, les condicions a l'exterior eren molt dures: -25°C, 2 m de neu nova i un vent huracanat que s'endugué algunes tendes. L'anterior rècord del món estava a la mateixa cavitat, situada a la república caucàsica d'Abkhàzia. Si bé a l'hora d'escriure aquestes línies ja deuen estar desmuntats els bivacs subterranis, es preveu que en properes expedicions es pugui superar l'últim punt assolit al sífo terminal, ja que no es va poder continuar endavant per manca d'aire.

DENIS PROVALOV

Font: www.zenas.gr (worldwide caving news) i www.scintilena.com, traduït de www.cavex.ru (web oficial de l'expedició en rus).

V. Z.

XXIV Festival Internacional de Cinema de Muntanya i Aventura de Torelló

del 10 al 19 de novembre de 2006

les figures més importants i amb més reconeixement internacional de casa nostra. Precursor de l'escalada de dificultat i inspirador de les grans expedicions, va ser el director tècnic de la primera expedició catalana a l'Everest.

El premi Temps d'Aventura, que decideix un jurat extern al Festival, ha estat per a Gurla Mandata.com, del francès Johan Perrier. El segon Premi Caixa Sabadell de Periodisme ha estat per a Alfredo Merino, per un reportatge publicat en el suplement d'estiu del diari *El Mundo*, i per a Miquel Ylla, per un article de l'*Informatiu del Centre Excursionista de Taradell*.

aquesta web et sorprendrà

Tel. 934 548 309
08011 Barcelona
balmat@balmat.com

www.balmat.com hem trencat esquemes

Tot el material per a esports de muntanya i aventura, totes les estacions d'esquí d'Europa, altímetre de 12.000 muntanyes, centenars de fotografies, rutes, revista... Cerca als teus companys de viatge per a escalar, fer espeleologia, sortir el cap de setmana... a www.balmat.com

1 MODA ROBA TÈCNICA
Gran Via C.C., 531
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

2 ESQUÍ I TEMPS LLIURE
Gran Via C.C., 527
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

3 ACAMPADA
Comte d'Urgell, 72
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

4 MUNTANYA TÈCNICA
Comte d'Urgell, 76
08011 Barcelona
Tel. 934 548 309

Esquí

Totes les estacions d'esquí alpí dels Pirineus pallaresos, aranesos i ribagorçans es van obrir durant les festes del Nadal passat

Dues fotografies de l'estació aranesa de Baqueira Beret. L'una mostra la cinta coberta de debutants que ha estat inaugurada aquesta temporada, i que és la primera de tot l'Estat. La segona correspon a la baixada de torxes amb focs artificials de l'edició passada.

El Patronat de Turisme de la Diputació de Lleida estima que la mitjana d'ocupació turística durant les vacances de Nadal, Cap d'Any i Reis a les comarques del Pirineu oscil·larà al voltant del 80%. Totes les estacions d'esquí alpí seran obertes per aquestes festes nadalenques, mentre que les d'esquí nòrdic restaran a l'espera de noves precipitacions per iniciar la temporada. El Patronat preveu que visitaran les comarques lleidatanes més de 120.000 turistes durant aquests quinze dies de festa, atrets majoritàriament per l'esquí i les activitats relacionades amb la neu.

Amb l'obertura de l'estació d'Espot Esquí el divendres 22 de desembre, totes les estacions d'esquí alpí del Pirineu (Baqueira Beret, Boí Taüll Resort, Port-Ainé, Port del Comte i Espot Esquí) estaran ja en funcionament de manera parcial aquesta temporada 2006/2007. La neu que ha caigut els darrers dies, les baixes temperatures i el suport dels més de mil canons d'innivació artificial instal·lats a les estacions lleidatanes, permetrà als aficionats a l'esport blanc gaudir d'una bona estada al Pirineu.

L'altra cara de la moneda la presenten en aquests moments les estacions d'esquí nòrdic (Aransa, Bosc de Virós, Lles de Cerdanya, Sant Joan de l'Erm, Tuixent-la Vansa i Tavascan), que de moment no tenen data prevista per a l'inici de la temporada ja que no hi ha prou neu que els permeti obrir les instal·lacions. L'estació de Tavascan també ofereix la disciplina d'esquí alpí.

Les possibilitats de gaudir de la neu als Pirineus són immenses. A la gran

Publicacions

El mundo de los Pirineos fa deu anys

La revista dedicada al món dels Pirineus, amb 55 números publicats, ja fa deu anys que va llançar-se al mercat. Durant tot aquest temps ha estat un referent per a totes les publicacions dedicades a l'àmbit de la muntanya i de l'excursionisme. Ha estat una revista que ha donat a conèixer la serralada dels Pirineus d'una manera clara, exhaustiva i coherent, mostrant les muntanyes des de diversos aspectes: excursionisme, senderisme, ascensions, paisatges i gent, cultura, gastronomia, etc. Ha estat també una revista —cal dir-ho— que ha comptat amb uns lectors fidels, bàsicament per un motiu: la qualitat. I això no és estrany, ja que per *El mundo de los Pirineos* han passat autors excel·lents, protagonistes i vitatgers de primera categoria, redactors i, sobretot, fotògrafs, que han sabut dotar la revista d'un contingut envejable.

El núm. 55, de gener-febrer del 2007, s'inicia amb un reportatge de gran volada: la travessia del Prepiri-

neu, que es farà en sis lliuraments; també cal destacar-ne la inauguració d'una nova secció que traspasa les fronteres pirinenques: «Montañas del mundo», que comença amb un interessant reportatge del fotògraf Valentí Zapater sobre les muntanyes xineses del Huang Shan.

Des de la redacció de *Muntanya* volem felicitar *El mundo de los Pirineos* per la seva excel·lent tasca, alhora que els encoratgem a continuar amb la mateixa línia, tan benvinguda pels muntanyencs i amants de la natura.

F. A.

oferta d'esquí que brinden els diferents centres d'hivern cal afegir tot un ventall d'activitats ludicoesportives i d'*après-ski* que han motivat una àmplia oferta destinada a satisfer les necessitats de tots els públics i totes les edats. Entre aquestes activitats, destaquen les excursions amb raquetes, els passejos amb trineus arrossegats per gossos, les sortides

amb motos de neu, les excursions amb cavall o amb quads, heliesquí i vols panoràmics amb helicòpter.

Més informació:

Baqueira Beret (Vall d'Aran):	932 058 292	www.baqueira.es
Boí Taüll Resort (Alta Ribagorça):	973 696 044	www.boitaullresort.es
Esport Esquí (Pallars Sobirà):	973 624 058	www.esportesqui.net
Port-Ainé (Pallars Sobirà):	973 620 325	www.port-aine.com
Port del Comte (Solsonès):	973 492 301	www.portdelcomte.net
Tavascan (Pallars Sobirà):	973 623 079	www.tavascan.net
Aransa (Cerdanya):	973 293 051	www.aransaski.com
Lles (Cerdanya):	973 293 049	www.lles.net
Sant Joan de l'Erm (Alt Urgell):	973 298 015	www.santjoandelerm.com
Tuixent-la Vansa (Alt Urgell):	973 370 030	www.tuixent-lavansa.com
Bosc de Virós (Pallars Sobirà):	973 622 201	www.yetiemoions.com
Patronat de Turisme:	902 101 110	www.lleidatur.cat

Alpinisme i escalada

El basc Patxi Usobiaga guanya la Copa del Món d'escalada

D. MUNILLA / TOP30

El basc Patxi Usobiaga és el nou campió del món d'escalada de dificultat després de la prova celebrada el novembre passat a la localitat eslovena de Kranj. El català Ramon Julián, que arribava a la cita final de la Copa del Món amb possibilitats d'accedir al segon lloc final, es va haver de conformar amb la cinquena posició.

L'austriac David Lama va aconseguir el subcampionat, mentre que l'italià Flavio Crespi i el txec Tomas Mrázek van quedar empatats en tercera posició.

Així i tot, la prova no va anar bé per a l'escalador català, que es va veure perjudicat per uns passos molt llargs. Finalment, la seva cinquena posició no li va permetre d'atrapar els seus rivals.

La selecció espanyola es consolida com la gran potència mundial d'aquest esport gràcies a la magnífica actuació del català Edu Marín, que va aconseguir entrar al Top-10, en la setena posició, després d'haver mostrat una bona regularitat en les deu proves de la Copa del Món.

La FEDME lliura els nous Premis Alt Nivell

La FEDME va concedir, el mes de desembre passat, els nous premis a les millors activitats d'alpinisme i escalada de l'any 2006. Entre les activitats premiades hi ha la via El Canto del Cisne, a la cara nord de l'Eiger, realitzada pel català Albert Salvadó i premiada dins la categoria d'Alpinisme Europeu.

Tot i que la categoria Premi Extraordinari, equivalent a l'antic Piolet d'Or, ha estat declarada deserta, la direcció tècnica de la FEDME ha destacat la gran quantitat de sol·licituds realitzades en les diferents modalitats dels premis, cosa que demostra una gran activitat muntanyenca al nostre país.

La resta de categories d'aquesta edició renovada dels premis FEDME, que han repartit un total de 12.000 euros, s'han atorgat a les activitats següents: el premi d'escalada esportiva i bloc ha estat per a la via Hidrofobia (8b+ a vista), de Josune Bereciartu; en la categoria d'escalada en paret han guanyat les vies en lliure al Naranjo de Bulnes, Lurgorri (8c+/250 m) i Imperio (8b/500 m), dels

germans Pou; la via Graciela a la Pared de la Fuenfria (140 m / grau VII), de Javi Bueno, Chiro Sánchez i Iñaki Cabo, que ha obtingut el premi a la millor activitat d'escalada en gel i *dry tooling*, en la categoria d'alpinisme extraeuropeu, el premi ha estat per a la nova via a la cara oest del Rondoy (900 m / VII/5), d'Aritz Monasterio; finalment, la tercera ascensió de la via japonesa al Latok en estil alpi (7 dies / VI-A₂), d'Álvaro Novellón i Óscar Pérez, que ha obtingut el premi d'alpinisme a l'Himàlaia.

A més de la via d'Albert Salvadó, altres catalans hi han participat amb les seves activitats realitzades durant el 2006. És el cas de Ramón Julián, amb la via Suma 0 (2n 8c a vista); de Toni Arbonés, amb el Salt de l'Àngel (en lliure 7c+ / 700 m), i de Roger Morfollada i Toti Soler, amb la via Il Traverso del Pesce, a la Marmolada (900 m / 7+ A₃).

La categoria d'alpinisme extraeuropeu ha estat la que ha reunit el nombre més gran d'activitats esportives protagonitzades per catalans; concretament quatre de les sis activitats presentades. De fet, la nova via Reflexes Nocturns (2.200 m / 7a) a les Torres del Trango, de Toti Valés, Óscar Cadiach, Elies Coll, Pilar Rossinyol, Ramon Canyelles i Albert Segura, ha quedat a només dos punts de la guanyadora en les votacions del jurat.

El soci del CEC Roger Ximenis ha participat en aquesta modalitat amb la via Ferrari, al Cerro Torre (1.000 m / ED⁺), feta conjuntament amb Oriol Baró.

El català Ramon Julián guanya el Campionat d'Espanya d'Escalada de Dificultat

CARLES SERRAIMA

El català Ramon Julián i la basca Irati Anda s'han proclamat campions d'Espanya d'Escalada de Dificultat 2006 després d'imposar-se en la competició disputada al nou rocódrom del pavelló municipal de Prenguensis (Sevilla).

El català i la basca han succeït, en el palmarès del Campionat d'Espanya, Patxi Usobiaga —que no va participar en la competició per preparar la Copa del Món, en què ell és el màxim aspirant al títol— i Daila Ojeda, respectivament.

La competició de la categoria absoluta es va celebrar a finals del mes de setembre passat, sota un cel que amenaçava pluja però que va respectar la competició, ja que només va ploure entre les rondes classificatòries i a la final, sense afectar el programa esportiu.

Cap dels favorits va fallar en la ronda prèvia. Els catalans Ramon Julián i

Edu Marín eren els preferits i ho van demostrar fins a la via de la final, que va resultar molt igualada i en què Julián va obtenir la victòria per una sola presa de diferència respecte de Marín i de Marc Jubes, que van compartir la segona plaça del podi.

En la categoria femenina, en què només van participar sis escaladores, Irati Anda va confirmar la seva progressió espectacular i es va fer per primera vegada amb la victòria als Campionats d'Espanya. Va ser l'única participant que va escalar totalment la via de la final, i així va superar les seves grans rivals, Berta Martín i Daila Ojeda.

En les categories inferiors es van proclamar campions d'Espanya els catalans Gerard Rull i Pau March, l'aragonesa Sara Agustín, la madrilenya Elena Marina Expósito, el toledà Eric López i la basca Josebe Zarauz.

Esport català

El CE Lleida i la FEEC, premiats a la Festa de l'Esport Català

La X Festa de l'Esport Català, que es va celebrar al Teatre Nacional de Catalunya el 19 de juliol de l'any passat, ha premiat el Centre Excursionista Lleida, amb motiu del centenari de la seva fundació, i la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, per la millor gestió federativa. Pau Gasol, des de Memphis, i mitjançant una videoconferència, ha rebut el premi al millor esportista català de l'any 2006.

Pau Gasol, tot i que no va poder assistir al Teatre Nacional de Catalunya, va ser —gràcies a les noves tecnologies— la gran estrella de la festa.

Rebia aquest premi per segona vegada, ja que l'any 2001 li fou atorgat el mateix guardó en el moment en què va marxar a la NBA.

L'acte, organitzat per la UFEC (Unió de Federacions Esportives de Catalunya) i pel diari *Sport*, va servir també per atorgar els premis a les millors esportistes catalanes de l'any a Mònica Anzón i a Sandra Anzón (vela).

Finalment, el jove jugador de bàsquet Ricky Rubio i la nedadora Mireia Belmonte es van endur els premis als millors esportistes «revelació».

Les persones premiades de la Festa de l'Esport Català. A baix, el president de la FEEC, Anton Fondevila.

Alta muntanya

Catalunya es proclama campiona del món de curses de muntanya

La selecció catalana de Curses d'Alta Muntanya es va proclamar guanyadora, el mes d'octubre passat, de les Buff Skyrunner World Series, el campionat del món d'aquesta modalitat esportiva. Malàisia va ser l'escenari on Catalunya va revalidar el títol obtingut en l'anterior edició de la competició.

La mateixa cursa va servir al santboienc Agustí Roc per proclamar-se subcampió del món, en la categoria masculina, i a la surienca Ester Hernández per accedir al tercer lloc del podi, en la categoria femenina.

Catalunya arribava a la cursa —la Mount Kinabalu Climbathon— com la selecció més ben situada per endur-se el campionat mundial. Els bons resul-

tats dels membres de l'equip, impulsats per la força d'Agustí Roc i Ester Hernández, que encara tenien possibilitats de guanyar la competició a títol individual, van ser claus per obtenir el títol.

Tot i les condicions climatològiques adverses, degudes al tifó de les Filipines, es va poder disputar sencera la prova, en què es va superar el rècord de participació fent pujar 345 corredors, procedents de 21 països, per sobre dels més de 4.000 m d'altura del Kinabalu.

La sorpresa en la categoria masculina, la van donar els dos corredors locals Mius Bin Balinting i Safrey Sumping, que van aprofitar la boira i el seu coneixement del traçat per crear problemes al favorit i líder durant tot l'ascens al Kinabalu (4.095 m), el mexicà Ricardo Mejía. Després de superar Agustí Roc, que el dia anterior havia sofert una lumbàlgia, Balinting va arribar a liderar la prova. Finalment, Mejía va recuperar la primera posició i es va proclamar campió del món. Amb la sisena posició, Roc va aconseguir mantenir la segona posició en la classificació final de les Buff Skyrunner World Series.

L'escocesa Angela Mudge, per la seva part, en va tenir prou amb la tercera plaça per fer-se amb el campionat del món. La primera catalana que va creuar la meta fou Ester Hernández, que va fer una cursa molt treballada per aconseguir una setena posició que no li feia guanyar el campionat però sí li proporcionà el tercer lloc.

		www.factorfisic.com Tel. 932 023 197
CENTRE MÈDIC factor Físic		Medicina de l'esport i muntanya
Muntaner 231 2n 08021 Barcelona Fax 932 022 435 info@factorfisic.com		Revisions mèdiques i esportives
Treballem amb mútues Condicions especials per als socis del CEC		Medicina general i pediatria
		Traumatologia

Ascensió a Castellsapera

- La Barata
- Castellsapera
- Font de les Cantarelles
- La Barata

La major part del recorregut passa per entre els obacs del sector de Castellsapera. Val a dir que el primer tram de l'excursió correspon al del camí ral de Barcelona a Manresa, que ja vam descriure al número 865. Ara, però, el deixarem per ascendir a Castellsapera.

0:00 h Passada l'entrada de la Barata –km 9,4 i a 650 m d'altitud–, i a uns 150 m carretera amunt, trobem una fita metàl·lica a l'esquerra. Ens enfilem per un roquetar fins a trobar el sender que ve de la casa de la Barata. El seguim per la dreta. Unes passes més endavant es deixa un corriol a mà esquerra. El nostre camí, ben fressat però aixaragallat, ascendeix suaument en direcció W. Passem de llarg un caminet que apareix per la dreta i travessam un parell de torrents. La vegetació és densa.

0:15 h Trobem una bifurcació i anem pel ramal de l'esquerra (SW). El de la dreta és el de la font de les Cantarelles, que farem de tornada. Al cap d'uns dos minuts, hi ha una nova bifurcació; seguim de nou per l'esquerra (SW).

0:20 h Continuem per la dreta. El camí inicia un seguit de llaçades per entremig de la pineda. Després remunta un coster entre codines amb vistes al penyal de Castellsapera. Continuem amunt tot fent un parell més de recolzades.

0:28 h Ara fem camí per un llom entre codines i per una pineda esclarissada. Seguim vers l'oest i assolim la carena que fa de divisòria de vessants i que per mitjà del collet Estret –que acabem de deixar a l'esquerra– enllaça Castellsapera amb el turó de la Carlina. Ens trobem a la dorsal de la serra de l'Obac.

0:37 h El camí es divideix en dos; prenem el de la dreta. La vista s'estén al llarg de Sant Llorenç del Munt. De seguida trobem una fita amb indicacions; hem de seguir en direcció al coll de les Tres Creus.

0:41 h En aquest punt de la carena deixem momentàniament l'aiguavessant de la riera de les Arenes per passar, només per una estona, als dels torrents de la Saiola i de la Cansalada, que van a desgassar al Llobregat. Ara anem pel vessant ponentí de la serra de l'Obac. Continuem de pla en direcció NW. Gaudim d'una bona vista del monòlit del Paller de Tot l'Any, amb Montserrat al fons. Mentre avancem, veiem el sector de la Pola i la Porquerissa, junt amb el camí que hi du.

0:58 h Som en una cruïlla de camins; deixem el de l'esquerra, que és el camí ral. Seguim, doncs, per la dreta, que de moment puja amb suavitat per uns roquissars. Més endavant el deixem i girem a la dreta per pujar, ja més decididament, a buscar la canal de ponent que s'enfila cap a Castellsapera. Trobem dos camins; prenem el de l'esquerra.

1:05 h Cal pujar per un caminó entre alzines, i ens decantem un xic cap a l'esquerra, en direcció NE.

1:15 h Som al peu de la canal de ponent. Cal remuntar una roca situada al mig; uns arbres ens serviran d'agafadors.

1:20 h Coronem Castellsapera (939 m). La panoràmica és molt agraïda: per la banda de ponent, a prop nostre, la Roca Salvatge i, a continuació, el Paller de Tot l'Any i Castell de Bocs. Darrere, l'omnipresent Montserrat.

Castellsapera és un penyal allargassat dividit en dos replans de conglomerat sòlid. Per accedir al de la banda de més al N, cal baixar un xic per la canal de l'altre costat (N). Un pas fàcil ens permetrà de contemplar el sector de la Pola i el coll de les Tres Creus.

La baixada per la canaleta que mira al N és més fàcil, perquè els boxos ens ajudaran. Una vegada al peu del penyal, el resseguim ben arrambats vers el N per l'obaga, ara més o menys de pla.

1:30 h Travessem per sota d'una gran roca despresca. Poc després, prenem un camí vers llevant ja de baixada. Seguim avall pel costat S d'aquest mirador, tot girant una mica en direcció NE fins a una revoltada que coincideix amb un corriol que apareix a l'esquerra. Seguim un tram curt per damunt d'un llom que tomba sobtadament a la dreta i ens encara al sot del torrent dels Ponts. Passem a prop de l'avenc de les Cantarelles, sempre descendint, i després d'una recolzada creuem el torrent dels Ponts. Des d'aquí, en uns 3 m cap a llevant, anem a parar al camí de la font, i una vegada ens hi situem només cal anar a l'esquerra i de pla cap a la barrancada.

2:00 h Som a la font de les Cantarelles, en una frau just al torrent, ben apariada

i en un racó frescal i aollidor. Tornem enrere pel mateix caminet que s'eixampla i gira en direcció S, sempre de pla, amb vegetació força compacta.

2:07 h Som de nou al camí ral. Ara, a l'inrevés, tornem al punt de partida.

2:22 h La Barata.

Temps de camí:

2:22 h

Desnivell acumulat:

290 m

Dificultat:

Fàcil

Bibliografia:

GRAU, Edmond. *Camins i fonts del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac*. Col·lecció Guies de Descoberta, 1. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2005.

GRAU, Edmond; VANCELLS, Frederic. *22 camins de Sant Llorenç del Munt i l'Obac*. Terrassa: El Cau Ple de Lletres, 2000.

Cartografia:

Sant Llorenç del Munt i l'Obac (escala 1:25000). Editorial Alpina.

Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac (escala 1:20.000). Centre Excursionista de Terrassa.

ALBERT MARTÍNEZ

ALEXANDRE COSTA

Companyia de guies del Centre Excursionista de Catalunya

1

SERVEIS DE PROFESSIONALS PER A TOTA MENA D'ACTIVITATS DE MUNTANYA

- Excursionisme d'estiu i d'hivern (raquetes de neu)
- Alpinisme i escalada (roca, neu, cascadisme)
- Esquí fora de pista, esquí de muntanya
- Descens de glaceres
- Vies ferrades
- Activitats per a nens i nenes
- Expedicions

2

CALENDARI ESTABLE D'ACTIVITATS

- Bateig d'escalada en roca a Montserrat (14 de maig)
- Iniciació a l'alpinisme a Chamonix (3-7 de juliol)
- Monte Rosa. Punta Gnifetti (26-30 d'agost)
- Mont Blanc (1-5 de setembre)
- Via ferrada (29 d'octubre)

3

ACTIVITATS A LA CARTA

Per fer qualsevol tipus d'ascensió a una muntanya, la millor fórmula és la contractació particular d'un guia, per dur a terme els teus projectes, segons les teves expectatives.

4

MUNTANYES DEL MÓN

Preparació, acompanyament i guiatge a trescs, ascensions i expedicions d'arreu del món.

PER A MÉS INFORMACIÓ:

Centre Excursionista de Catalunya
Paradís, 10 i 12 / 08002 Barcelona
Tel. 933 152 311
www.cec-centre.org
companyiaguies@cec-centre.org

Joan Jover
Tel. 933 470 269
www.geocities.com/joanjovergarcia
jjover@mesvilaweb.cat

TRIA LA LENT QUE MILLOR S'ADAPTI A LA TEVA ACTIVITAT

Si vius el sol intensament...

protegeix la teva mirada al màxim

Indosol *elite*

Lents solars graduades d'alta resistència
i protecció total a la radiació solar (UV)

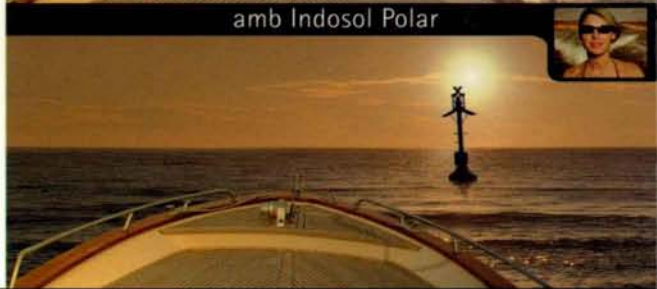
Indosol *polar*

Lents solars polaritzades graduades.
Protegeixen del sol i dels enlluernaments.

Evita els enlluernaments...

amb Indosol Polar

Indosol *sport*

Lents solars graduades de policarbonat.
Protegeixen del sol i dels impactes.